

II HOITO JA KÄYTTÖ

3 Hoidon ja käytön tavoitteet

3.1 Säädösten, sopimusten ja ohjelmien asettamat tavoitteet

Hämeenkaan käyttöä ohjaa Metsähallituksen ja puolustusvoimien välinen puitesopimus sekä Natura 2000 -verkostoa koskeva lainsäädäntö. Yksityisten suojelualueiden käyttöä ohjaa Natura 2000 -verkostoa koskeva lainsäädäntö sekä rauhoitussopimusten sisältö.

3.1.1 Metsähallituksen ja puolustusvoimien välinen puitesopimus

Metsähallituksen ja puolustusvoimien välisen puitesopimuksen mukaisesti Metsähallitus käyttää Hämeenkaan monikäyttö- ja harjoitusalueella valtiolle omistajana kuuluvaa puhevaltaa. Metsähallitus vastaa mm. puolustusvoimien käytössä olevien alueiden omistukseen liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista, vastaa näiden alueiden maanomistajan puhevallasta mm. kaavoituksessa sekä muista maankäyttöön liittyvistä vuokra- ja käyttöoikeussopimuksista. Metsähallitus pyytää ja ottaa huomioon puolustusvoimien kannanoton ennen kuin se käyttää maanomistajan puhevaltaa. Puolustusministeriön lausunto tulee pyytää ja ottaa huomioon, mikäli asia voi vaikuttaa merkittävästi puolustusvoimien toimintaedellytyksiin. Metsähallituksen omistajapuhevalta ei rajoita puolustusministeriön ja puolustusvoimien omaa maanpuolustuksellista ja alueen käyttöoikeudellista edunvalvontaoikeutta. Osapuolet tiedottavat toisilleen edunvalvontaan liittyvistä kannanotoista ja lausunnoista.

3.1.2 Natura 2000 -verkoston tavoitteet

Natura 2000 -alueen osalta käyttöä ohjaavat maa-aineslaki, luonnonsuojelulaki, vesilaki sekä metsälaki. Alueen suojelu ei rajoita puolustusvoimien toimintaa ja sen kehittämistä (Valtioneuvoston päätös Euroopan yhteisön Natura 2000 -verkoston Suomen ehdotuksen hyväksymisestä 1998, Hämeenkaan Natura 2000 tietokantalomake).

Natura 2000 -verkostoon kuulumisen vaatii alueen luontotyyppien ja luonnonvaraisten eliölaajien suotuisan suojelutason säilyttämistä tai sen palauttamista luonnonsuojelulain (1096/96) 5 §:n mukaisesti. Tämä edellyttää alueen nykyisten luontoarvojen turvaamista ja tapauskohtaisesti alueiden luonnonarvojen parantamista. Natura 2000 -alueilla ei saa heikentää merkittävästi niitä luonnonarvoja, joiden vuoksi alue kuuluu Natura 2000 -verkostoon. Suojeluarvoja heikentävä toiminta on kiellettyä sekä alueella että sen rajojen ulkopuolella. Luontotyyppin suojelutaso on suotuisa, kun sen luontainen levinneisyys ja kokonaisala riittävät turvaamaan luontotyyppin säilymisen ja sen ekosysteemin rakenteen ja toimivuuden pitkällä aikavälillä sekä luontotyyppille luonteenomaisten eliölaajien suojelutaso on suotuisa (Luonnonsuojelulaki 1096/96). Eliölaajin suojelutaso on suotuisa, kun laji pystyy pitkällä aikavälillä säilymään elinvoimaisena luontaisessa elinympäristöissään (Luonnonsuojelulaki 1096/96).

Viranomaisten on alistettava erityiseen vaikutusten arviointiin kaikki sellaiset hankkeet ja suunnitelmat, jotka saattavat yhdessä tai erikseen vaikuttaa Natura-alueen luonnonarvoihin (Luonnonsuojelulaki 1096/96, 65 §).

Luontodirektiivi (92/43/ETY) edellyttää lisäksi, että suojelutoimenpiteissä otetaan huomioon taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset vaatimukset ja alueelliset sekä paikalliset erityispiirteet.

3.1.3 Suojeluohjelmien ja suojelusopimusten tavoitteet

Suunnittelualue sisältää harjijensuojelu-, soidensuojelu- ja lehtojensuojeluohjelmakohteita sekä pohjavesialuetta.

Hämeenkaan suunnittelualueen harjialue kuuluu lähes täysin harjijensuojeluohjelmarajukseen. Vain Jämin matkailun ydintoimintojen alue sekä varuskunta-alue eivät kuulu ohjelmaan. Harjijensuojeluohjelman tavoitteena on, että ohjelmaan kuuluvien harjialueiden luontenomaiset geologiset, geomorfologiset ja maisemalliset piirteet voidaan säilyttää. Suojeltavien harjijien luonnontilaa ja maisemakuvaa ei saa heikentää esimerkiksi maa-ainesten ottamisella.

Valtakunnalliseen soidensuojelun perusohjelmaan kuuluu Viheräperänkeidas. Ohjelman tavoitteena on perustaa ohjelmaan kuuluvista alueista lakisääteisiä suojelualueita. Lehtojensuojeluohjelman kohteena on Niiniharjun lehmusesiintymä. Ohjelman tavoitteena on perustaa ohjelmakohteista luonnonsuojelulain mukaisia suojelualueita. Hämeenkaan Natura 2000 -verkostoon sisältyvistä suojeluohjelmakohteista on yksityisten omistamista alueista perustettu luonnonsuojelualueita.

Hämeenkaan koko harjialue liepeineen on luokiteltu tärkeäksi pohjavesialueeksi, joka on harjialueen osalta varsinaista muodostumisaluetta. Pohjavesiä suojelevat tärkeimmät lait ovat pohjaveden muuttamiskielto (VL 1:18 §), pohjaveden pilaamiskielto (YSL 8 §) ja vedenottamon vesioikeudelliset suoja-alueet (VL 9:20 §). Pohjavesien suojelun tavoitteena on säilyttää luonnontilaiset pohjavedet entisellään ja parantaa ihmisen toiminnan vuoksi huonontuneita pohjavesiesiintymiä.

3.2 Metsähallituksen asettamat tavoitteet

Säädösten, sopimusten ym. puitteissa Metsähallitus voi asettaa alueen haltijana tavoitteita alueen käytölle. Tavoitteiden asettamisessa pohjana ja apuna ovat olleet mm Metsähallituksen omat valtakunnalliset ja alueelliset suunnitelmat kuten Metsähallituksen yhteiskunnallisten retkeilypalveluiden kehittämissuunnitelma maa- ja metsätalousministeriölle (Metsähallitus 2004), maiden jako liiketoiminnan ja julkisten hallintotehtävien omaisuuteen sekä Länsi-Suomen luonnonvarasuunnitelma (Metsähallitus 2006). Tavoitteiden asettamisessa on otettu huomioon myös Lounais-Suomen ympäristökeskuksen kanssa yhteistyössä laadittu Natura 2000 -alueiden yleissuunnitelma sekä hoidon ja käytön suunnitteluprosessissa mukana olleiden puolustusvoimien ja yhteistyöryhmän näkemykset. Alueen käyttöä ohjaavat myös mm. Metsähallituksen luonnonsuojelun hoidon ja käytön periaatteet (Metsähallitus 2007), Metsähallituksen metsätalouden metsänhoito-ohjeet ja ympäristöopas (Metsähallitus 2003) sekä ympäristö- ja laatu järjestelmä.

- Puolustusvoimien harjoitustoiminnan ja alueen muiden käyttömuotojen yhteensovittaminen mm. yhteistyötä tehostamalla ja käyttöä ohjeistamalla.

- Paahde- ja harjumetsälajiston sekä harjumetsäluontotyyppin turvaaminen ja lajiston elinmahdollisuuksien laajentaminen mm. luonnon- ja metsänhoitotoimien avulla.
- Lähteiden luonnontilan turvaaminen ja parantaminen erillisten suunnitelmien mukaisesti.
- Luontopalveluiden hallinnassa olevien soiden luonnontilaisuuden parantaminen ja turvaaminen. Soiden ennallistaminen erillisten ennallistamissuunnitelmien mukaisesti.
- Luontoliikunta säilytetään Hämeenkaan pääasiallisena virkistyskäyttömuotona. Puitteiden laatua parannetaan mm ura- ja polkuverkostoa selkeyttämällä. Alueella tehdään erillisen opastus- ja virkistyskäyttösuunnitelman mukaiset kehittämistoimenpiteet, jotka noudattavat myös Metsähallituksen kestävä luontomatkailun periaatteita.
- Metsätaloutta harjoitetaan taloudellisesti kannattavasti metsien tuottokyky ylläpitäen. Hakkuu- ja metsänhoitomenetelmiksi valitaan sellaiset, joilla voidaan kustannustehokkaasti ylläpitää ja parantaa virkistys- ja suojeluarvoja.
- Metsähallituksen kestävä luontomatkailun periaatteiden mukainen matkailutoiminta Hämeenkaalla. Luontomatkailun yhteistyösopimus kaikkien alueen matkailutoimijoiden kanssa.
- Hämeenkaan kulttuurihistoriallisten arvojen säilyttäminen ja suojelu. Alueella tehdään tätä varten kulttuuriperintöinventointi. Hämeenkaan kulttuurihistoriatietoa käytetään opastuksessa sekä luontomatkailussa.

Suunnitelman tavoitteet tulevat koskemaan myös omistajavaihdosten myötä mahdollisesti alueeseen myöhemmin liitettäviä Natura 2000 alueen osia ja muita puolustusvoimien käyttöoikeusalueeseen liitettäviä lisäalueita.

4 Alueiden käytön vyöhykkeet

Suunnittelualan jako maankäytön päävyöhykkeisiin perustuu kunkin vyöhykkeen pääasialliseen käyttömuotoon. Vyöhykejaolla pyritään ohjaamaan alueen käyttöä, ja se kuvaa kunkin vyöhykkeen tavoitetta. Vyöhykejaon taustalla on myös mm lakien, ohjelmien, sopimusten ja erilaisten kaavojen tavoitteet. Vyöhykkeen rajan ei ole kuitenkaan tarkoitus olla täsmällinen vaan suuntaa-antava. Yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa raja tarkentuu tarpeen mukaan.

Hämeenkanngas on jaettu kolmeen päävyöhykkeeseen. Virkistysvyöhyke on alue, jolle keskittään retkeilyä, yleisökäyttöä ja matkailua. Syrjävyöhyke pyritään pitämään pääasiallisesti rauhallisena, ja siellä muut käyttömuodot kuten puolustusvoimien harjoituskäyttö, metsätalous ja luonnonsuojelu ovat entistä vahvemmassa roolissa. Kulttuurivyöhyke on informatiivinen vyöhyke, jolla tuodaan esiin alueen kulttuuriarvot.

Taulukko 18. Vyöhykkeiden pinta-alat

Vyöhyke	Pinta-ala, ha
Syrjävyöhyke	4039
Virkistysvyöhyke	921
Kulttuurivyöhyke	7
Yhteensä	4967

4.1 Syrjävyöhyke

Pääosa Hämeenkanngasta on syrjävyöhykettä, jonne ei ohjata lisää virkistyskäyttöä rakentamalla uutta palveluvarustusta. Syrjävyöhykkeeltä voidaan myös purkaa pois jo olemassa olevia, alueelle soveltumattomia retkeilyn rakenteita. Tarvittaessa vähäinen virkistyskäyttörakentaminen on kuitenkin mahdollista. Vyöhyke on puolustusvoimien harjoituskäytössä, lukuun ottamatta yksityisiä luonnonsuojelualueita (S4) sekä Narvin uhrilähteiden aluetta.

Hämeenkanngalla syrjävyöhyke on jaettu neljään erityisvyöhykkeeseen, joilla on erilaisia toimintoja ja rajoituksia.

4.1.1 Syrjävyöhyke S1

Vyöhyke sisältää Metsähallituksen metsätalouden liiketoimintojen hallinnassa olevaa aluetta (3473 ha), jolla harjoitetaan lähinnä metsätaloutta. Suurin osa vyöhykkeestä sisältyy Natura 2000 -verkostoon, mutta noin 1298 ha vyöhykkeestä on mm. tavanomaista metsätalousaluetta. Alue on suurimmaksi osaksi myös harjajensuojelun ohjelma- aluetta sekä I luokan tärkeää pohjavesialuetta.

Vyöhykkeellä toimintaa säätelevät puolustusvoimien harjoituskäyttö, Natura 2000 -verkoston tavoitteet, maa-aines-, metsä-, vesi- ja ympäristövahinkolaki sekä rakennus- ja maankäyttölaki.

Metsätalouden harjoittamisessa otetaan virkistyskäyttö huomioon kiinnittämällä suunnittelussa sekä toimenpiteissä huomiota maisemaan erityisesti reittien ja rakenteiden lähialueilla.

Vyöhykkeelle voidaan ohjata vähäisessä määrin matkailun ohjelmanpalveluita ja järjestettyjä tapahtumia.

4.1.2 Syrjävyöhyke S2

Vyöhyke sisältää luontopalveluiden hallinnassa olevat alueet, jotka ovat luonnonsuojelukäytössä (448 ha). Kohteet ovat Kuninkaanlähteen ampuma-aluetta sekä Mustakeitaan itäpuolisen lähdealueen eteläosaa lukuun ottamatta Natura 2000 -verkostossa. Vyöhyke sisältää pääosin harjujen- ja soidensuojeluohjelmakohteita sekä I luokan tärkeää pohjavesialuetta.

Käyttöä säätelevät Natura 2000 verkoston tavoitteet sekä luonnonsuojelu-, maa-aines-, vesi- ja ympäristövahinkolaki sekä puolustusvoimien harjoituskäyttö. Vyöhyke säilytetään mahdollisimman luonnontilaisena. Vyöhykkeellä voidaan tehdä tarpeellisia luonnonhoito- ja ennallistamistoimenpiteitä. Vyöhykkeelle ei ohjata matkailun ohjelmanpalveluita tai järjestettyjä tapahtumia.

4.1.3 Syrjävyöhyke S3

Vyöhykkeeseen kuuluvat Jämin lentokentät (68 ha). Ne eivät pääosin kuulu Natura 2000 -verkoston alueeseen. Vyöhyke sijaitsee I luokan tärkeällä pohjavesialueella ja kuuluu myös suurimmaksi osaksi harjunsuojeluohjelmaan.

Toimintaa säätelevät puolustusvoimien harjoituskäyttö ja maa-aines-, vesi-, ympäristövahinko- sekä rakennus- ja maankäyttölaki. Pääosassa vyöhykettä, kuten kiitorata-alueella, liikuminen on kielletty.

4.1.4 Yksityiset luonnonsuojelualueet S4

Vyöhyke sisältää Hämeenkaan Natura 2000 -rajaukseen kuuluvat neljä yksityistä luonnonsuojelualuetta (43 ha). Natura 2000 -verkoston tavoitteet, luonnonsuojelulaki sekä rahoitusso-
pimusten sisältö säätelevät toimintaa kohteilla.

Kohteilla on pääsääntöisesti kielletty toiminta, joka saattaa muuttaa alueen maisemakuvaa tai vaikuttaa epäedullisesti kasvillisuuden ja eläimistön säilymiseen. Tällaisia toimia ovat mm ojen kaivaminen, rakennusten, teiden tai polkujen rakentaminen, moottoriajoneuvoilla liikuminen ja metsänhakkuut. Kahdella Konkannevan suojelualueella on rahoitusso-
pimuksessa poikkeuksena määritelty mahdollisuus rakentaa pienimuotoinen luontopolku erillisen suunnitelman mukaan. Pansianlähteen suojelualueella on mahdollista hakata metsää kangasmailla. Vedenottoa ja mahdollisia luontopolkuja saadaan alueilla pitää kunnossa ja huoltotöitä varten ajaa moottoriajoneuvoilla.

4.2 Virkistysvyöhyke

Virkistysvyöhykkeelle sijoittuu pääosa alueen virkistyskäytöstä sekä sen rakenteista ja palveluista. Vyöhykkeelle ohjataan suurin osa Hämeenkaan matkailun ohjelmanpalveluista ja järjestetyistä tapahtumista. Vyöhyke on puolustusvoimien harjoituskäytössä.

Hämeenkaalla virkistysvyöhyke on jaettu kahteen erityisvyöhykkeeseen.

4.2.1 Virkistysvyöhyke V1

Vyöhykkeestä noin 663 ha on metsätalousaluetta. Loput noin 185 ha ovat luontopalveluiden hallinnassa olevia luonnonsuojelun kohteita. Vyöhykkeen kokonaispinta-ala on 848 ha.

Virkistysvyöhykkeellä toimintaa säätelevät Natura 2000 verkoston tavoitteet sekä puolustusvoimien harjoituskäyttö ja luonnonsuojelu-, maa-aines-, vesi-, ympäristövahinko- sekä rakennus- ja maankäyttölaki.

Vyöhykkeelle ohjataan kävijöitä opastuksella ja palvelurakenteilla. Metsätalouden suunnittelussa ja harjoittamisessa otetaan erityisesti huomioon virkistyskäytön tarpeet mm säilyttämällä maisema vetovoimaisena. Luonnonsuojelukohteilla kävijöitä ohjataan kulkemaan reiteillä, ja kohteita suojataan kulumiselta ja häiriöiltä erilaisilla rakenteilla.

4.2.2 Rakentamisen suunnittelun alue V2

Metsätalouden tulosalueen hallinnassa oleva liiketoimintojen alue (80 ha), jolla on käynnissä osayleiskaavan suunnittelu Jämijärven kunnan toimesta. Alue ei pääsääntöisesti kuulu Natura 2000 -ohjelmaan, ja se on kokonaisuudessaan I luokan tärkeää pohjavesialuetta sekä kuuluu osittain harjajensuojeluohjelmaan. Se on nykyisellään suureksi osaksi matkailu- ja virkistyskäytössä.

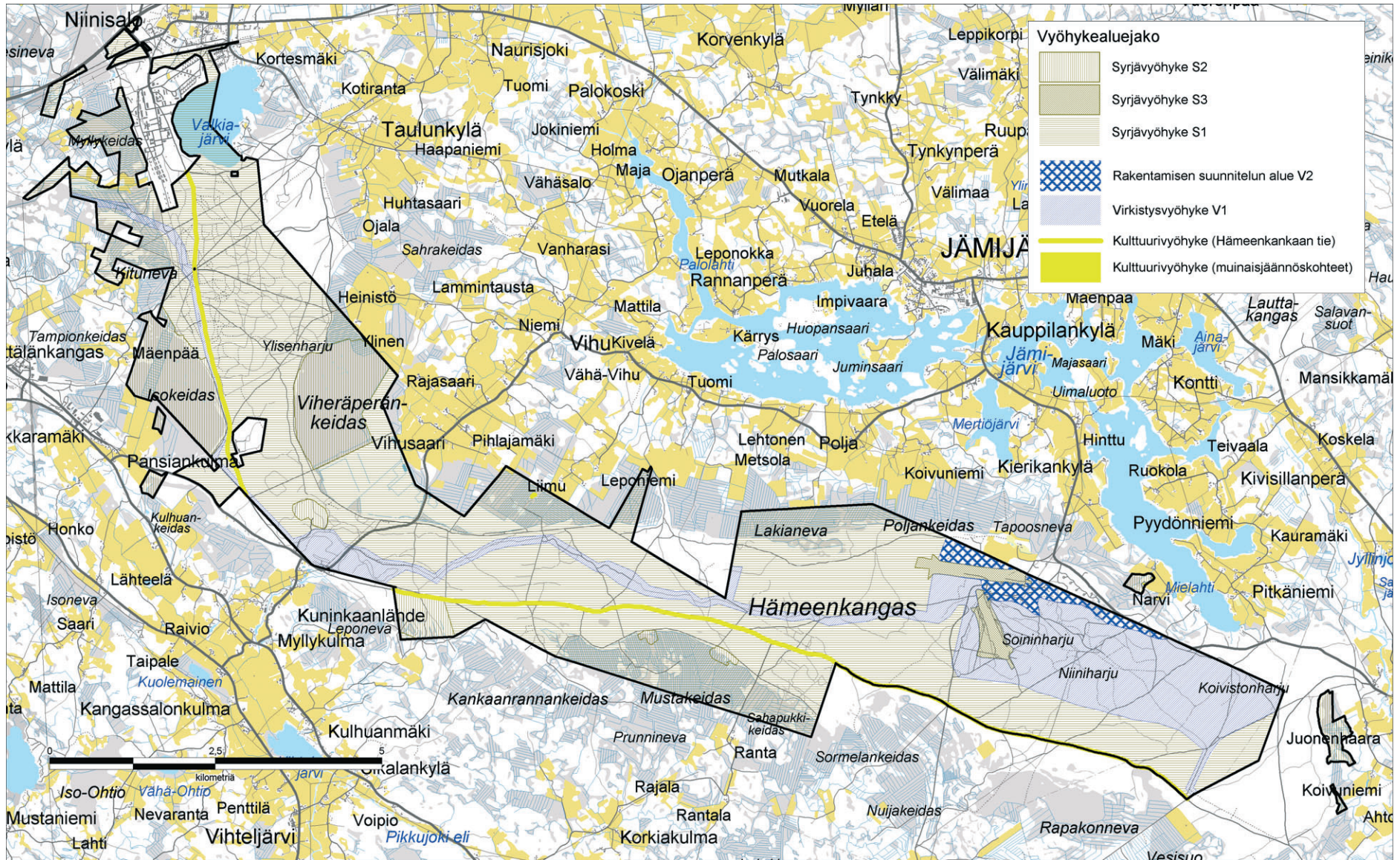
Toimintaa vyöhykkeellä säätelevät puolustusvoimien harjoituskäyttö ja vesi-, ympäristövahinko-, maa-aines- sekä rakennus- ja maankäyttölaki. Lisäksi osalla aluetta on voimassa oleva Jämin keskusalueen asemakaava.

4.3 Kulttuurivyöhyke

Vyöhykkeellä osoitetaan kulttuurihistoriallisesti arvokas, hoitoa vaativa kohde Kyrönkankaantie (Hämeenkankaantie) sekä kiinteät muinaisjäännöskohteet Veteläkeitaan autio ja Narvin uhrilähteet. Vyöhykkeen pinta-ala on noin 7 ha.

Kohteiden käyttöä ja hoitoa säätelevät muinaismuistolaki, maa-aineslaki sekä mm. seutukaavan sekä Narvin uhrilähteiden kohdalla erityisesti myös Natura 2000 -verkoston tavoitteet. Kohteet ovat Narvin uhrilähteitä lukuun ottamatta myös puolustusvoimien harjoituskäyttöaluetta.

Kulttuurikohteiden arvo otetaan huomioon kaikessa toiminnassa siten, että niiden ominaispiirteet säilyvät. Kohteille voidaan myös erikseen opastaa kävijöitä ja tuottaa opastusmateriaalia sekä -rakenteita.

Kuva 10. Vyöhykejako Hämeenkanjaalla. Aineisto: © Metsähallitus 2008, © Maanmittauslaitos 1 /MML/2008, © Suomen ympäristökeskus 2008 © Genimap Oy, Lupa L5293

5 Luonnon suojeleminen ja hoito

5.1 Nykytila

Hämeenkaan luonnonsuojelullisesti merkittävimmät kohteet ovat pääsääntöisesti metsätaloudekäytön ja armeijan intensiivisen harjoituskäytön ulkopuolella. Sellaisia ovat edustavimmat harjumetsät, luonnontilaiset suot sekä lähteet ja lähteiköt.

Harjumetsät on pinta-alallisesti laajin suojelemaa vaativa luontotyyppi, ja suurin osa harjumetsistä sijaitsee metsätalouden alueella. Harjumetsien arvokkain lajisto on taantunut metsäpalojen torjunnan ja aukeiden alojen metsittymisen myötä ja harjumetsien edustavuus on laskenut.

Useimpien lähteiden luonnontilainen toiminta on estynyt mm. talousveden ottamisen johdosta.

Armeijan harjoituskäyttö muun muassa Kuninkaanlähteen ampumaradalla ja myös muualla maastossa on tuottanut ja säilyttänyt harvinaisten tai uhanalaisten lajien elinympäristöjä.

Soininharjun alueella lentokenttäkäyttö ja lentoharrastustoiminta ovat ylläpitäneet paahdelajistolle sopivaa avoimuutta. Pienialaiselle ja tärkeälle alueelle voi kuitenkin keskittyä liikaa aktiviteetteja. Tämä saattaa vaarantaa lajien säilymistä.

5.2 Tavoitteet

Alueen Natura-luontotyyppien määrä säilyy tai lisääntyy ja niiden edustavuus paranee. Harjumetsien edustavuutta parannetaan luonnonhoidolla ja erityisillä metsien käsittelytoimilla. Metsätalouden alueilla alueen luonnonsuojelulliset arvot ja tavoitteet otetaan huomioon metsien käsittelyssä (käsittely tarkemmin kappaleessa 7.). Harjumetsät -luontotyyppillä lisätään avoimia ja paahteisia elinympäristöjä. Soininharjun-Niiniharjun alueella ennestään avointa paahdeympäristöä säilytetään 9 ha alueella. Avointa paahdeympäristöä tuotetaan Soininharjulla lisää 3 ha.

Lähteiden ja suojeleusoiden kasvillisuus ja vesitalous ovat mahdollisimman lähellä luonnontilaa.

Uhanalaisten ja huomionarvoisten lajien nykyiset esiintymät runsastuvat. Uusia esiintymiä syntyy sopiviin elinympäristöihin. Kangasajuruohoa kasvaa viidellä ja hietaneilikkaa kahdella uudella kohteella.

Alueen lahopuomäärää lisätään metsien pienialaisilla paahdekohteilla sekä paikoittain Natura 2000 – harjumetsät luontotyyppiä olevilla kuvioilla. Tavoitteena on, että koko alueen harjumetsä-luontotyyppillä on lahopuuta keskimäärin 20 m³/ha.

Muut käyttömuodot eivät vaaranna uhanalaisen, direktiivilajiston tai direktiivin luontotyyppien säilymistä alueella.

5.3 Toimenpiteet

Soininharjun paahderinteessä estetään haavan tai muiden puulajien lisääntyminen. Puiden taimet raivataan tarvittaessa. Soininharjun harjumetsän hoitotoimet toteutetaan erillisen suunnitelman mukaisesti. Hoitotoimien tekemisestä pystytetään alueella kulkijoita varten tiedotustaulut.

Muulla alueella paahdeympäristöjä ja lahoppua luodaan mm. metsätaloustoimien avulla. Kuninkaanlähteen ampumaradan ja Hämeenkankaan suunnittelun alueen itäisimmän osan välille tuotetaan pienialaisten paahdeympäristöjen verkosto. Vähintään 20 kpl tällaisia alueita sijoitetaan harjun eteläisille rinteille. Hämeenkancaalla voidaan tehdä pienialaisia polttoja luonnonhoitotoimenpiteenä noin aarin kokoisilla aloilla. Maanpintaa voidaan myös pienialaisesti paljastaa paahdelajiston kasvualustaksi.

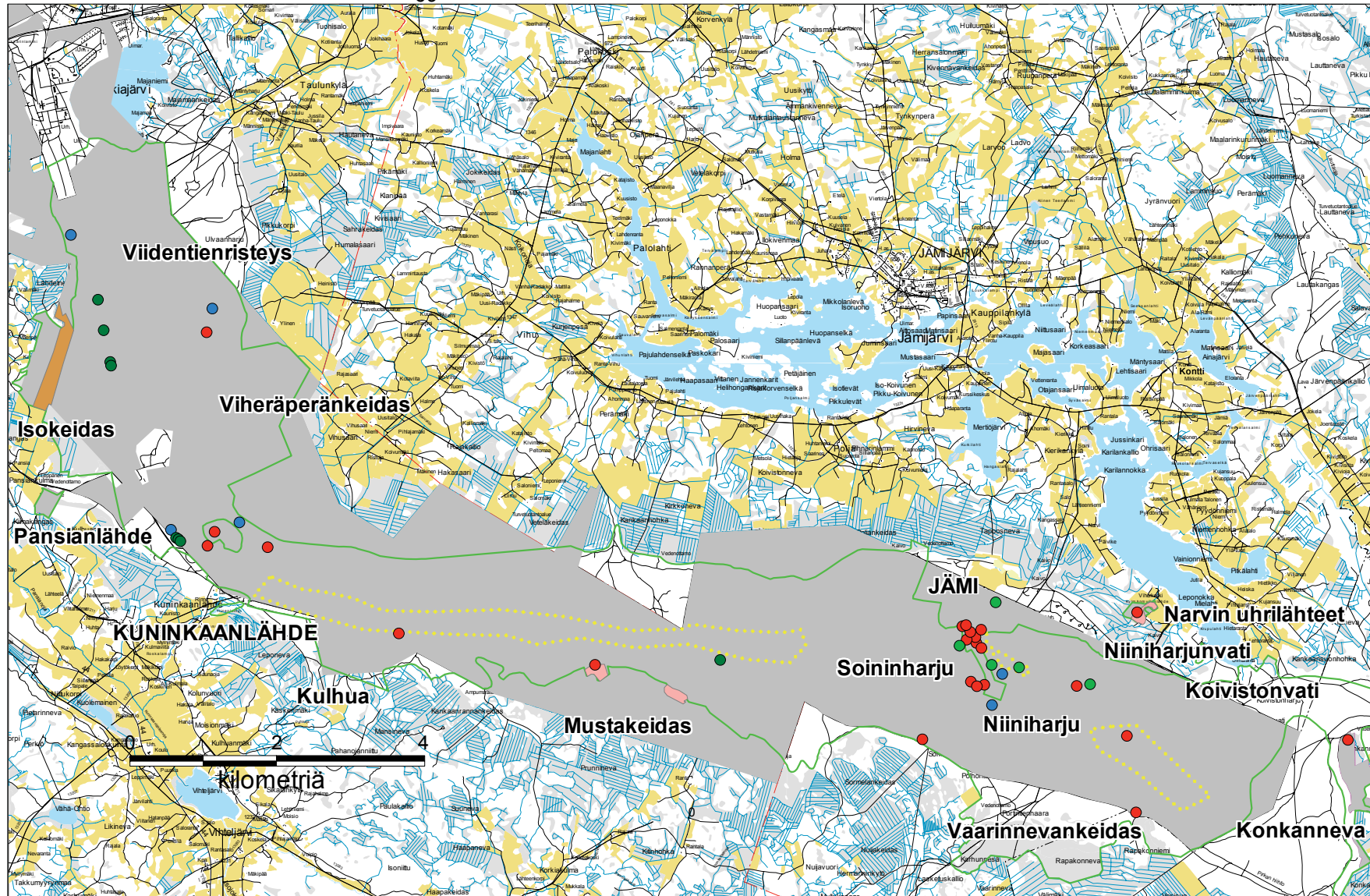
Alueella tehdään kokonaisvaltainen lähteiden ja lähdepurojen sekä tihkupintojen kunnostussuunnitelma, joka koskee sekä metsätalousaluetta että luonnonsuojelukohteita. Lähteiden, tihkupintojen sekä lähdepurojen luonnontilaa parannetaan varovaisin ennallistamis- ja kunnostustoimin. Myös yksityisten luonnonsuojelun alueiden lähteitä voidaan tarvittaessa kunnostaa ympäristökeskuksen luvalla. Lähteisiin vaikuttavat ojavedet pyritään ohjaamaan pois lähteistä. Uhrilähteessä olevaa vedenottolaitetta pyritään siirtämään maisemallisista syistä johtuen kauemmas katselulavasta, mikäli se ei itse vedenottoa häiritse. Narvin uhrilähteiden kunnostaminen suunnitellaan tarkemmin vasta kohteen arkeologisen inventoinnin jälkeen, sillä kohde on tällä hetkellä luokiteltu muinaisjäännökseksi.

Isokeitaan ojitettu alue ennallistetaan olemassa olevan ennallistamissuunnitelman mukaisesti. Muiden ojitettujen suojelun alueiden ennallistamistarve ja -mahdollisuus selvitetään.

Kangasajuruohon siirtoistutusta kokeillaan. Mahdollisuuksien mukaan siirtoistutetaan myös hietaneilikkaa. Siirtoistutuksia varten tehdään erilliset suunnitelmat, joissa arvioidaan myös hoitotoimenpiteiden tarvetta. Erillinen Hämeenkancaan alueen hietaneilikan hoitosuunnitelma tehdään, mikäli neljän vuoden välein tehtävässä seurannassa todetaan sille erityistä tarvetta. Siirtoistutuksiin rauhoitettujen kasvien osalta (esim. hietaneilikka) tarvitaan alueellisen ympäristökeskuksen lupa LSL 48 §. Harjukeltaliekkojen ja muiden uhanalaisten kasvilajien esiintymät kartoitetaan tarkemmin. Myös kehrääjän tilannetta alueella selvitetään tarkemmin, ja tiedossa olevat kehrääjäreviirit otetaan huomioon myös hakkuiden aikataulujen suunnittelussa. Lisäksi jatketaan hyönteiselvitysten tekoa alueella. Lisäksi tarkistetaan puotaimenen esiintyminen alueella.

Soininharjulla muita käyttömuotoja ohjataan siten, että ne eivät vaaranna uhanalaisen ja direktiivin lajiston tai direktiivin luontotyyppien säilymistä. Harjun eroosioherkimmälle kohdalle rakennetaan puuportaat kulkua varten. Lisäksi alueelle pystytetään opasteita, joissa kerrotaan kohteen arvoista ja säännöistä.

Lupiinin (*Lupinus polyphyllus*) ja muiden mahdollisten vierasperäisten kasvilajien esiintymistä seurataan ja lajit poistetaan ennen siementämistä. Pienpetojen metsästäystä tuetaan alueella harkinnan mukaan.

Kuva 11. Hämeenkanan ennallistamis- ja luonnonhoitokohteet sekä uhanalaisten ja indikaattorilajien esiintymät. Kartan tiedot eivät sisällä vielä kaikkia kunnostustarpeessa olevia lähteitä. Kartta ei sisällä tietoja lintulajien esiintymisestä. Aineisto: © Metsähallitus 2008, © Maanmittauslaitos 1 /MML/2008, © Suomen ympäristökeskus 2008 © Geni-map Oy, Lupa L5293.

5.4 Seuranta

Seurantatoimenpiteet kohdistetaan erityisesti paahdealueille ja lähteikköihin. Soininharjun rinteeseen on perustettu (SYKE) suunnittelukauden jatkuva koe, jolla seurataan eri käsittelytapojen vaikutusta paahdelajistoon. Seurannasta vastaa Suomen ympäristökeskus. Mikäli se luopuu seurannasta, jatkaa Metsähallitus sitä 5 vuoden välein samalla menetelmällä. Soininharjun hietaneilikkapopulaatiota seurataan laskemalla kukkivat mättäät vuosittain 2007–2009 ja sen jälkeen 3-5 vuoden välein. Seuranta tehdään myös erityisesti talvigolfradan vaikutusten arvioimiseksi vuosittain. Koko Hämeenkaan alueen hietaneilikan tilannetta seurataan neljän vuoden välein. Myös lähdesaran esiintymiä seurataan laskemalla mättäät 5 vuoden välein. Palosirkkapopulaatio lasketaan 5 vuoden välein. Hietaneilikkavyökoin esiintyminen varmistetaan toukkajäljistä myös 5 vuoden välein. Tiedot seurantatuloksista tallennetaan Herta eliölajit -järjestelmään.

6 Puolustusvoimien harjoituskäyttö

6.1 Nykytila

Hämeenkaan johtosäännössä ja harjoitusalueiden ympäristöohjelmassa pysyvästi noudatettavaksi esitetyn ohjeistuksen lisäksi puolustusvoimat voi antaa esimerkiksi harjoituskäskyissä yksityiskohtaisempia määräyksiä, jotka koskevat harjoitustoimintaa luonto-, tutkimus- ja kulttuurikohteilla tai niiden välittömässä läheisyydessä.

Ohessa on joitakin voimassa olevassa puolustusvoimien ohjeistuksessa noudatettavaksi määrättyjä periaatteita:

- Kaivot ja lähteiköt on kierrettävä moottoriajoneuvoilla vähintään 30 m etäisyydeltä. Samoin majoittuminen ja ajoneuvojen pysäköiminen on kielletty alle 30 metrin etäisyydellä kaivoista ja lähteistä. Määräys ei koske kuitenkaan liikkumista karttaan merkityillä teillä.
- Niiniharjulla, Jämin koivikolla ja kontortamänniköllä sekä Sormenpellon ja Jyllin tutkimuskohteilla on moottoriajoneuvoilla liikkuminen kielletty.
- Hämeenkaantien luonnetta ei saa muuttaa ja Ylisenharjun kivikautinen asuinpaikka on säilytettävä sellaisenaan.
- Ajoneuvoilla liikkumista (erityisesti panssarivaunut) tulee kanavoida Hämeenkaan rantavallien (Kuninkaanlähde) ja Koivistonvadin alueella.
- Soiniharjun-Niiniharjun alueella raskailla ajoneuvoilla liikkuminen on kielletty tietön ja ajoneuvourien ulkopuolella.
- Viheräperänkeitaan valtakunnallisella soidensuojeluohjelmaan kuuluvalla alueella majoittuminen, avotulen teko, puiden kaataminen ja karsiminen sekä kasvien keräily ja kasvuston vahingoittaminen on kielletty. Kiellettyjä ovat myös lintujen pesimärauhaa häiritsevät ja suoluontoa pysyvästi muuttavat maastoharjoitukset. Polku-urien ja rakteiden teko sekä jätteiden tuominen alueelle on kielletty.
- Kuninkaanlähteen matkailuvaunualueen (SF-Caravanalue) välittömässä läheisyydessä vältetään tulenkuvausta, kaivamista sekä tarpeettoman melun tuottamista. Tämä ei koske ampumaradan harjoituskäyttöä.
- Koko harjoitusalueella on myös vältettävä lehtipuiden kaatamista ja taimikkoalueella kulkeminen on sallittu vain jalkaisin. Talviaikaan latujen yliajamista ajoneuvoilla on vältettävä ja mahdollisesti syntyneet hiihtämistä haittaavat jäljet korjattava.
- Harjoituksissa käytetyt muovi- ja merkkiausnauhat ym. on kerättävä pois harjoitusten jälkeen.
- Yleisille teille ei saa asettaa puomeja eikä liikennevartiopaikkoja. Luontopolkujen ja kuntoilureittien vapaa käyttö pitää pyrkiä mahdollistamaan.
- Tela-ajoneuvojen käyttö tieurien ulkopuolella on kielletty, poislukien erikseen sovitut määritetyt raskaan raketintuliyksikön tuliasema-alueet.

Puolustusvoimat on viime vuosikymmeninä teknistynyt voimakkaasti ja teknistyy entisestään yhä kiihtyvällä nopeudella. Liikkuminen tapahtuu lähes pelkästään erilaisilla ajoneuvoilla. Tästä johtuen puolustusvoimien aiheuttamana suurimpana ympäristöriskinä on pidetty ajoneuvojen polttoainesäiliöissä kuljetettavan polttoaineen joutumista esim. onnettomuuden seurauksena maaperään ja sitä kautta edelleen pohjaveteen. Toisena riskitekijänä on pidetty maastossa tapahtuvaa ajoneuvojen tankkaustoimintaa. Teknisen kehitystyön tuloksena myös ajoneuvojen polttoainejärjestelmiä on kehitetty ympäristön kannalta turvallisemmiksi eivätkä ne ole enää ole yhtä haavoittuvia kuten aikaisemmin.

6.2 Tavoitteet

Hämeenkaan erityisenä suojeluarvona kaikessa toiminnassa korostetaan pohjaveden suoje-
lua. Puolustusvoimat pyrkii perinteisesti ottamaan toiminnassaan huomioon myös alueen
luonnonsuojeluarvot.

Puolustusvoimien harjoitustoimintaa (poislukien lentotiedustelutoiminta, jonka toimintamah-
dollisuudet myös tulevaisuudessa on Jämin nykyisessä tukikohdassa turvattava) pyritään vä-
hentämään Jämin ydinalueen välittömässä läheisyydessä ja Soininharjulla hankkimalla harjoi-
tustoimintaan soveltuvia lisämaa-alueita Kyrönkankaantien eteläpuolelta ja mahdollisesti puo-
lustusvoimien nykyisin käytössä olevan alueen itä – kaakkoispuolelta.

Puolustusvoimissa pyritään entisestään lisäämään sekä henkilökunnan että varusmiesten tie-
tämystä ympäristön ja luonnonsuojelun välttämättömyydestä. Ympäristökoulutuksella ja
asennekasvatuksella pyritään vaikuttamaan myös siihen, että saadut tiedolliset ja taidolliset
valmiudet siirretään niin ikään käytäntöön maastoharjoituksissa.

Puolustusvoimien ja Metsähallituksen yhteisenä tavoitteena on vaikuttaa myös Hämeenkan-
kaan muihin, puolustusvoimien ulkopuolisiin käyttäjiin, jotta nämä käyttäjäryhmät noudattai-
sivat samoja vastuuntuntoisia periaatteita toimiessaan aralla maastoalueella.

6.3 Toimenpiteet

Maastossa tapahtuvaa tankkaustoimintaa vältetään ja ajoneuvot tankataan varuskunnan tank-
kauspaikalla, joka on rakennettu ympäristöviranomaisen (Lounais-Suomen ympäristökeskus)
vaatimusten mukaisesti ml pohjaveden tarkkailuohjelma. Maastotankkausta toteutetaan lähin-
nä vain ao. henkilöstön kouluttamiseksi. Tankkauspaikalla on aina mukana öljyntorjuntavä-
lineistö ja sen käyttö myös harjoitellaan tankkauspaikan perustamisen yhteydessä ennen tank-
kaustoiminnan aloittamista. Lisäksi tankkauspaikan maaperä suojataan suojapeitteellä, jolla
estetään vähäistenkin polttoaineroiskeiden joutuminen maaperään.

Harjoitustoiminnan vähentämiseksi Jämin ydinalueella pyritään eri toimijoiden kanssa yhteis-
toiminnassa hankkimaan harjoituskäyttöön soveltuvaa lisämaata Kyrönkankaantien eteläpuo-
lelta. Metsähallituksen Laatun toteuttaa omalta osaltaan tätä tavoitetta maanhankintatoi-
minnallaan, mikä perustuu puolustushallinnon ja Metsähallituksen väliseen puitesopimuk-
seen. Metsähallitus on sitoutunut hankkimaan vuosittain sovituilla rahamäärillä maata maan-
puolustustarkoituksiin. Hankintojen kohdealueet sovitaan vuosittain pääesikunnan ja Metsä-
hallituksen välisissä neuvotteluissa. Lähimpien vuosien aikana hankintojen painopiste on Ni-
nisalon varuskunnan harjoitusalueiden ympäristössä.

Niinisalon varuskunnan ja sen harjoitusalueita koskevan ympäristöohjelman laatimisen jäl-
keen varuskunnassa on jo aloitettu henkilökunnan ja varusmiesten säännöllinen ympäristön-
suojelukoulutus.

Hämeenkaan kaikkien tärkeiden käyttäjäryhmien kanssa tiivistetään yhteistyötä mm. to-
teuttamalla yhteisiä yhteistyö- ja seurantakatselmuksia.

Ohessa puolustusvoimien harjoitustoiminnassa nykyistä tehokkaammin huomioon otettavia
toimintaperiaatteita, joilla Hämeenkaan ympäristön- ja luonnonsuojelun tilannetta voidaan
parantaa:

- Lähteiden ja pienvedenottamojen turvaaminen niin, että ympäristöä ei ole mahdollista turmella vahingossa. Lähteiden ja vedenottamoiden ympärille merkitään selkeästi suoja-alue (säde vähintään 30 metriä kohteesta). Suoja-alueen rajalle pystytetään kielto- ja opastaulut, ja kohteet merkitään kartalle.
- Suojelukohteilla ja alue-ekologisen suunnittelun luontokohteilla. on moottoriajoneuvoilla ajaminen kielletty, samoin myös kaikenlaisten sotilaallisten harjoitusten pitäminen. Suojelualueet on merkittävä harjoitusjoukkojen johtajien karttoihin. Tykistöprikaatin esikunta pitää Hämeenkaan johtosäännön suojelualue- ja alue-ekologisten kohteiden kartat ajan tasalla. Suojelukohteet merkitään tarpeen mukaan maastoon yhteistoiminnassa Metsähallituksen ja puolustusvoimien yhteistyönä.
- Tehostetaan tiedottamista ajallisista suojelumääräyksistä tavoitteen mm linnuston pesimärauhan turvaaminen (esim. Viheräperänkeidas, jossa ei tule suorittaa tulenkuvausharjoituksia kevät – kesäaikana, 15.4. – 15.9.). Rajoitus sisällytetään harjoituskäskyihin.
- Kuninkaanlähteen ampumaradan ja siihen liittyvien latupohjien maansiirto- ym. suuremmista töistä neuvotellaan Metsähallituksen Luontopalveluiden edustajan kanssa aina ennen toimenpiteisiin ryhtymistä. Estetään hietaneilikan kasvu- ja lisääntymisaluiden turmeltuminen.
- Virkistyspalvelurakenteiden (kodat, laavut, nuotiopaikat) läheisyyteen ei aiheuteta ajoneuvouria tai muita maastomuutoksia. Em. paikkoja käytettäessä esim. harjoitusten huoltopaikkoina, jätetään ajoneuvot vähintään 50 metrin etäisyydelle kohteen suoja-aidasta tai muulla tavoin merkitystä lähialueesta. Näin mahdollistetaan myös rakenteiden muille käyttäjille mahdollisimman luonnonmukaisen ympäristön käyttömahdollisuus.
- Noudatetaan raskaan raketinheitinjärjestelmän koulutuksessa laadittua maaston ja ties-tön käyttösuunnitelmaa. Toteutetaan tela-alustaisen järjestelmän koulutus siten, että tuotetaan mahdollisimman vähän vahinkoa luonnolle ja alueen virkistyskäytölle.
- Sovitaan paahdealueiden harjoituskäytöstä tavoitteena sekä luonnonsuojelu että riittävän kulutuksen kohdentaminen em. erityiskohteille.
- Sovitaan ja rajataan puolustusvoimien kuljettajakoulutukseen liittyvät maastoajokou-lutusalueet siten, että estetään liiallisten urien syntyminen kangasalueen jyrkillä reuna-alueilla.
- Luovutaan muovisten merkitsemisnauhojen käytöstä ja siirrytään kuitunauhojen käyt-töön.

6.4 Seuranta

Ympäristön suojelun ja alueen käytön (puolustusvoimien ulkopuoliset käyttäjät ml) toteutu-misen toteamiseksi järjestetään vuosittain seuranta- ja yhteistyöpalaveri puolustusvoimien ja Metsähallituksen edustajien kanssa. Metsähallitus kutsuu palaverin koolle vähintään vuosit-tain helmi-maaliskuussa. Tapaamiseen liitetään keskeisten alueiden maastokatselmus sekä mahdollinen sopimuskatselmus. Tarvittaessa tarkennetaan alueen kehittämissuunnitelmia ja toimenpideohjelmia.

Niinisalon varuskunnan ympäristöryhmä seuraa omalta osaltaan yhteisesti sovittujen periaat-teiden toteutumista ja antaa tarvittaessa puolustusvoimien sisäisiä toimintaohjeita havaittujen poikkeamien korjaamiseksi. Ympäristöryhmä ottaa tarvittaessa yhteyttä Metsähallituksen edustajiin tilanteen niin vaatiessa.

7 Metsätalous

7.1 Nykytila

Hämeenkanngas on monikäyttöalue jossa puolustusvoimien harjoituskäyttö, metsätalous, virkistyskäyttö ja Naturan tuomat vaatimukset nivoutuvat yhteen ja asettavat haasteen alueen käytön suunnittelulle. Lisäksi alueen luonnon erityispiirteet; karuus ja ilmaston äärevyys sekä metsän käytön historia, joka on kuluttanut humuskerroksen normaalia ohuemmaksi, ovat metsän uudistamiseen ja hoitoon vaikuttavia tekijöitä. Hämeenkanngas on helppokulkuisuutensa, metsämaiseman avaruuden ja runsaahkojen virkistysreittien ja -rakenteidensa ansioista laajasti virkistyskäytössä.

Metsätalouden alue on kokonaisuudessaan puolustusvoimien harjoituskäytössä. Harjoituskäytön voimakkuus vaihtelee alueen eri osissa. Puolustusvoimien toiminnassa käytetyin osa on varuskunnan eteläpuolen lähiharjoitusalue, jossa on mm. ase- ja taistelijanradat. Muita merkittävämpiä alueita ovat tuliasema-alueet sekä tulenjohto- ja mittaustiedustelualueet, joita on mm. Viidentienristeyksen seudulla ja Jämin eteläpuolella Sormenpellossa. Lisäksi on muutamia harjoituskäyttöllisiä kapeikkoja, joissa joukot joutuvat liikkumaan suppealla alueella muun maankäytön takia. Tällainen kovalle kulutukselle joutuva alue on Kuninkaanlähteen karavaanarialueen pohjoispuoli. Harjoituskäytön voimakkuus vähenee varuskunnasta kauemmaksi mentäessä. Puolustusvoimien harjoituskäyttö on kuvattu tämän suunnitelman luvuissa 2.7.1 ja 6.

Metsätalousalueella Natura 2000 -verkoston toteutuskeinona on maa-aineslaki. Naturan toteuttamiselle tärkeitä ovat harjumetsät ja -kasvillisuus. Harjumetsät -luontotyyppiä olevat kuviot ovat metsätaloustyössä.

Kuvioita, joilla kasvaa merkittävää harjukasvillisuutta, on metsätalousalueella yhteensä 37 kappaletta. Vaateliasta paahteista elinympäristöä vaativaa lajistoa kuten kangasajuruohoa esiintyy pistemäisesti. Metsäpalojen torjunta ja puustoltaan tiheät metsien kehitysvaiheet ovat vähentäneet niiden esiintymistä. Paahteisuutta vaativat kasvilajit kärsivät muun kasvillisuuden kilpailusta ja vaativat riittävän avointa elinympäristöä ja paljastunutta kivennäismaata. Avoi- met ja sopivasti humuskerrokseltaan rikkoutuneet harjujen rinteet voivat olla paahdeympäristöjä, jotka ovat soveliaita niihin erikoistuneelle kasvi- ja hyönteislajistolle.

7.2 Tavoitteet

Hämeenkanngaan suunnittelun tavoitteena metsätalouden osalta on ohjata metsätalouden harjoittamista niin, että muulle käytölle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa kuitenkin heikentämättä liiaksi metsätalouden kannattavuutta ja kestävyyttä. Lisäksi tavoitteena on kehittää metsänkäsittelymenetelmiä harjumetsiin ja paahdeympäristöihin.

Hämeenkanngalla metsätalouden suunnitteluun ja toteutukseen vaikuttavia keskeisiä tekijöitä ovat:

- Puolustusvoimien harjoituskäyttö
- Alueiden käytön vyöhykkeet
 - Syrjävyöhykkeet
 - virkistysvyöhykkeet

- Alue-ekologisen suunnittelun kohteet
 - Toiminnan ulkopuoliset kohteet: luontokohteet ja ekologiset yhteydet
 - Rajoitetun toiminnan kohteet: kulttuuri- ja riistakohteet, maisema-alueet, uhanalaisten ja direktiivilajien esiintymät sekä monimuotoisuuden lisäämisalueet
- Natura-luontotyyppit
 - Harjumetsät, jotka ovat metsänkäsittelyn piirissä
 - Muut luontotyyppit, jotka ovat toiminnan ulkopuolella
- Paahdeympäristöt ja -lajisto
- Virkistysrakenteiden ja -reittien lähimetsät
- Pohjavesialueet

Metsätaloutta tullaan harjoittamaan niin, että puolustusvoimien harjoituskäytön edellytykset turvataan huomioon ottaen harjoituskäytön voimakkuus.

Tavoitteena on pitää yleisökäytön painopistealueiden lähialueet sekä muut maisemallisesti herkätkohdat maisemallisesti houkuttelevina ja miellyttävinä. Ulkoilijat arvostavat puulajisuhteidensa, ikäluokkiensa ja puuston rakenteensa puolesta vaihtelevia metsiä, joissa on riittävässä määrin varttuneita ja iäkkäitä kehitysluokkia. Samoin arvostetaan runsasta aluskasvillisuutta ja sopivaa alikasvosta pensaineen ja pienine puineen. Hoidettuja ja riittävän avaria metsiköitä pidetään parempina kuin tiheitä ja ryteikköisiä metsiköitä (Metsähallitus 2003). Mutta vaihtelevuus tässäkin suhteessa on paikallaan.

Tavoitteena on, että Natura-luontotyyppien määrä ja edustavuus säilyy, ja merkittävien harjukasvien esiintymät turvataan sekä edellytykset niiden levittäytymiselle ja elinvoimaisuudelle paranevat.

Edelleen tavoitteena on kehittää metsänkäsittelymenetelmiä, joilla nykyisiä pistemäisiä paahdekasvien esiintymiä voidaan säilyttää ja elvyttää sekä luoda lähettyville uusia paahdekasveille sopivia elinympäristöjä metsätalousalueilla.

Hämeenkaalla on pitkä historia metsäntutkimuksen koekenttänä. Tavoitteena on säilyttää osa lopetetuista kokeista historiallisina kohteina. Voimassa olevien kokeiden osalta toimitaan Metsähallituksen ja Metsäntutkimuslaitoksen välisten sopimusten mukaisesti.

7.3 Toimenpiteet

Metsätaloutta ohjaavat Metsähallituksen metsänhoito-ohjeet ja Metsätalouden ympäristöopas (Metsähallitus 2003) sekä alueellinen luonnonvarasuunnitelma (Metsähallitus 2006) ja Metsähallituksen paikkatietojärjestelmässä sijaitseva alue-ekologinen suunnitelma siihen päivitettyine Natura-luontotyyppitietoineen. Metsähallituksen ympäristö- ja laatujärjestelmään on koottu toimintaan vaikuttava ohjeistus.

Ajantasaisella paikkatietojärjestelmällä ja kuviokohtaisella toimenpidesuunnittelulla varmistetaan, että kunkin metsikkökuvion käsittelyyn vaikuttavat seikat tulevat huomioon otetuiksi.

Metsätalousalueella on tällä hetkellä tiedossa kaksi kulttuurihistoriallisesti arvokasta kohdetta: Kyrönkankaantie (Hämeenkankaantie) ja Veteläkeitaan autio. Museotien varressa maisema otetaan hakkuissa korostetusti huomioon. Autio on tällä hetkellä luontokohteena hakkuiden ulkopuolella. Kulttuuriperinnön inventoinnin jälkeen kohteelle laaditaan hoito-ohjeet.

Tiedossa olevat kehrääjäreviirit otetaan huomioon hakkuiden aikataulujen suunnittelussa. Pessimäaika on toukokuun puolivälistä heinäkuun puoliväliin.

Metsätöistä virkistysreittien varsilla tiedotetaan etukäteen maaston pystytettävillä kylteillä.

Metsätalouden yleisten ohjeiden lisäksi Hämeenkanalla toimitaan seuraavien periaatteiden mukaan.

Uudistaminen

Kangasmaat uudistetaan luontaisesti käyttäen pääsääntöisesti siemenpuita, mutta sopivissa kohdin myös reunametsän siemennystä käyttämällä. Mikäli luontaisen uudistamisen edellytykset ovat heikot, uudistamista voidaan täydentää viljellen muualla kuin Natura 2000 – harjumetsäluontotyyppiä edustavilla kuvioilla. Menettelytavasta sovitaan tapauskohtaisesti Tykistöprikaatin kanssa. Siemenpuita voidaan jättää tasaisesti uudistusalalle, ryhmiin tai vyöhykkeistään pääasiallisen katselusuunnan mukaan. Maisemallisesti merkittävillä kohteilla, kuten virkistysreittien ja -rakenteiden lähimetsissä sekä puolustusvoimien voimakkaan käytön harjoitusalueilla ja edustavissa harjumetsissä (9060), jätetään säästöpuita normaalia enemmän (10–20 m³/ha). Siemenpuiden poistoa voidaan viivästyttää maisemallisista syistä erityisesti virkistysreittien varrella ja muilla maisemallisesti merkittävillä kohteilla hetkeen, jolloin taimikko on vakiintunut ja sulkeutumassa ja siemenpuiden merkitys maisematekijänä on vähentynyt. Metsätalouden ympäristöoppaassa on selostettu tarkemmin maiseman huomiointi.

Harjumetsien hoidossa voidaan käyttää pienaukkohakkuuta, lähinnä luontotyypin edustavuudeltaan merkittävissä (30–33) metsiköissä. Luontotyyppiä edustavien harjumetsien käsittelyyn on tulossa lisätietoa Suomen Ympäristökeskuksen vetämän 'Harjumetsien paahdeympäristön nykytila ja hoito' -tutkimushankkeen kautta. Hankkeessa on tutkimuskohteita myös Hämeenkanalla. Harjumetsät -luontotyypin edustavuudeltaan hyvät (20–23) kuviot jätetään suunnitelmakaudella metsätaloudellisen käsittelyn ulkopuolella, jolloin tutkimushankkeesta saatavia tietoja tullaan tulevaisuudessa käyttämään niiden käsittelyn suunnittelussa. Pienaukkohakkuuta voidaan soveltaen käyttää myös maisemallisesti erityisen herkillä alueilla.

Kasvatushakkuut

Harjumetsien hoidossa ja maisema-alueilla kasvatushakkuut voidaan tehdä normaalia voimakkaampina. Harvennuksessa voidaan tehdä tiheysvaihtelua, jolla tavoitellaan puuston erirakenteisuuden syntymistä alueelle tai valon lisäämistä rinnekohteissa. Metsiköissä, joissa kiertoaika jatketaan (harjumetsät, maisema-alueet, metson soitimet, monimuotoisuuden lisäämisalueet), voidaan tehdä väljennyshakkuuta uudistuskypsyin metsiin. Kasvatushakkuissa säästetään koivuja ja muita lehtipuita. Tavoitteena on, että mikäli lehtipuita esiintyy, niitä pidetään metsikössä maisemapuina yli kiertoajan.

Metsänhoito

Maanmuokkauksessa kangasmailla tehdään vain riittävä maanpinnan rikkomisen uudistamisen varmistamiseksi. Virkistysvyöhykkeellä ei tehdä koneellista maanmuokkausta. Muilla alueilla muokkausratkaisut sovitaan tapauskohtaisesti Tykistöprikaatin kanssa hakkuun toimenpidesuunnitelmien hyväksymisen yhteydessä. Maanmuokkaus jätetään tekemättä, jos

taimettuminen onnistuu ilman muokkausta metsälain edellyttämässä ajassa. Myös alueet joille on luontaisesti syntynyt kehityskelpoinen taimikko, jätetään muokkaamatta. Pohjavesialueella käytetään laikutusta tai kevyintä mahdollista muokkausjälkeä tekevää äestystä. Turvemailla maanmuokkauksessa ja kunnostusajituksessa on erityisesti huomioitava kankaan reuna-vyöhyke, joka on yleensä pohjavesialueen raja-alue. Kaivettavat ojat eivät saa ulottua turpeen alla olevaan kivennäismaahan ja reuna-alueella voidaan käyttää myös ns. kääntelymätästystä, jos vesitalous on kunnossa. Metsätalouden ympäristöoppaassa on tarkempi ohjeistus pohjavesialueilla toimimiselle. Lähdealueisiin, niistä laskeviin puroihin ja pohjavesikaivoihin jätetään riittävät suojavyöhykkeet..

Kulotusta tehdään vain luonnonhoidollisista syistä paahdelajiston sekä palanutta puuta ja maata tarvitsevan lajiston elinympäristön parantamiseksi.

Hakkuutähteitä voidaan kerätä paahderinteiden hoitokohteista tai maisemallisesti merkittäviä paikoilta, esimerkiksi merkittävimpien polkujen lähialueilta. Muuten hakkuutähteiden keruuta ei karulla maalla tehdä sen maaperää köyhdyttävän vaikutuksen takia. Kantoja ei pohjavesialueella eikä turvemailla nosteta. Paahdeympäristön hoidossa kantoja voidaan pienialaisesti nostaa, jos se on luonnonhoidon kannalta perusteltua. Tähän pitää olla erillinen suunnitelma ja ao. viranomaisen lupa. Hakkuutähteen polttoa kasoissa voidaan toteuttaa pienialaisesti paahdeympäristöjen hoitokohteilla.

Taimikonhoito on suositeltavaa tehdä ajoissa ja huolehditaan, että harvennus tehdään ohjeen mukaiselle alarajalle. Tämä on perusteltua sekä virkistyskäytön että monimuotoisuuden kannalta harjumetsissä. Taimikonhoidossa säästetään koivuja ja muita lehtipuita. Harjumetsien hoitokohteissa taimikon harvennus voidaan tehdä voimakkaampana, ja niille haetaan myös aukkoisuutta.

Säästöpuut

Maisema- ja luonnonhoitokohteisiin jätettävä suurempi säästöpuumäärä luo niille kohteille erirakenteisuutta tulevaisuudessa ja tämä puusto on tarkoitettu jätettäväksi pysyvästi, kehittymään aikanaan lahopuustoksi. Säästöpuuryhmien sijoitteluun hyviä kohteita ovat maanpinnan muodoiltaan kiinnostavat paikat kuten supat, kapeat harjanteet, erikoiset mäenkumpareet ja kumpareketjut. Maisemallisesti merkittävillä kohteilla tuulen kaatamaa säästöpuustoa voidaan poistaa. Maisemallisesti vähämerkityksellisillä alueilla on suositeltavaa jättää yksittäiset tuulikaadot keräämättä. Muuten toimitaan normaalien ohjeiden mukaisesti.

Paahdelajisto ja edustavat harjumetsät sekä muut luontotyypit

Harjumetsille tyypillisen puustorakenteen ja mahdollisen vaateliaan kasvilajiston säilyttämiseksi käytetään erirakenteistavia hakkuita tai pienaukkohakkuita. Edustavuudeltaan merkittävät (30–33) harjumetsät uudistetaan pienipiirteisesti pienaukkohakkuin tai siemenpuuhakkuin, säästöpuustoa jätetään tavanomaista enemmän (10–20 m³/ha). Erikoishakkuista saatujen kokemusten perusteella menetelmiä kehitetään Hämeenkankaalle sopivien hakkuutapojen löytämiseksi. Tällä hetkellä on niukasti tietoa siitä, minkälaiset hakkuutavat ovat metsätaloudellisesti mielekkäitä ja samalla soveltuvat vaateliaan harjulajiston vaalimiseen. Meneillään on myös harjujen elinympäristöihin liittyvien tutkimushankkeita, joiden tuottamaa tietoa voidaan soveltaa Hämeenkankaan olosuhteisiin.

Pienialaisissa kohteissa, joissa esiintyy vaateliasta paahdelajistoa, parannetaan niiden elinympäristöä lisäämällä aukkoisuutta ja tarvittaessa paljastamalla kivennäismaata. Edustavimmat paahdeympäristöt valitaan luonnonhoitokohteiksi, jotka pidetään osittain kokonaan pysyvästi avoimina tai harvapuustoisina sekä tarvittaessa paljastetaan kivennäismaata ja käytetään tulta. Harjumetsien paahteisiin pienaukkoihin voidaan kaataa pieniä määriä lahoppua. Paahdelajiston ja -ympäristöjen hoidossa otetaan käyttöön niihin liittyvän tutkimuksen tuottamia menetelmiä.

Natura 2000 -luontotyypeistä vain harjumetsissä (9060) harjoitetaan metsätaloutta. Muilla luontotyypeillä ei harjoiteta metsätaloutta, eikä niitä ympäröivillä alueilla tehdä sellaisia toimenpiteitä, jotka saattaisivat todennäköisesti merkityksellisesti heikentää kohteen arvoa. Metsätalousalueella sijaitsevat ennallistamistoimista hyötyvät lähteet kunnostetaan. Lähteiden ympäristö otetaan myös metsänkäsittelyssä erityisesti huomioon jättämällä riittävän suuri suojavyöhyke niiden ympärille sekä huomioimalla vesien virtaukset.

Kappaleessa 5.3. on kerrottu tarkemmin myös metsätalousalueella tehtävistä Natura 2000 arvojen säilymistä ja paranemista edistävästä toimenpiteistä. Näitä ovat kangasajuruohon ja hietaneilikan siirtoistutukset, koko alueen kattava lähteiden kunnostussuunnitelma, paahdeympäristöverkosto, pienpoltot ja maanpinnan pienialainen paljastaminen sekä vierasperäisten kasvilajien poisto tarvittaessa.

7.4 Seuranta

Metsätaloustoimien seuranta tehdään vuosittaisten työläjikohtaisten seurantojen yhteydessä otannan tyyppisesti. Hakkuiden vaikutusten seurannassa tarkastellaan luontokohteiden säilymistä, hakkuille jätettyjen säästöpuiden määrää ja laatua, maiseman säilymistä sekä erikoishakkuiden toteuttamista. Kunnostusojituksen ja maanmuokkausten vaikutuksia seurataan vesien suojelelun seurannassa sekä muiden toimenpiteiden vaikutuksia laatu- ja ympäristöseurannoissa.

8 Kulttuuriarvojen suojele

8.1 Nykytila

Suunnittelualueella on tällä hetkellä tiedossa yksi valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuurihistoriallisesti ympäristöksi listattu kohde, Kyrönkankaantie (Hämeenkaan-Pohjankaankaan tie). Kyrönkankaantie ja Narvin uhrilähteet (Narvin ja Kylmämyllyn uhrilähteet) on merkitty myös Satakunnan seutukaavaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaiksi alueiksi. Lisäksi suunnittelualue kuuluu osittain valtakunnallisesti arvokkaaseen Vihteljärvi-Niemenkylän maisema-alueeseen. Kohteiden arvon muuttaminen on kielletty.

Hämeenkaan alueella ei ole kaavoilla ja asetuksella (480/1985) suojeltuja eikä erillisellä Metsähallituksen ja Museoviraston päätöksellä (1993) varjeltuja rakennuksia.

Alueella on kolme historiallisen ajan kiinteiksi muinaisjäänöksiksi luokiteltavaa kohdetta (Veteläkeitään autio, Narvin uhrilähteet sekä Kyrönkankaantie) sekä yksi tuhoutunut kiinteä esihistoriallisen ajan muinaisjäänöskohde (Ylisenharjun kivikautinen asuinpaikka).

Alueella ei ole tehty muinaisjäännösinventointia. Suunnittelualueen läheisyydessä on kuitenkin tehty monia kivikautisia asuinpaikkalöytöjä, ja alue on potentiaalista muinaisjäännösalueetta.

8.2 Tavoitteet

Tavoitteena on Hämeenkaan kulttuurihistoriallisten arvojen säilyttäminen ja suojeleminen. Alueen erilaiset käyttöpaineet vaativat mahdollisimman pikaista ja kattavaa muinaisjäännösinventointia koko suunnittelualueelle.

Metsätaloustoimenpiteet, luonnonhoito- ja ennallistamistoimenpiteet sekä palveluvarustuksen rakentaminen ja muu alueen infrastruktuurin kehittäminen tulee tehdä siten, ettei mahdollisille muinaisjäännöksille koidu siitä haittaa. Tämä edellyttää muinaisjäännösten inventointia ja muinaisjäännösten huomioimista toimenpiteissä. Alueen käytön suunnittelussa tulee ennen muinaisjäännösinventointia huomioida ko. inventoinnin puute toimenpiteitä suunniteltaessa. Kyrönkankaantietä tulee kulttuurihistoriallisten arvojen säilyttämiseksi hoitaa yhtenäisten käytäntöjen mukaisesti.

Hämeenkaan kulttuurihistoriatietoa hyödynnetään alueen opastuksessa sekä luontomatkaillussa.

8.3 Toimenpiteet

Koska alueeseen kohdistuu monenlaisia käyttöpaineita, tehdään Hämeenkaalta Metsähallituksen ohjeiden mukainen kulttuuriperinnön inventointi. Inventointi sisältää olemassa olevan tausta-aineiston läpikäynnin ja käsittelyn maastotöitä varten sekä maastossa tapahtuvan kulttuuriperinnön inventoinnin. Inventointi käsittää sekä esihistoriallisen että historiallisen ajan muinaisjäännösinventoinnin, maisemataarkastelun ja mahdollisten rakennuskohteiden tarkastuksen. Inventointiraportti toimitetaan Museovirastolle ja sen tiedot tallennetaan Metsähallituksen paikkatietojärjestelmään (REISKA). Paikkatietojärjestelmässä ylläpidetään kohteista lyhyttä kuvausta sekä valokuvia. Arkeologisen inventoinnin myötä löytyneet ja varmennetut kohteet siirtyvät lisäksi aikanaan SutiGisin kautta avautuvan muinaisjäännösrekisterin tietoihin. Selvityksen teettämiseen haetaan erillistä hanketta, ja se julkaistaan erillisenä julkaisuna. Tuloksia käytetään mm. kohteiden opastuksessa ja hoito-ohjeissa.

Ennen kulttuuriperinnön inventointia kaikki tunnetut muinaisjäännökset ja arvokkaat kulttuurikohteet rajataan metsänhoito-, ennallistamis- ja luonnonhoitotöiden ulkopuolelle.

Kyrönkankaantien yhtenäistä hoitoa edesautetaan tekemällä yhteistyötä tien hoidossa. Tarkempi tien kulttuuriarvojen inventointi ja hoito-ohjeistus tehdään yhteistyössä Museoviraston kanssa Metsähallituksen kulttuuriperinnön inventoinnin aikana. Siihen saakka noudatetaan yleisiä Museoviraston ohjeita valtakunnallisesti arvokkaille kulttuurihistoriallisille teille, joiden mukaan tien pidosta vastaavien tahojen on huolehdittava, että tielinjaukseen tai tiepohjaan ei tehdä tien historiallista ja maisemallista arvoa vaarantavia toimenpiteitä. Hoidossa on huomioitava tien linjauksen ja geometrian säilyminen ja tien rakenteen säilyttäminen (rakennekerrosten, korkeusaseman ja materiaalien säilyttäminen). Tien levennyksiä ei saa tehdä. Tien lähiympäristöä hoidetaan sen tasoisesti, että se vastaa tien luonnetta. Museovirastoa, maakuntamuseota ja kunnan kaavoitusviranomaisia on konsultoitava, jos kaivetaan uusia ojia, suunnitellaan valaistusta tai tien läheisyyteen suunnitellaan kevyen liikenteen väyliä ym. reittejä. Tavanomaiset kunnostustoimenpiteet ja tien käyttäjien turvallisuuden vaatimat toimenpiteet

ovat sallittuja. Näitä ovat esim. tien reunojen niitto, kuoppien ja painaumien täyttö, lanaukset ja mahdollisten ojien kunnossapito.

8.4 Seuranta

Kulttuuriperintöinventoinnin myötä saadaan kohteille tarvittava suojele-, hoito- ja seurantaohjeistus. Muinaisjäännösrekisterissä ylläpidetään kohteiden tietoja ja niiden määriä.

9 Luonnon virkistyskäyttö ja luontomatkailu

9.1 Liikunta ja retkeily

9.1.1 Nykytila

Luonnossa lihasvoimin liikkuminen on kävijöiden pääasiallinen retkeily- ja liikkumismuoto Hämeenkanalla.

Alueen keskeisimmät ongelmat retkeilyn ja muun liikkumisen suhteen ovat reittien liian suuri määrä ja sekavuus, viitoitusten ja reittimerkintöjen puutteellisuus ja epä johdonmukaisuus, maaston kuluminen sekä selkeiden lähtöpisteiden puuttuminen. Suurin osa reiteistä kulkee urilla/teillä ja reitit ovat osin päällekkäisiä sellaisten toimintojen kesken, jotka vaatisivat jokin omat uransa. Lisäksi ongelmana ovat lähestymis- ja tienvarsiopasteiden puutteellisuus sekä ajantasaisen ulkoilukartan puute.

Alueen laavujen ja kotien määrä on myös erittäin suuri, ja vain osa niistä on voitu pitää huollon piirissä. Osa rakenteista on erilaisten yhdistysten sekä muiden tahojen käytössä ja hoidossa, mikä myös voi hämmäntää muita kävijöitä. Useat alueen laavuista ja kodista ovat huonokuntoisia ja laatuja. Kulunohjaus on helppokulkuisella ja herkästi kuluvalla kankaalla haasteellista. Muutamia polkureittejä kulkevat osittain yksityismailla.

9.1.2 Tavoitteet

Hämeenkanan liikunta- ja retkeilypalveluiden kehittämisen pääkohderyhminä ovat:

- Lihasvoimin luonnossa liikkuvat (kuntoilijat, urheilijat; nykyinen pääkäyttäjärühmä)
- Erityisryhmät (mm. liikuntaesteiset, tapahtumakävijät; nykyinen pääkäyttäjärühmä)
- Kotimaiset matkailijat (nykyinen pääkäyttäjärühmä)
- Retkeilijät (uusi kasvava kohderyhmä)
- Ulkomaiset matkailijat (uusi kasvava kohderyhmä)

Alueen palveluita kehitetään erityisesti kuntoilijoille ja urheilijoille (myös pyöräily, ratsastus ym.), Jämin ja Kuninkaanlähteen matkailijoille, ryhmille kuten yhdistyksille, urheiluseuroille ja partiolaisille sekä luonnossa liikkumista ja terveyttä edistävien tapahtumien kävijöille. Alueen palveluita kehitetään myös lapsiperheitä ja liikuntaesteisiä sekä retkeilytaitoja harjoittelevia silmällä pitäen.

Tavoitteena on luoda selkeä ja hyvin merkitty reitistö palvelemaan eri pääkohderyhmiä. Eri tarkoituksiin tarkoitettua uraa pyritään pitämään erillään. Rakenteet suunnataan ja niitä kehitetään pääkohderyhmille. Tavoitteena on, että jokainen Metsähallituksen huoltama laavu/taukopaikka on varustettu polttopuuliiterillä, ulkokäymälämahdollisuudella ja mm. käytön ohjeistuksella.

Käyntikerrat alueella pyritään pitämään tämänhetkisellä tasolla eli vähintään 60 000 käyntikertaa vuodessa. Jämin ja Kuninkaanlähteen käyntikertojen mahdollisella kasvulla ei kuitenkaan todennäköisesti tule olemaan merkittävää vaikutusta muuhun alueeseen, koska valtaosa

näiden kohteiden matkailijoista ei oletettavasti liiku alueella laajemmin. Lisäksi käyttö tullaan ohjaamaan selkeästi merkityille rengaspoluille kohteiden läheisyyteen.

Maaston kulumista ehkäistään mm kulkemisen ohjauksella ja parkkipaikkojen selkeyttämisellä. Siviilien moottoriajoneuvoilla liikkuminen ohjataan siten, että se ei häiritse lihasvoimin liikkuvia kävijöitä tai puolustusvoimien toimintaa, eikä kuluta maastoa.

9.1.3 Toimenpiteet

Reitistöt ja urastot

Reittien lähtöpaikat tehdään näkyviksi ja selkeiksi. Päälähtöpaikkana on Jämi, jonne tehdään pääportti alueinfoineen. Myös Kuninkaanlähteelle toteutetaan alueinfo ja luontopolun lähtöpaikka.

Suunnittelualueelle toteutetaan kolme eripituista **rengasreittiä**: Soininharjun yleisluontopolku, Kuninkaanlähteen lapsiperheille suunnattu liikunnallinen luontopolku sekä Koivistonvadin pidempi kierros, joka on osin samaa polkua kuin Soininharjun yleisluontopolku (kartta). Luontopolut toteutetaan polkuina pois urilta/teiltä ja tämän vuoksi voi olla tarpeellista tehdä joiltakin osin myös uutta polku-uraa. Erityisesti Soininharjulla talvi- ja kesäurat pidetään myös erillään ja pääsääntöisesti pois teiltä. Niiniharjulla myös liikuntaesteisten polku parannetaan mahdollisuuksien mukaan osana Soininharjun luontopolkua. Lisäksi alueella toteutetaan ns. **GPS-reitistö**, jossa alueella esiteltävät erilaiset kohteet, kuten esim. Metlan tutkimuskohteet ja tulipaikat ovat haettavissa kartalta/GPS-laitteelta pisteinä. **Pirkan ura** alueen reitistön selkärankana säilytetään entisellään ja merkitään asianmukaisesti. **Hiihtoreitit** pysyvät pääosin samoina kuin nyt, sillä myös niiden sijainti on jo vakiintunut. Yksittäisten kohtien parantamista voidaan tehdä tarvittaessa.

Ratsastajien ja koiravaljakoiden reitit viitoitetaan. Reitit ovat vakiintuneessa käytössä ja niiden muuttamiseen ei ole tarvetta. Reittien linjauksia voidaan kuitenkin pieniltä osin tarvittaessa muuttaa. Ratsastajille lisätään yhdysreitti Jättikodalle tietä pitkin.

Retkipyöräilyreitistön pituutta alueella ei lisätä, mutta reittejä voidaan osin linjata uudelleen reitistön selkeyttämiseksi. Myös pyöräilyreitit viitoitetaan. Alueelle voidaan suunnitella myös vaihtelevaprofiilinen **maastopyöräilyreitistö**. Reitistön linjaukset ja merkinnät suunnitellaan yhteistyössä Metsähallituksen kanssa puolustusvoimien tarpeet huomioon ottaen. Maastopyöräilyreitit pidetään mm. turvallisuussyistä muiden käyttäjätahojen, kuten kävelijöiden ja lenkkeilijöiden urien ulkopuolella. Uusia uria pyöräilyä varten ei tehdä, vaan käytetään olemassa olevaa urastoa.

Mönkijätoiminta ohjataan alueen reunaosaan, Jämin länsipuolelle kankaan pohjoisrinteelle. Muutaman hehtaarin suuruinen alue sovitaan kokeilukohteeksi, jonka sisälle suunnitellaan mönkijäurasto. Sovitun uraston ulkopuolelle ei anneta mönkijöille maastoliikennelupia. Sopimus urastosta tehdään määräajaksi, noin 5 vuodeksi. Tarkoituksena on, että kokeilukohteella on mahdollista järjestää ohjattua mönkijätoimintaa.

Moottorikelkkaurat sijoitetaan pääsääntöisesti alueen reunaosiin. Urista osa on tarkoitettu alueen matkailuyrittäjien ohjattujen kelkkasafareiden käyttöön. Urien linjauksia tarkastellaan

uudelleen suunnitelmakaudella. Moottorikelkkauraston määrää ei lisätä. Linjausten tarkistamisen lähtökohtana ovat puolustusvoimien tarpeet sekä mahdolliset luontoarvot.

Myös toistaiseksi vielä yksityismaalla sijaitsevaa, edelleen melko hyväkuntoista suunnittelualueen reitistöön liittyvää **Vaarinnevankeitaan luontopolkua** voidaan Metsähallituksen toimesta kunnostaa, mikäli siihen saadaan hankerahoitusta. Kohde sijaitsee Hämeenkaan Natura 2000 -verkostokohteen alueella.

Kaikilla yllä luetelluilla reiteillä ja urilla **viitoitus** uusitaan toimivammaksi, nimistön ja viittojen ulkoasu yhdenmukaistetaan, paikannimiä käytetään yhdessä symbolikylltien kanssa sekä viittoja ja etenkin pystytolppia jämäköitetään. Lisäksi polkujen/urien merkintöjä parannetaan uusilla merkintätavoilla ja uria korjataan ja parannetaan mm estämällä eroosiota esimerkiksi puuportilla. Tarpeeton autoliikenne estetään vain latu-uriksi määritellyillä osuuksilla.

Muita polkuja, uria tai reittejä ei merkitä maastoon eikä niille ohjata kulkua kartoilla. Joillakin urilla luontopalveluiden hallinnassa olevilla kohteilla voidaan käyttää esteitä mm läpiajon estämiseksi sekä muun kulkemisen ohjaamiseksi.

Alueella toteutetaan **Suomen ladun reittiluokitus** vaiheittain alkaen luontopoluista.

Taulukko 19. Tavoitteena suunnittelukaudella (10 v) olevat reitistö- ja urastomäärät Hämeenkanalla. Pituudet ovat arvioita, jotka tarkentuvat erikseen tehtävässä opastus- ja virkistyskäyttösuunnitelmassa. Lisäksi Vaarinnevankeitaan luontopolkua (noin 3,5 km) voidaan mahdollisesti ylläpitää esim. hankerahoituksella, mikäli alue siirtyy Metsähallituksen hallinnoitavaksi.

Tyyppi	Pituus, km
Hiihtolatua, yhteensä	70
Hiihtolatua, valaistu	23
Merkitty patikointireitti/-ura yhteensä	35
– josta luontopolkua	7
Moottorikelkkaura	61
Mönkijäura	Kokeilukohteella
Koiravaljakkoreitti	28
Pyöräilyreitti tai -ura	100
Ratsastusreitti	28

Rakenteet

14 kpl tauko-/laavupaikoista pidetään Metsähallituksen täysihuollossa. Muutaman kohteen palvelut siirretään suunnittelukaudella toiseen paikkaan. Kaikki Metsähallituksen ylläpitämät taikopaikkakohteet pyritään toteuttamaan kansallispuistotasoisina, mikä tarkoittaa, että kohteet ovat polttopuu- ja käymälähuollettuja. Muista paikoista luovutaan suunnittelukaudella, mikäli ne eivät ole jonkin yhdistyksen, seuran tmv. tahon huoltamia tai jokin käyttäjätaho halua niitä käytettäväkseen sitoutumalla niiden ylläpitoon. Ko kohteiden ylläpitäjien kanssa tehdään tällöin kirjalliset sopimukset ylläpidosta. Alueelle lisätään mahdollisuuksien mukaan vesipisteitä (eli kaivoja), esim. Ruskalaavulle, Kuninkaanlähteelle ja Viidentienristeykseen. Hämeenkaan suunniteltu palveluvarustus on esitetty pääpiirteittäin kuvassa 12.

Koivistonvadille kehitetään **leiripaikka** partiolaisille ja muille isoille ryhmille. Kokoontumispaikkana käytetään laskettelurinnettä. Kohteelle toteutetaan iso keittokatos, isot ulkokäymälät, kaivo ja harmaiden vesien käsittelypiste. Telttapaikat on osoitettu maastossa. Koivistonva-

ti rauhoitetaan kululta joka portailla ja uran maisemoinnilla tai sitten kohde osittain aidataan (portti huoltokulkua varten). Leirikoulun laavu siirretään Koivistonvadille.

Lehtolaavun palvelut siirretään pitkällä aikavälillä Niinikodan yhteyteen. Jämi-Jukolan laavu siirretään myös sopivampaan paikkaan. Kuninkaanlähteen kodan palvelut siirretään sopivalle paikalle Kuninkaanlähteen luontopolun läheisyyteen, vain lihasvoimin liikkumalla tavoitettavaan paikkaan. Kota korvataan laavulla, ja paikalle rakennetaan myös ulkokäymälämahdollisuus sekä kaivo.

Jämin ydinalueen läheisyyteen sopivalle paikalle toteutetaan **alueen pääportti**, joka toimii reitistöjen lähtöpisteenä. Portin yhteyteen sijoitetaan opastusaineistoa alueesta. Portin ulkoinen ilme sovitetaan Jämin alueen muihin rakenteisiin sopivaksi. Lisäksi Soininharjun paahderinteeseen toteutetaan puuportaat rinteiden eroosioherkimpään kohtaan.

Laskettelurinteiden parkkipaikan sijaintia voidaan selkeyttää esimerkiksi puuaidoilla. Myös Jämin ydinalueen (mm karavaanarialue, piha-alue) yleiskuvaa voidaan selkeyttää mm puuaitoja käyttämällä yhteistyössä alueen yrittäjien kanssa. Parkkipaikkoja pyritään merkitsemään liikennemerkkein myös Viidentienristeyksessä, ampumahiihtostadionilla, laskettelurinteiden kupeissa ja Koivistonvadilla.

Ratsastusvaellusten taukopaikaksi osoitetaan jatkossa Jättikota, jonne rakennetaan hevospuomi muiden rakenteiden uusimisen yhteydessä. Tallikodan rakenteet poistetaan käytöstä tai ylläpitovastuu voidaan sopia erikseen niitä tarvitsevalle taholle.

Taulukko 20. Suunnittelukauden (10 v) tavoitteena oleva rakenteiden ylläpitoluokitus. * Lk. 1 = Ensisijaiset kohteet, joita ylläpidetään ja/tai kehitetään. Voi sisältää siirron, tai kohteen palveluiden uudisrakentamisen eri paikkaan. 2 lk = Kohteet joita ei kunnosteta, ja joista osa voidaan purkaa, tai määritellä ylläpito kohdetta tarvitsevalle ulkopuoliselle taholle.

Tyyppi	Nimi	Ylläpitoluokka*	
Kodat; polttopuuhuolletut	Jättikota	1	
	Kuninkaanlähde (laavuksi)	1	
	Niinikota	1	
	Kunkunpesä	1	
Kodat omatoiminen polttopuuhuolto	Caravankota	2	
	Hannan kota	2	
	Tallikota	2	
Laavut; polttopuuhuolletut	Koivistonvati	1	
	Koivistonharju	1	
	Matolaavu	1	
	Niiniharju	1	
	Ruskalaavu	1	
	Sormela	1	
	Viherä	1	
	Viidentienristeys	1	
	Leirikoululaavu	1	
	Jämi-Jukolan laavu	1	
	Laavut; omatoiminen polttopuuhuolto	Lehtolaavu	2
		Kuninkaanlähde	2
		Hiihtolaavu	2
Kyröntien laavu		2	
Järvilaavu		2	
Keidaslaavu		2	
Kontinniittu		2	
Ylisenharju		2	
Laurin laavu		2	
Metlan laavu		2	
Pentin laavu		2	
Pirkan laavu		2	
Pirtulaavu		2	
Ronjan laavu		2	
Soininharju		2	
Muut retkeilyrakenteet		Ruunahovin tulentekopaikka	2
		Ronjan tulentekopaikka	2
	Ruunahovin hevossuoja	2	
Rakenteet, jotka eivät ole Metsähallituksen vastuulla	Golflaavu	-	
	Reima Country -elämiskota	-	
	Kerhon kota	-	
	Jämin näkötorni	-	

Muut

Uhrilähteen yhdyspolun yksityismaalla kulkevasta osasta on tarpeen tehdä sopimus Metsähallituksen ja maanomistajan välillä, jos polkua on tarve ylläpitää.

Metsähallituksen Luontoon.fi – sivujen karttapaikkaan on avattu ajantasainen karttapalvelu alueen reitistöä (www.retkikartta.fi).

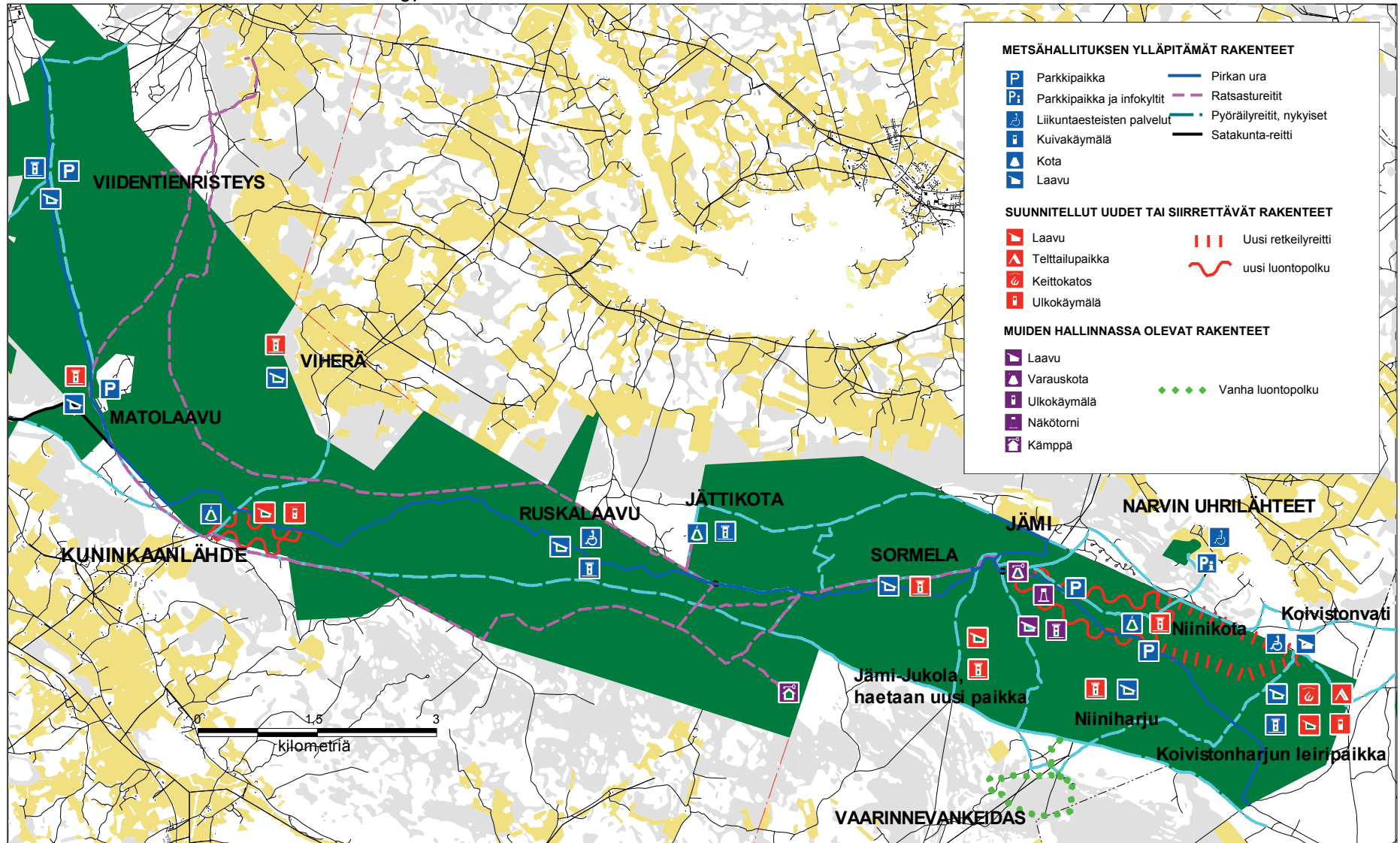
Jämin alueelta pyritään tekemään maisemaselvitys.

9.1.4 Seuranta

Alueen kävijämäärien laskenta toteutetaan Metsähallituksen kävijäseurannoista annetun ohjeistuksen mukaisesti sijoittamalla maastolaskureita keskeisiin kohtiin, mm. reittien lähtöpaikoille, nähtävyyksikohteille sekä laavuille ja kodille. Laskureille määritellään käyttöön otettaessa korjauskertoimet, jolloin laskurilukemista saadaan luotettavampaa tietoa kohteella käyneiden määrästä. Käyntimäärien seuranta määritellyissä kohteissa on jatkuvaa.

Kävijätutkimukset pyritään toteuttamaan alueella viiden vuoden välein. Seuraavan kävijätutkimuksen aikataulu on 2012. Kävijätietoja ylläpidetään ASTA-asiakastietojärjestelmässä.

Reittien, rakenteiden ja rakennusten laatu- ja määrätietoja ylläpidetään Metsähallituksen Reiska-paikkatietojärjestelmässä.

Kuva 12. Hämeenkanan palveluvarustus suunnittelukauden lopussa. Aineisto: © Metsähallitus 2008, © Maanmittauslaitos 1 /MML/2008, © Suomen ympäristökeskus 2008 © Genimap Oy, Lupa L5293.

9.2 Luonto-opastus ja opetuskäyttö

9.2.1 Nykytila

Alueella ei ole ollut Metsähallituksen henkilöopastusta. Opastus on ollut luontoneuvontatyypistä, ei luonto-opastusta. Hämeenkanalla ei ole opastuspaikkaa, jossa esitellään aluetta.

Alueella on maastossa Metsähallituksen v. 2004 uusimmat yleistaulut (kartta, alueen kuvaus ja säännöt, luonnon yleiskuvaus, historiatieto) Jämillä, Viidentienristeyksessä, laskettelurinteen P-paikalla ja Kuninkaanlähteellä (sekä suunnittelualueen ulkopuolella Niinisalossa Sotilaskodin piha-alueella). Vuonna 2004 on toteutettu myös uusitut ohjeet tulipaikoille (mm. jäteohje). Metsähallituksen aluetta esittelevät Luontoon.fi-sivut valmistuivat keväällä 2004 (suomi, ruotsi ja englanti).

Alueella on olemassa useita aikaisempien toimijoiden luontopolkutauluja (Soininharjulla, Uhrilähteellä, Metlan luontopolulla sekä vanhalla Kontinniitun luontopolulla). Metsähallitus on uusinnut luontopolkutauluja vuonna 2004. Myös suunnittelualueen ulkopuolella, Vaarinnevankeitaalla on luontopolkutauluja.

Alueelta on julkaistu muiden toimijoiden toimesta ulkoilun talvikartta v. 1999. Kesäkartta on julkaistu v. 2001.

Vuosina 2006–2007 tehdyn kävijätutkimuksen mukaan alueella ei ole paljon käyttöä opetuskohteena.

9.2.2 Tavoitteet

Opastuksen ja opetuskäytön tavoitteena on herättää kiinnostus luonnon tarkkailuun ja luonnon arvostamiseen omakohtaisten kokemusten eli luonnossa liikkumisen kautta. Tavoitteena on myös edistää retkeily- ja luonnossaliikkumistaitoja sekä tuoda kävijöille esiin alueen monet eri käyttömuodot, käyttäjätahot ja historia. Tavoitteena on ottaa opastuksessa huomioon myös ulkomaiset vierailijat. Kuninkaanlähteen läheisyydessä opastusaineisto suunnataan erityisesti lapsiperheille.

9.2.3 Toimenpiteet

Esimerkiksi Jämin palvelujen yhteyteen perustetaan luontotupatasoinen asiakaspalvelupiste, joka toimii ns. kylmänä pisteenä muiden palveluiden yhteydessä. Ylläpito/asiakaspalvelu voidaan järjestää yrittäjäpohjaisena. Pisteiden toteuttaminen edellyttää hankerahoituksen saamista. Opastuspaikassa on esillä mm näyttelyaineistoa harjuluonnosta, alueen historiasta (ml kulttuurihistoria) sekä alueella toimivien tahojen toiminnasta. Lisäksi opastuspaikassa on Luontoon.fi-pääte sekä paikallisten Metsähallituksen sopimusyrittäjien mainosmateriaalia.

Hämeenkanalle ei järjestetä Metsähallituksen henkilökohtaista **luonto-opastusta**, sen sijaan tuetaan luontomatkaileuryrittäjien mahdollista suuntautumista luonto-opastustyypisten palveluiden tarjoamiseen. Ryhmät ohjataan sopimusyrittäjille. Alueella voidaan toteuttaa Metsähallituksen sertifiointia luonto-oppaille.

Alueesta tuotetaan materiaalia **omatoimisen luonto-opastuksen** tarpeisiin, esim. opettajille valmista aineistoa opetuksen tueksi Luontoon.fi-sivujen opettajan sivuille.

Jämille ja Kuninkaanlähteelle toteutetaan uudet **pääopasteet**, joissa esitellään luonnon ja geologian lisäksi alueen historiaa sekä Metsähallituksen ja puolustusvoimien toimintaa Hämeenkanalla. Soininharjun luontopolulla esitellään alueen luontoa, lajistoa ja kulttuurihistoriaa tarinanomaisesti **opastauluilla**. Kuninkaanlähteen luontopolulla opastus on liikuntateemaista. Metlan tärkeimmistä tutkimuskohteista uusitaan opasteet GPS-reitistöä varten. Lisäksi irrallisia kohdeopasteita voidaan tarvittaessa toteuttaa esim. Koivistovadin reitille tai muihin sopiviin paikkoihin alueelle esimerkiksi esittelemällä puolustusvoimien toimintaa (Viidentienristeys ja Kuninkaanlähde). Vaarinnevankeitaan opasteet voidaan uusida, mikäli siihen saadaan hankerahoitusta.

Alueelta ei tehdä painettua **esitettä**, vaan Luontoon.fi-sivusto toimii alueen aina päivitettyinä esittelymateriaalina. Metsähallitus voi olla mukana ulkoilukartan tuottamisessa yhteistyössä muiden alueella toimivien tahojen kanssa.

Maastotaulujen sisältö käännetään keskeisiltä osin (tiivistelmät ydinasioista ja kuvatekstit) ruotsiksi (kielilain vaatimukset) ja englanniksi. Saksan- ja venäjänkieliselle opastus- ja markkinointiaineistolle olisi myös yritystutkimuksen perusteella tarvetta, ja sitä voidaan mahdollisuuksien mukaan tuottaa yhdessä alueen muiden toimijoiden kanssa.

9.2.4 Seuranta

Opasteiden laatu- ja määrätietoja ylläpidetään Metsähallituksen Reiska -paikkatietojärjestelmässä.

9.3 Matkailun yritystoiminta

9.3.1. Nykytila

Alueen yritystoiminta on monipuolista tarjoten runsaan valikoiman erilaisia majoitus-, ruokailu- ja ohjelmapalveluvaihtoehtoja. Alueen yrittäjät ovat myös melko hyvin verkottuneet keskenään ja yhteistyö alueella nähdään yrittäjien kesken tärkeänä. Monipuoliset palvelut ja yrittäjien verkottuminen luovat hyvän kilpailuvaltin ja vetovoimatekijän alueelle.

9.3.2. Tavoitteet

Hämeenkanasta kehitetään Metsähallituksen kestävä luontomatkailun periaatteiden mukaisesti. Erilaisten käyttömuotojen yhteensovittamista pyritään edistämään suosimalla erityisesti lihasvoimin liikkumiseen pohjautuvaa yritystoimintaa. Sekä jokamieskäytön että yritystoiminnan vaateet pyritään huomioimaan ja mahdolliset ristiriidat eri käyttömuodoille ehkäisemään. Yhteistyö yrittäjien ja Metsähallituksen kesken perustuu Metsähallituksen ohjeistuksen mukaisiin sopimuksiin.

9.3.2 Toimenpiteet

Yrittäjien ja Metsähallituksen kesken tehdään yhteistyösopimukset vuoden 2008 aikana. Metsähallitus järjestää yrittäjille alueella säännöllisesti yhteistyö- ja koulutustilaisuuksia ottaen huomioon yrittäjien tarpeet ja toiveet (milloin, missä jne.). Sopimusyrittäjiltä kerätään vuosittain palautetta postitse lähetettävän yrityspalautteen muodossa. Sopimusyrittäjien kanssa järjestetään myös tarpeen mukaan kahdenkeskisiä palavereita, vähintään kuitenkin sopimuksen uusimisen yhteydessä.

Aluetta markkinoidaan yhteistyössä sopimusyrittäjien ja Metsähallituksen kesken (markkinointiesitteet, www-sivut, maasto-opasteet sekä Jämin asiakaspalvelupiste). Alueelle voidaan laatia Metsähallituksen ohjeistuksen mukainen luontomatkailusuunnitelma, mikäli alueen toimijoiden (Metsähallitus, puolustusvoimat, yrittäjät, sidosryhmät) kesken syntyy yhteinen tahtotila suunnitelman tekemiseen. Luontomatkailusuunnitelma on strategisen tason suunnitelma, jonka päätarkoitus on kestävän luontomatkailun edistäminen. Luontomatkailusuunnitelmassa kuvataan mm. matkailuyhteistyön tavoitteet, periaatteet ja menetelmät.

Matkailun moottorikelkka- ja mönkijätoimintaan liittyviä urastoja on käsitelty luvussa 9.1.3.

9.3.3 Seuranta

Yritysyhteistyön onnistumista mitataan sopimusten kattavuudella, yhteistyöyritysten vuosipalautteen sekä yritystutkimusten perusteella. Yritystutkimus uusitaan alueella seuraavan kerran vuonna 2012.

Alueella noudatetaan Metsähallituksen luontomatkailun ympäristövaikutusten seurantaohjeita. Seurantajärjestelmä määritetään yksityiskohtaisesti mahdollisessa luontomatkailusuunnitelmassa. Mikäli luontomatkailusuunnitelma ei toteudu, määritetään seurantajärjestelmä erikseen.

9.4 Palvelurakenteiden huolto

9.4.1 Nykytila

Alueelta löytyy tasaisin välein Metsähallituksen huoltamia kuivakäymälöitä (Viidentienristeyksessä, Ruskalaavulla sekä Koivistonvadin kupeessa, joista kaksi viimeksi mainittua liikuntaesteisille soveltuvia) sekä polttopuuliiterteitä. Näistä kukin käyttäjä voi viedä haluamalleen taukopaikalle puuta, mikäli ko taukopaikalla ei Metsähallituksen puolesta polttopuuhuoltoa ole järjestetty. Huollettavia kohteita on Hämeenkanalla tavanomaista runsaammin.

Järjestettyä jätehuoltoa ei alueella ole, mutta usein kuitenkin alueelle ilmestyy omia roska-astioita – joko tuotuna tai palovesitynnyristä tehtynä.

Lisäksi alueella on ollut ongelmana myös rakenteiden tuhopoltot, polttopuiden varastaminen huolletuilta taukopaikoilta sekä roskaaminen.

9.4.2 Tavoitteet

Hämeenkanalla pyritään saamaan kunnolla läpi roskaton retkeily – periaate.

Taukopaikkaverkostoa järjeistetään huollon kannalta siten, että ylläpitoluokkaan 2 (kts. kapale 9.1.2. taulukko 20) kuuluvia kohteita on Metsähallituksen hoidossa mahdollisimman vähän.

9.4.3 Toimenpiteet

Roskattomasta retkeilystä tiedotetaan alueella. Taukopaikkaverkostoa karsitaan ja jäljelle jäävän verkoston laatua parannetaan. Metsähallitus hakee alueelle yrittäjää, joka vastaa alueen huollosta ja valvonnasta.

9.4.4 Seuranta

Rakenteiden laatu- ja määrätietoja ylläpidetään Metsähallituksen Reiska -paikkatietojärjestelmässä.

10 Tutkimus

Metsähallitus ei ole tutkimuslaitos, mutta voi kuitenkin osallistua muiden tahojen tekemiin tutkimuksiin antamalla tausta-aineistoa, tietoja ja kenttäapua. Metsähallitus voi itse osallistua mm sellaisiin tutkimuksiin, jotka suoraan palvelevat alueen hoitoa. Aluetta voi käyttää myös sellaiseen tutkimukseen, joka ei suoraan hyödytä alueen hoitoa, mutta ei myöskään aiheuta haittaa Hämeenkanan muulle käytölle tai luonto- ja kulttuuriarvoille.

Tavoitteena on, että Hämeenkanas säilyy edelleen metsien hoidon ja käytön tutkimuskohteena. Tärkeimpiä tutkimusyhteistyökumppaneita ovat Metsäntutkimuslaitos ja Suomen ympäristökeskus sekä mahdollisesti yliopistot.

Alue on hyvä metsien tutkimuskohde mm erityisen äärevien luonnonilmiöiden (esim. lämpötilanvaihtelut) sekä pitkän metsänkäsittelyhistorian vuoksi. Lisäksi alueen monikäyttöön liittyvät erilaiset sosiaaliset ja taloudelliset tutkimukset sekä niiden yhdistelmät olisivat suositeltavia.

11 Muu käyttö

11.1 Marjastus ja sienestys

Marjastus ja sienestys ovat alueella edelleen sallittuja jokamiehenoikeuksien nojalla. Armeijan harjoitustoiminta voi välillä rajoittaa maastossa kulkemista.

11.2 Kalastus

Valkiajärvellä saa edelleen jokamiehenoikeuksien nojalla onkia ja pilkkiä ja luvanvaraisesti harrastaa muuta kalastusta. Viehekalastus on sallittua maksamalla valtion kalastushoito-

maksu ja läänikohtainen viehelupa tai Metsähallituksen Länsi-Suomen vieheluvalla. Lupia seisoville pyydyksille myydään Metsähallituksen normaalin käytännön mukaisesti (1 verkko/ha). Vesialue voidaan myös vuokrata kalastuskäyttöön.

11.3 Metsästys

Metsästys alueella jatkuu edelleen metsästyslain mukaisesti. Metsästystä harjoitetaan alueella kestäväen käytön periaatteiden mukaisesti ja siten, että riistaeläinkannat eivät vaarannu, luontoa ei tarpeettomasti vahingoiteta eikä eläimille tuoteta tarpeetonta kärsimystä. Riistaeläinkantojen tuoton jatkuvuus pyritään turvaamaan tarkoituksenmukaisella riistanhoidolla. Metsästys ei saa aiheuttaa vaaraa tai vahinkoa ihmiselle tai toiselle osapuolelle. Kaikessa metsästyksessä noudatetaan lakeja sekä puolustusvoimien asettamia rajoitteita metsästyksen suhteen.

Metsästysoikeuden haltija seuraa riistakantoja, ja ilmoittaa tiedot riistanhoitopiirille. Riistanhoitopiiri seuraa koko alueensa riistakantoja ja tarvittaessa määrää alueellansa esim. metson rauhoituksen. Vierasperäisten pienpetojen metsästäminen alueella on suotavaa ja Metsähallitus tukee sitä harkinnan mukaan.

Konkannevan yksityisillä suojelualueilla on perustamispäätöksessä sallittu vain hirvieläinten metsästys. Pansian yksityisen suojelualan päätöksessä luonnonsuojelualan rauhoittamisesta on eläinten kaikenlainen vahingoittaminen kielletty.

11.4 Pohjaveden ja maa-ainesten otto

Alue on pohjavesialuetta, ja pohjavettä otetaan voimassa olevien säädösten ja sopimusten mukaisesti. Mahdollinen lisääntyvä pohjaveden otto alueelta vaatii Natura-arvioinnin tarveharkinnan sekä mahdollisesti myös Natura-arvioinnin. Lisääntyvä pohjavedenotto voi joissakin tapauksissa vaikuttaa kielteisesti alueen reunojen lähteisiin luontotyyppeihin.

Lähes koko Hämeenkaan alue kuuluu valtakunnalliseen harjajensuojeluohjelmaan, ja maa-ainesten ottotoiminta aiheuttaisi alueella maa-aineslain 3.1 §:n vastaisia seurauksia maisema- ja luonnonarvoille. Lisäksi maa-ainesten otto näiltä alueilta edellyttäisi Natura 2000 -vaikutusten arviointia. Maa-ainesten otto todennäköisesti heikentäisi merkittävästi niitä luontoarvoja, joiden vuoksi kohde on sisällytetty Suomen Natura 2000 -verkostoon, eikä luvan saamiselle näin ollen ilmeisesti ole edellytyksiä.

Viheräperän turvetuotantoalueella turpeenottoa jatketaan vuokrasopimuksen mukaisesti. Vuokrasopimus on voimassa vuoden 2032 loppuun asti.

11.5 Liikenne ja liikkuminen

Alueella on useita teitä, myös läpikulkuteitä, joilla liikenne on lisääntynyt ja aiheuttaa ajoittain myös riskejä. Alueella on runsaasti myös luvatonta maastoliikennettä. Moottoriliikenteeseen virallisen tiestön ulkopuolella tulee olla maanomistajan lupa (Maastoliikennelaki 1710/1995, 4§). Puolustusvoimien maastoliikenne perustuu mm. Metsähallituksen ja puolustusvoimien väliseen puitesopimukseen. Kyrönkankaantiellä on voimassa yleisnopeusrajoitus (80 km/h), mikä on tielle liian suuri nopeus.

Moottoroitu liikenne sovitulla urilla ei saa häiritä lihasvoimin liikkujia tai puolustusvoimien toimintaa. Maaston kulumista ja liikenneonnettomuusriskiä pyritään vähentämään. Lisäksi Hämeenkanalla on tarpeen erityisesti tiedottaa yleisöä ja paikallisia toimijoita siitä, että maastoliikenne edellyttää aina maanhaltijan luvan. Mönkijöillä kulkemiseen virallisen tiestön ulkopuolella ei pääsääntöisesti anneta lupia. Alueen reunaosaan toteutetaan kokeilu mönkijäurastosta. Urasto on kuvattu tarkemmin kappaleessa 9.1.3.

Luvattomaan maastoliikenteeseen voidaan puuttua asettamalla osalle urista esteitä, rakentamalla aitoja sekä käyttämällä kieltotauluja ja tiedotusta. Valvontaa alueella tehostetaan.

Kyrönkankaantien liikennemääriä voidaan parhaiten arvioida asettamalla tielle elektroninen autolaskuri erikseen määritellyksi ajaksi. Tämä tehdään viimeistään seuraavan kävijätutkimuksen aikana (2012). Kyrönkankaantielle haetaan nopeusrajoitusta, korkeintaan 60 km/h.

12 Toimenpidesuunnitelmat

Hoidon ja käytön suunnitteluprojektin aikana alueelle on tehty Soininharjun harjumetsän hoitosuunnitelma. Projektin aikana on aloitettu myös hoito- ja käyttösuunnitelman linjauksia noudattavan opastus- ja virkistyskäyttösuunnitelman tekeminen.

Hämeenkanan alueelle tehdään kokonaisvaltainen lähteiden, lähdepurojen ja tihkupintojen ennallistamis-, hoito- ja kunnostussuunnitelma. Lisäksi tehdään kangasajuruohon ja hietaneilikan siirtoistutussuunnitelmat.

Alueelle esitetään tehtäväksi myös Metsähallituksen luontopalveluiden ohjeistuksen mukaista luontomatkailusuunnitelmaa yhteistyössä keskeisten tahojen kanssa.

III HALLINTO JA TOTEUTUKSEN YMPÄRISTÖVAIKUTUKSET

13 Hallinnan ja hoidon järjestäminen

13.1 Käytön ohjaus

Hämeenkaan suunnittelualue on Metsähallituksen hallinnassa yksityisiä suojelualueita lukuun ottamatta. Suurin osa alueesta on metsätalouden metsienkäyttöprosessin Länsi-Suomen alueen hallinnassa. Luonnonsuojelukohteet ovat Etelä-Suomen luontopalvelujen hallinnassa. Koko alueen retkeilyvarustuksesta vastaa Etelä-Suomen luontopalvelujen Pirkanmaan puistoalue.

Puitesopimuksen mukaisesti Metsähallitus päättää alueella tapahtuvista muista kuin puolustusvoimien harjoitustoimintaan liittyvistä toiminnoista puolustusvoimia kuultuaan. Tässä suunnitelmassa esitettyjen yksilöityjen toimenpiteiden kohdalla ei Metsähallituksen ole tarvetta pyytää kuitenkaan enää puolustusvoimien suostumusta erikseen, vaan tämän suunnitelman myötä katsotaan lupa annetuksi. Hoito- ja käyttösuunnitelman linjauksista poikettaessa suostumus tulee kuitenkin pyytää erikseen. Tykistöprikaatille myös aina tiedotetaan erikseen osasuunnitelmien toteuttamisesta, jotta puolustusvoimat voi ottaa nämä huomioon omassa toiminnassaan.

Alueeseen kohdistuvia rasitteita ei ole kokonaisvaltaisesti selvitetty hoidon ja käytön suunnittelun yhteydessä.

13.1.1 Luvat

Luvat Hämeenkaalle myöntää pääsääntöisesti se Metsähallituksen tulosalue, jonka hallinnassa ko toiminnan kohteena oleva alue on. Mikäli lupa (esim. tapahtumalupa) koskee molempien hallinnassa olevia alueita, tekee luvat pääsääntöisesti Metsätalouden tulosalue, joka tällöin neuvottelee ennen luvan antamista Luontopalvelujen tulosalueen kanssa. Erätalouteen liittyvät luvat hoitaa koko alueella Luontopalvelut. Metsästys- ja kalastusluvista tarkemmin kappaleessa 11. Tutkimusluvat alueelle myöntää Etelä-Suomen luontopalvelut. Perustetuilla suojelualueilla ko. lupa on viranomaislupa, muuten kyseessä on maanomistajalupa. Annetuista luvista tiedotetaan aina myös toista tulosaluetta. Luvat talletetaan Vuokra-järjestelmään.

Lupia ei myönnetä sellaisille toiminnoille, jotka voivat vaarantaa pohjavesi-, kulttuuriperintö- tai Natura 2000 -luontoarvoja. Lupien myöntämiselle on oltava puolustusvoimien suostumus. Lupia piilokojuille tai haaskojen pitoa varten ei anneta, kuten ei myöskään anneta lupaa metsästystornien rakentamiselle. Muiden rakennusten ja rakennelmien rakentamisessa ja kunnostamisessa noudatetaan voimassa olevia kaavoja.

Luonnonsuojelukohteille ei myönnetä lupia leiriytymiseen eikä reittien ja urien ulkopuoliseen maastoliikenteeseen.

Yksityismaiden suojelualueilla (YSA) toimintaa säätelevät erillisten luonnonsuojelualueiden perustamispäätösten rauhoitusmääräykset. Alueellinen ympäristökeskus antaa tarvittaessa mahdolliset poikkeusluvut YSA-alueille.

13.1.2 Vuokra- ja käyttöoikeussopimukset

Alueella on vuoden 2007 selvityksen mukaan tarkemmin tiedossa olevia vuokra- ja käyttöoikeussopimuksia 25 kpl. Näistä sopimuksista 5 kpl on ajantasaisesti ajantasaistamattomia, entisen maanhaltijan (puolustusvoimat) aikana tehtyjä sopimuksia.

Sopimustilanne pyritään saattamaan ajantasaiseksi vuoden 2008 loppuun mennessä. Sopimukset tehdään ensisijaisesti suoraan käyttäjätahon ja Metsähallituksen välillä. Puolustusvoimilta siirtyneet laajemmat sopimukset korvataan tarvittaessa ajantasaisilla erillisillä sopimuksilla.

Sopimukset tekee pääsääntöisesti se Metsähallituksen tulosalue, jonka hallinnassa ko toiminan kohteena oleva alue on. Mikäli sopimus koskee molempien tulosalueiden hallinnassa olevia alueita, tekee sopimukset pääsääntöisesti Metsätalouden tulosalue, ja tällöin sopimuksen sisältö määritellään yhdessä Luontopalveluiden tulostoiminnon kanssa. Luontomatkailun yhteistyösopimukset tekee Luontopalvelut. Erätalouteen liittyvät sopimukset hoitaa koko alueella Luontopalvelut. Metsästys- ja kalastussopimuksista tarkemmin kappaleessa 11. Kaikki liikealuesopimukset tekee Metsähallituksen Laatumaa tarpeen mukaan yhteistyössä muiden tulosalueiden kanssa. Tehdyistä sopimuksista tiedotetaan aina myös toisia tulosalueita. Kaikki sopimukset talletetaan Vuokra-järjestelmään.

Sopimuksia ei tehdä sellaisille toiminnoille, jotka voivat vaarantaa pohjavesi-, kulttuuriperintö- tai Natura 2000 -verkoston luonnon arvoja. Sopimusten tekemiselle on oltava puolustusvoimien suostumus. Kaikki merkittävä rakentaminen alueella ohjataan kaavoituksella.

Luonnonsuojelukohteille ei pääsääntöisesti tehdä/uusita vuokrasopimuksia. Kuitenkin Kuninkaanelähteen SF-Caravan alueen sekä Niiniharjun laskettelurinteen sopimukset voidaan korvata uusilla sopimuksilla, kuitenkin siten, että toiminta ei nykyisestäään laajennu suojelukohteilla.

Rakenteiden ja reittien sopimuksia tehdään tarpeen mukaan. Alueella on useita muiden kuin Metsähallituksen rakentamia rakenteita, joista on tarpeen tehdä omat erilliset ylläpitosopimukset mikäli niitä halutaan alueella säilyttää. Alueella sijaitsevat moottorikelkkaurat sovietaan ja niiden linjauksia tarkennetaan. Jämin ja Kuninkaanelähteen välillä kiertävä ura on tarkoitettu alueen kaikkien matkailuyrittäjien ohjattujen moottorikelkkasafarien järjestämiseen. Tämä ura on kokonaisuudessaan Metsähallituksen maalla. Lentokenttäsopeimus (Jämin lentokentän käyttöoikeussopimus) uusitaan. Mönkijä- ja pyöräilyurastoista tehdään omat sopimukset.

Alueella on myös joukko suullisia tai muuten tiedossa olevia sopimuksia, joista ei Metsähallitukselta ole löytynyt dokumenttia. Näitä ovat erilaiset sähköjohdinsopimukset sekä muutamat vedenottosopimukset. Tilannetta selvitetään mm suoraan sähköyhtiöiltä sekä kauppakirjoista, ja tarvittaessa tehdään ko tahojen kanssa uudet ja ajantasaiset kirjalliset sopimukset.

13.3 Maanhankinta

Maanhankintaa valtiolle tehdään edelleen Natura 2000 -alueen hankkimiseksi sekä puolustusvoimien harjoitusalueen laajentamiseksi. Natura 2000 -alueesta hankitaan valtiolle mahdollisuuksien mukaan vielä Vaarinnevankeitaan alue.

Vaarinnevankeitaan alue tulee sijoittumaan syrjävyöhykkeeseen (S2) kuten myös mahdolliset tulevat yksityiset suojelualueet (S4).

Maan hankintaa vapaaehtoisin kaupoin puolustusvoimien harjoitusalueen laajentamiseksi jatketaan.

Mahdolliset laajennusalueet tulevat sijoittumaan pääsääntöisesti syrjävyöhykkeeseen S1.

13.4 Kiinteistönmuodostus ja rajojen merkitseminen

Suunnittelualue koostuu 90:stä erillisestä kiinteistöstä. Kiinteistöistä 46 on Kankaanpään kaupungin alueella ja 44 Jämijärven kunnan alueella. Ikaalisten kaupungin alueella on 4 kiinteistöä (3 YSA aluetta sekä itäisin Metsähallituksen hallinnassa oleva kiinteistö). Suojelukohteista vain Uhrilähteen alue koostuu yhdestä erillisestä kiinteistöstä. Muut suojelukohteet koostuvat useammista kiinteistöistä, tai ovat osa suurempaa kiinteistöä.

Kiinteistöjä yhdistetään tarpeen mukaan ja muodostetaan hallinnan kannalta sopivia kokonaisuuksia. Metsätalousalueen kiinteistöjä ei pääsääntöisesti yhdistetä. Suojelukohteiden kiinteistöt yhdistetään. Ko kohteista tehdään kunnittain omat kiinteistönsä.

Harjoitusalueen rajojen merkintä päivitetään maanhankinnan edetessä. Suojelukohteet merkitään myös maastoon asianmukaisin merkinnöin.

13.5 Suojelualueiden perustaminen ja järjestyssäännöt

Kaikista luontopalvelujen hallinnassa olevista ja hallintaan tulevista suojelukohteista (poislukien Kuninkaanlähteen ampumarata) Metsähallitus pyrkii perustamaan suunnittelukaudella suojelualueet. Luonnonsuojelulain (1096/1996) 10 §:n mukaan alue voidaan perustaa luonnonsuojelualueeksi mikäli tietyt ehdot täyttyvät. Myös Metsähallituksen suojelumetsiä voidaan perustaa suojelualueeksi tai liittää perustettaviin suojelualueisiin mikäli se nähdään mielekkääksi.

Metsähallituksen esittämät suojelualueeksi perustettavat kohteet ovat:

- Isokeitaan suoalue (Natura 2000 verkosto; luonnonsuojelulailla toteutettava kohde, pieneltä osin myös Naturan ulkopuolella, Satakunnan seutukaavassa ER 261 ja S alueina)
- Viheräperänkeitaan soidensuojeluohjelmakohde (Soidensuojeluohjelmakohde, Natura 2000 verkosto; luonnonsuojelulailla toteutettava kohde, Satakunnan seutukaavassa ER 262 alueena)
- Uhrilähteen alue (Natura 2000 verkosto; luonnonsuojelulailla toteutettava kohde, pieneltä osin myös Naturan ulkopuolella, Satakunnan seutukaavassa SL alueena)
- Soininharjun suojelumetsä (Natura 2000 verkosto; luonnonsuojelulailla ja maaineslailla toteutettavia kohteita, hyvin pieneltä osin myös Naturan ulkopuolella, Satakunnan seutukaavassa VL ja SL alueina)

- Kulhuan lievetasanne (Natura 2000 verkosto; luonnonsuojelulla toteutettava kohde, Satakunnan seutukaavassa SL alueena)
- Kuninkaanlähteen dyynialue (Natura 2000 verkosto; luonnonsuojelulla toteutettava kohde, pieneltä osin myös Naturan ulkopuolella, Satakunnan seutukaavassa ER 264 alueena)
- Mustakeitaan lähteet (Natura 2000 verkosto; luonnonsuojelulla ja maa-aineslailla toteutettavia kohteita, itäinen lähde osin myös Naturan ulkopuolella, läntinen lähde Satakunnan seutukaavassa ER 265 alueena, itäinen ER 260 alueena).

Suojelukohteet on tarkoitettu yhdeksi suojelualueeksi (kunnittain omina kiinteistöinä). Perustamissääädöksissä puolustusvoimien toiminta otetaan huomioon. Tarvittaessa suojelualueelle laaditaan järjestyssääntö.

14 Turvallisuus ja pelastustoiminta

Alueen suuren kävijämäärän, puolustusvoimien harjoitustoiminnan sekä metsätaloustoimenpiteiden vuoksi alueella on varauduttava myös erilaisiin onnettomuuksiin.

Puolustusvoimien harjoitustoiminnan riskit liittyvät lähinnä yksittäisten varusmiesten sairaskohtauksiin, eksymisiin sekä tulipaloihin ja öljyonnettomuuksiin. Metsätaloustoiminnan riskit liittyvät lähinnä tulipaloihin ja öljyonnettomuuksiin. Retkeilyn ja matkailun sekä muun harrastustoiminnan riskit liittyvät lähinnä tulen leviämiseen metsään avonaisista tulipaikoista, liikenneonnettomuuksiin (mm lento-onnettomuudet, mönkijä- ja moottorikelkkaonnettomuudet) sekä sairaskohtauksiin ja eksymistapahtumiin.

Metsäpalojen sammutusvastuu on ensisijaisesti yleisellä pelastustoimella. Myös eksymistilanteissa, liikenneonnettomuuksissa ja sairaskohtauksissa pelastuspalvelusta vastaa yleinen pelastustoimi.

14.1 Puolustusvoimat

Puolustusvoimat antaa yleiselle pelastustoimelle tarvittaessa virka-apua. Harjoitusten palo- ja pelastusturvallisuuden ohjeistuksesta vastaa Niinisaloon varuskunnan pelastusupseeri vahvistetun johtosäännön mukaisesti.

14.2 Metsähallitus

Metsähallituksessa toimitaan ympäristö- ja laatukäsikirjan ohjeistuksen mukaisesti.

Pelastuslain (468/2003) 6 §:n ja lain Metsähallituksesta (1378/2004) 4 §:n mukaan Metsähallitus on velvollinen antamaan pelastusviranomaiselle asiantuntija-apua metsäpalojen torjunnassa ja varautumaan omatoimisesti hallinnassaan olevalla valtionmaalla tapahtuvien metsäpalojen ehkäisyyn ja torjuntaan yhteistyössä pelastusviranomaisten kanssa.

Laki Metsähallituksesta säätää Metsähallituksen tehtäväksi hoitaa, käyttää ja suojella hallinnassaan olevia luonnonvaroja ja muuta omaisuutta. Suojelutehtävä sisältää myös metsien palosuojelun. Metsähallituksen maiden palosuojelu edellyttää, että myös alueet ja tiimit varautuvat paitsi sammutus- myös erityisesti jälkisammutus- ja vartiointitehtäviin. Jälkisammutus

ja jälkivartiointi on järjestettävä olosuhteisiin nähden tehokkaimmalla ja taloudellisimmalla tavalla. Metsäpaloihin varautuminen edellyttää, että valtion maille laaditaan palontorjuntasuunnitelmat. Ne laaditaan niin, että talousmetsien lisäksi myös suojelualueiden palosuojelu tulee hoidetuksi.

Vähäistä suuremmat ja kaikki pohjavesialueella tapahtuvat öljy-, polttoaine- ja maalivahingot Metsähallitus ilmoittaa kunnan paloviranomaiselle.

Metsähallitus vastaa hallitsemiensa rakenteiden turvallisuudesta. Turvallisuusohjeavrot määritetään sellaisille rakenteille, joiden käyttöön liittyy vaaratekijä. Tällaisia ovat mm. maastoporaat, jotka on turvatarkastettava vuosittain. Varoitusmerkillä rajoitetaan tarvittaessa rakennetta käytävää henkilömäärää. Laavuille tullaan myös merkitsemään näkyviin pelastuskoordinaatit ja mahdollisuuksien mukaan pelastuskoordinaatit merkitään myös reittien varsille.

Metsähallitus vastaa taukopaikkojen vesisäiliöiden (palontorjunta) täyttämistä. Kaikilla taukopaikoilla (jokaisella on myös tulentekopaikka) on kesällä 2006 uusitut palovesitynnyrit. Niinisalon vapaapalokunta on toistaiseksi täyttänyt tynnyrit. Palovesitynnyrien vuosittaisesta täytöstä Metsähallitus sopii erikseen sopivan toimittajan kanssa (esim. Niinisalon sotilaspalokunta).

15 Valvonta

Metsähallitus valvoo alueen käyttöä viranomaisena ja alueiden haltijana. Maanhaltijan lupaa edellyttäviä toimia ja eri määräysten toteuttamista valvotaan normaalisti Metsähallituksessa noudatettavan tavan mukaisesti. Valvontaa hoitavat siihen erikoistuneet erätarkastajat ja heidän valtuuttamansa henkilöt sekä muu Metsähallituksen henkilökunta. Valtion mailla valvonnan päävastuu on Metsähallituksen erävalvonnalla ja erätarkastajilla (Laki Metsähallituksen erävalvonnasta 22.12.2005/1157) ja virka-apua saadaan tarvittaessa poliisilta. Vuokralaisina olevat metsästysseurat ovat velvollisia (metsästysvuokrasopimusten vakioehdot) ilmoittamaan havaitsemaan metsästyslain rikkomisesta, luvattomasta metsästyksestä ja mahdollisesta vahingonteosta Metsähallitukselle. Alueelle haetaan lisäksi huoltoyrittäjää, joka tulee myös omalta osaltaan hoitamaan yleistä valvontaa. Metsähallituksen muutakin valvontaa voidaan ulkoistaa esim. yhdistyksille. Lisäksi lakien noudattamista alueella valvoo myös Satakunnan riistanhoitopiiri. Sotilaspoliisi valvoo toimintaa puolustusvoimien omissa harjoituksissa sekä tämän lisäksi omien toimiensa ohella maastoliikennettä ja rakenteiden kuntoa.

Suurimpina ongelmina Hämeenkanalla ovat luvaton maastoliikenne, retkeilyrakenteiden tuhopoltot, ilkivalta, polttopuiden varastaminen sekä roskaaminen. Luvaton maastoliikenne aiheuttaa häiriötä alueen muille käyttäjille ja puolustusvoimien harjoitustoiminnalle, sekä myös luonnolle. Luvaton maastoliikenne aiheuttaa herkästi myös jälkiä ja uusia uria alueelle.

Valvontaa kohdistetaan erityisesti maastoliikenteen ohjaamiseksi ja luvattoman maastoliikenteen karsimiseksi. Valvontaiskuja pyritään tekemään myös yhteistyössä poliisin kanssa. Myös sotilaspoliisi valvoo luvattonta toimintaa mm. Kuninkaanlähteellä ja Jämällä. Tarvittaessa sotilaspoliisi ilmoittaa havainnoistaan poliisille. Lisäksi on tarpeen erityisesti tiedottaa yleisöä ja paikallisia toimijoita siitä, että maastoliikenne edellyttää aina maanhaltijan luvan.

Retkeilyrakenteiden tuhopoltot ja niihin kohdistuva ilkivalta ja häiriökäyttäytyminen ovat jokavuotinen ilmiö Hämeenkanalla. Lisäksi polttopuita varastetaan alueen polttopuuvajoista satunnaisesti. Myös roskaaminen on Hämeenkanalla tavanomaista suurempi ongelma. Nämä ongelmat aiheuttavat lisääntyviä kustannuksia Metsähallitukselle sekä häiritsevät muita alueen käyttäjiä. Resursseja kohdistetaan muun ohella erityisesti näiden asioiden valvontaan.

16 Yhteistyö

Metsähallitus haluaa vähentää ristiriitoja ja ehkäistä niitä ennakolta tiivistämällä yhteistyötä alueen toimijoiden kanssa. Toimenpiteinä ovat avoin tiedottaminen, palaverit, kahdenväliset neuvottelut, koulutustilaisuudet, yhteiset projektit ja tapahtumat sekä osallistavien suunnittelumenetelmien käyttäminen.

Hoito- ja käyttösuunnitelman laatimista varten perustettiin yhteistyöryhmä, jolla on ollut neuvova antava rooli suunnitelman laatimisessa. Yhteistyöryhmässä olivat Metsähallituksen lisäksi mukana alueen kunnat, ympäristökeskukset, maakuntien liitot sekä puolustusvoimat. Yhteistyöryhmän ja/tai muiden tarpeellisten tahojen yhteiskokouksia järjestetään myös jatkossa. Erityisesti jatkossa on tarpeen vahvistaa yhteistyötä alueella toimivien liikuntapainotteisten seurojen, Jämi-Infon sekä matkailuyrittäjien ja muiden alueella toimivien paikallisten tahojen kanssa. Yhteistyötä voidaan tiivistää lisäksi mm. mahdollisen luontomatkailusuunnitelma-hankkeen aikana. Metsähallitus neuvottelee vuosittain myös puolustusvoimien kanssa erikseen alueen käytöstä ja hoidosta.

Yhteistyökumppaneita alueella puolustusvoimien lisäksi ovat muun muassa:

Ikaalisten kaupunki	Lounais-Suomen ympäristökeskus
Jämi Info	Luontomatkailuyrittäjät
Jämijärven kunta	Niinisalon ratsastajat
Jämijärven miilunvartijat (partiolaiset)	Pirkan Hiihto ry
Jämin Ilmailijat	Pirkanmaan liitto
Jämin Jänne	Pirkanmaan luonnonsuojelupiiri
Jämin Latu ry	Pirkanmaan ympäristökeskus
Jämisäätiö	Reima Country ry
Kankaanpään kaupunki	Satakunnan luonnonsuojelupiiri
Kankaanpään seudun luonnonystävät	Satakunnan TE-keskus
Kankaanpään suunnistajat	Satakuntaliitto
	Suomen urheiluopisto, Kankaanpää (Pyöräilevä Pohjois-Satakunta -hanke)

17 Resurssit ja aikataulu

Taulukot 21.–23. esittelevät hoito- ja käyttösuunnitelman toimenpiteiden arvioidut kustannukset Metsähallituksen osalta. Metsätalouden osalta ei eritellä muuta kuin luonnonhoitotoimenpiteiden kustannukset. Toimenpiteet on asetettu tärkeysjärjestykseen (Priorisointiluokat).

Metsähallituksen kustannusarvio välttämättömistä toimista (luokka 1.) on yhteensä korkeintaan 448 000 € (48 800 €/v). Hankerahoituksella toteutettavaksi suunniteltujen toimenpiteiden (luokka 4.) kustannusarvio on korkeintaan 230 000 € (23 000 €/v). Muiden toimenpiteiden (luokat 1. ja 2.) kustannusarvio on noin 102 000 € (10 200 €/v). Investointien kustannus yhteensä on korkeintaan 593 000 € ja ylläpidon keskimäärin 17 700 €/v. Kustannukset on arvioitu vuoden 2007 tason mukaan. Suunnitelman toteuttamisen aikataulu määräytyy viime kädessä Metsähallituksen yksiköiden vuotuisten toiminta- ja taloussuunnitelmien mukaisesti. Tässä esitetään arvio aikataulusta.

Taulukko 21. Palveluvarustus. Investoinnit ja ylläpito 10-vuotiskaudella (huom. opastuksen osuus seuraavassa taulukossa). Priorisointiluokat*: 1 = ensisijainen toteutus, 2 = toteutetaan melko todennäköisesti, 3 = mahdollinen toteutus tilanteen salliessa, 4 = toteutetaan mikäli saadaan erillisrahoitusta

Toimenpide	*Lk	Toteutus- aikataulu	Yhteensä €	Kustannus €/v (10 v)
Investoinnit				
Päälähtöpaikat: Kuninkaanlähde ja Jämi (portti, infotaulut)	1	2008–2010	30 000	3000
Luontopolut (2 kpl, reittirakenteet)	1	2009–2011	15 000–25 000	1500–2500
Muut reitistöt (GPS-reitistö, ratsastusreitit, pyöräilyreitit, Koivistonvadin rengasreitti, korjaukset, kulunohjausaidat, viitoitukset, reittiluokitus)	1	2008–2010	20 000	2000
Koivistonvadin leiripaikka isoille ryhmille	1	2008–2009	50 000	5000
Luokan 1 laavujen ja kotien palveluvarustuksen parantaminen (polttopuusuojat, käymälät, pelastuskoodisto)	1	2008–2010	40 000	4000
Soininharjun puuportaat	1	2010	10 000	1000
Lähestymis- ja tienvarsioasteet	2	2009	20 000	2000
Kaivot 4 kpl (Ruskalaavu, Kuninkaanlähde, Viidentienristeys ja Koivistonvati)	2	2010	15 000	1500
Parkkipaikat (liikennemerkkit, kulunohjausaidat ym.)	3	2008–2017	20 000	2000
Vaarinnevakeitaan luontopolku (vain hankerahoituksella)	4	2008–2017	25 000	2500
Ylläpito				
Ylläpitohuolto (polttopuu-, jäte-, vesisäiliöt, yrittäjän työ)	1	2008–2017	150 000	15000
Viittojen ym. korjaus, arvio	1	2008–2017	2000	200
Rakenteiden korjaus, arvio (ilkkivalta ym.)	1	2008–2017	10 000–30 000	1000–3000
YHTEENSÄ		2008–2017	407 000 – 437 000	40 700 – 43 700

Taulukko 22. Luonto-opastus ja opetuskäyttö. Investoinnit ja ylläpito 10 -vuotiskaudella. Priorisointiluokat*: 1 = ensisijainen toteutus, 2 = toteutetaan melko todennäköisesti, 3 = mahdollinen toteutus tilanteen salliessa, 4 = toteutetaan mikäli saadaan erillisrahoitusta

TOIMENPIDE	*Lk	Toteutusaika- taulu	Yhteensä €	Kustannus €/v (10 v)
Investoinnit				
Luontopolkujen opasteet (poislukien Vaarinnevankeidas)	1	2008–2017	10 000	1000
Materiaali omatoimisen luonto-opastuksen tarpeisiin (nettiin, työkulut)	2	2008–2010	2000	200
Erilliset kohdeopasteet	2	2009–2010	5000	500
Metsähallituksen sertifiointi luontopopaille	3	2010–2017	20 000	2000
Luontotupatasoinen asiakaspalvelupiste (vain hankerahoituksella)	4	2009–2017	50 000 – 200 000	5000–20 000
Vaarinnevankeitaan opasteet (vain hankerahoituksella)	4	2010	5000	500
Ylläpito				
Karttojen, taulujen ym. uusiminen arvio (tarpeen mukaan)	1	2008–2017	5000	500
YHTEENSÄ		2008–2017	97 000 – 247 000	9700 – 24 700

Taulukko 23. Luonnonhoitotoimenpiteet ja muut toimenpiteet. Investoinnit 10 -vuotiskaudella. Priorisointiluokat*: 1 = ensisijainen toteutus, 2 = toteutetaan melko todennäköisesti, 3 = mahdollinen toteutus tilanteen salliessa, 4 = toteutetaan mikäli saadaan erillisrahoitusta

TOIMENPIDE	*Lk	Toteutusai- kataulu	Yhteensä €	Kustannus €/v (10 v)
Isokeitaan ennallistaminen	1	2008–2011	16 000	1600
Soininharjun harjumetsien hoitotoimet	1	2008–2017	2000	200
Kangasajuruohon siirtoistutukset (sisältää myös suunnitelmat)	1	2008–2009	1000	100
Lähteiden ennallistaminen, hoito ja kunnostus (sisältää myös suunnitelman)	1	2008–2012	20 000	2000
Metsätalouden luonnonhoidon kustannukset (sisältää poltot ja maanpinnan käsittelyn)	1	2008–2017	5000	500
Muut				
Kulttuuriperintöinventointi	1	2008–2009	15 000	1500
Yritystutkimus	1	2012	7000	700
Kävijätutkimus	1	2012	10 000	1000
Jämin alueen maisemaselvitys	3	2009–2012	5000	500
Luontomatkaailusuunnitelma	3	2010	15 000	1500
YHTEENSÄ		2008–2017	96 000	9600

18 Suunnitelman vaikutusten arviointi

18.1 YVA-lain mukainen arviointi

Hämeenkaan hoito- ja käyttösuunnitelma ei sisällä sellaisia hankkeita, joista olisi tarpeen laatia lain mukainen ympäristövaikutusten arviointi (Laki ympäristövaikutusten arviointineuttelystä 486/1994). Suunnitelman toteuttamisella on kuitenkin vaikutuksia ympäristöön, ja tässä yhteydessä tarkastellaan toteutuksen ekologisia, taloudellisia ja sosiaalisia vaikutuksia.

18.2 Ympäristövaikutusten arviointi

Ympäristövaikutukset jaetaan ekologisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin vaikutuksiin. Ekologisissa vaikutuksissa arvioidaan myös vaikutukset Natura 2000 alueen luontoarvoihin.

18.2.1 Ekologiset vaikutukset

Hämeenkaan suunnittelualueella mahdolliset negatiiviset ekologiset vaikutukset liittyvät lähinnä metsätalouden harjoittamiseen, matkailuun, moottoroituun vapaa-ajan harrastustoimintaan, ja puolustusvoimien harjoituskäyttöön. Hoito- ja käyttösuunnitelman laatimisella on haettu erityisesti sellaisia yhteen sovittavia toteutustapoja ko toiminnoille, joilla vältetään haitallisten ekologisten vaikutusten lisääntyminen ja vähennetään niitä. Näin ollen tällä hoito- ja käyttösuunnitelmalla on lähinnä positiivisia vaikutuksia alueen luonnonarvoihin.

Vaikutukset Natura 2000 luontotyyppisiin ja lajeihin

Luonnonsuojelulain 65 § mukaan Natura 2000 – verkostoon kuuluvia alueita koskevan suunnitelman tai hankkeen vaikutukset on asianmukaisella tavalla arvioitava 'jos hanke tai suunnitelma joko yksistään tai tarkasteltuna yhdessä muiden hankkeiden kanssa todennäköisesti merkityksellisesti heikentää valtioneuvoston Natura 2000 – verkostoon ehdottaman tai verkostoon sisällytetyn alueen niitä luonnonarvoja jotka ovat olleet perusteena sen verkostoon liittämiseksi'.

Tämän suunnitelman tavoitteena on aktiivisilla hoitotoimilla sekä käytön ohjauksella, valvonnalla ja yhteistyön kehittämällä turvata alueen luontoarvoja siten että toiminta ei uhkaa direktiivin lajien ja luontotyyppien säilymistä alueella. Näin ollen voidaan todeta, että Natura-arviointia ei ole tarpeen tehdä.

Useimpien Natura 2000 -luontotyyppien ja direktiivin sekä muiden tärkeiden lajien tilaa alueella turvaavat tässä hoito- ja käyttösuunnitelmassa esitetyt toimenpiteet kuten luonnonsuojelualueiden perustaminen, lajien ja luontotyyppien huomioon ottaminen metsätaloustoimenpiteiden suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä erilaiset luonnonhoito- ja ennallistamistoimenpiteet. Myös virkistyskäytön, valvonnan ja alueen hallinnan sekä puolustusvoimien toiminnassa esitetyt toimenpiteet turvaavat sekä parantavat lajien ja luontotyyppien tilannetta Hämeenkanalla. Tällainen toimenpide on esimerkiksi alueella toimivien matkailuyrittäjien kanssa tehtävät kestävän luontomatkailun yhteistyösopimukset, joilla turvataan alueen luonnon kestävää käyttöä. Alueelle jää vyöhykejaon perusteella myös runsaasti syrjäalueita, ja rauhallisuus näillä alueilla myös lisääntyy mm muutamien rakenteiden purkamisen kautta. Tämä vä-

hentää osaltaan kulumista ja eroosiota. Luonnonhoitotoimenpiteillä kuten lahoppuun lisäämisellä ja pienpoltoilla voidaan saada myös uusia lahoppuusta ja palaneesta puuaineksesta riippuvaisia harvinaisia lajeja alueelle. Yksityisillä suojelualueilla luonnonsuojelualueen päätösiakirjan rauhoitusmääräykset turvaavat direktiivin luontotyypin ja lajin tilanteen.

Alla käydään läpi suunnitelman toteuttamisen vaikutuksia Hämeenkancaalla esiintyviin direktiivin luontotyyppeihin ja lajeihin.

Direktiivin luontotyypit

Harjumetsät Suunnitelman toimenpiteet säilyttävät ja osin myös parantavat Natura 2000 – luontotyypin edustavuutta. Ajan kuluessa harjumetsien edustavuus erityisesti Soininharjulla paranee sekä hoitotoimien seurauksena, että luontaisesti. Toimenpiteillä voidaan myös osin lisätä luontotyypin pinta-alaa alueella. Metsätalousalueella pienaukkoakkuut, maanpinnan paikoittainen paljastaminen, pienialainen lahoppuun tuotto sekä pienpoltot ylläpitävät ja tuottavat sopivia elinympäristöjä harjumetsien paahdelajeille. Myös taimikoiden ja kasvatusmetsien harvennuksessa tehdään aukkoisuutta ja ryhmittäisyyttä, joka on tyypillistä harjumetsien puustorakenteelle. Säästöpuuston normaalia suuremmasta määrästä talousmetsäalueella syntyy ajan kuluessa harjumetsille tyypillisiä vanhoja puuyksilöitä sekä lahoppuuta. Sekä luonnonsuojelu-, että metsätalousalueella tehtävät kangasajuruohon ja hietaneilikan siirtoistutukset tuovat ko lajeille sekä niihin sidoksissa oleville uhanalaisille lajeille mahdollisuuksia levittäytyä ja säilyä paremmin alueella. Luonnonsuojelun alueella tehtävät luonnonhoitotoimet ylläpitävät sekä harjumetsien lajistoa että luontotyyppejä ja antavat lajeille edelleen mahdollisuuden levittäytyä. Luvattoman maastoliikenteen loppuminen vähentää liiallista kulumista ja estää eroosiota.

Keidassoiden ennallistaminen Isokeitaan alueella parantaa Natura 2000 -luontotyypin edustavuutta, ja toimenpiteellä voidaan osin myös lisätä luontotyypin pinta-alaa alueella. Metsätalousalueella ei ole keidassoita.

Lähteiden ja lähdesoiden tilaa parannetaan ennallistamis- ja kunnostustoimin, eikä niiden tilaa heikennetä metsätaloustoimin. Lähteiden merkitseminen maastoon auttaa mm. puolustusvoimien harjoitusjoukkoja tunnistamaan vältettävät kohteet maastossa. Nämä toimenpiteet turvaavat ja parantavat lähteiden ja lähdesoiden edustavuutta sekä niihin sitoutuneen lajiston tilaa alueella.

Luonnonmetsät Niiniharjun laella oleva luonnonmetsä on luonnonsuojelukohteena ja säilyy siten luonnontilassa. Metsätalousalueella ei ole luonnonmetsiä.

Puustoisia soita ennallistetaan Isokeitaalla. Natura 2000- luontotyypin edustavuus paranee pitkällä aikavälillä, ja osin pinta-ala voi myös lisääntyä. Metsätalousalueella sijaitsevat puustoiset suot säilytetään luonnontilaisina sekä puustoltaan että vesitaloudeltaan, joten luontotyypin tilanne alueella ei heikkene.

Pikkujoet ja purot Narvin uhrilähteillä sijaitsevien lähdepurojen edustavuus paranee kun lähteitä ja lähdepuroja ennallistetaan. Metsätalousalueella ei ole luontotyyppejä pikkujoet ja purot.

Vaihtetumis- ja rantasuot Yksityisellä suojelualueella sijaitseva luontotyyppi ei ole ko. YSA-alueen suojelun perusteena. Luontotyypin tila on kuitenkin turvattu luonnonsuojelualueen päätösasiakirjan rauhoitusmääräyksillä.

Direktiivilajit

Liito-orava esiintyy luonnonsuojelukohteella, jota Metsähallitus esittää tässä suunnitelmassa perustettavaksi luonnonsuojelualueeksi. Siten sen tämänhetkinen elinympäristö ei ole vaarassa hakkuiden tai rakentamisen takia.

Saukkoa esiintyy alueella vain satunnaisesti, ja alueella on vain vähän sille sopivia elinympäristöjä. Suunnitelmassa ei ole esitetty toimenpiteitä, jotka voisivat heikentää sille sopivat vesielinympäristöt alueella.

Susia ja karhuja esiintyy Hämeenkanalla satunnaisesti. Hämeenkanan ympäristö ei tule suunnitelman toteutuksen seurauksena muuttumaan siten, että alue ei enää soveltuisi ko. lajien esiintymiseen.

Alueella on kolme monille alueen muuttolinnuille (**liro, kurki, kapustarinta, kalatiira**) sopivaa pesimä- ja levähdysaluetta: Isokeidas, Viheräperänkeidas sekä Viheräperänkeitaan turvetuotantoalueen vesialtaat. Lisäksi Veteläkeitaan paloallas on pieni linnuille sopiva kosteikko. Turvetuotantoalue sekä Veteläkeidas ovat kuitenkin Natura 2000 – alueen ulkopuolella. Sekä Isokeidas että Viheräperänkeidas tullaan perustamaan luonnonsuojelualueiksi, joten lintujen levähdys- ja pesimäalueet säilyvät, ja osittain myös paranevat soiden ennallistamistoimien tuloksena kun Isokeidalle muodostuu enemmän avointa märkäpintaa. Myös puolustusvoimien päätös pesimäaikaisen tulenkuvauksen lopettamisesta Viheräperänkeitaalla varmistaa lintujen pesimärauhan.

Metson kannan säilymistä alueella edesautetaan metsätalouden ympäristöoppaan (Metsähallitus 2003) mukaisella toiminnalla.

Kangaskiuru Suunnitelmassa ei ole esitetty sellaisia toimenpiteitä, jotka voisivat vaarantaa kangaskiurun esiintymisen alueella.

Kehrääjän elinympäristön määrä, avoimet harjumetsät, pysyy kokonaisuutena ennallaan. Kehrääjän pesimäaikaan metsätaloudessa toimitaan vain muutamalla prosentilla alueen kokonaispinta-alasta. Tiedossa olevien kehrääjäreviirien huomioon ottaminen hakkuiden aikataulujen suunnittelussa parantaa myös lajin pesintämahdollisuuksia.

Riskit

Ennallistamis- ja luonnonhoitotöissä on olemassa pieniä riskejä, että toimenpiteet eivät onnistu tai ne tuottavat sivuvaikutuksia kuten esimerkiksi soiden ennallistamisessa veden laadun väliaikaista heikkenemistä alapuolisissa vesistöissä. Lähteiden ennallistuminen voi epäonnistua, joten toimenpiteet tulee suunnitella ja toteuttaa erityisen huolellisesti. Siirtoistutuksissa on mahdollista että istutukset eivät onnistu, ja tehty työ menee hukkaan. Pienpoltoissa on pieni mahdollisuus, että tuli leviää ympäristöön ja suurempi ala harjumetsää palaa. Tällä ei kuitenkaan ole varsinaisia haittavaikutuksia itse harjulajistolle tai harjumetsille, mutta pohjaveden tilaan se voi vaikuttaa kielteisesti. Metsätaloustoiminnassa turvemaiden käsittelyllä saat-

taa olla kielteisiä vaikutuksia alapuolisiin vesistöihin sekä läheisten suojeltujen soiden ja lähteiden luonnontilaan. Tämä on kuitenkin vältettävissä huolellisella suunnittelulla ja toimenpiteiden varovaisella toteuttamisella. Alueen hallinnan toimenpiteissä epäonnistuminen (esim. kestävän matkailun yhteistyösopimuksia ei saada solmittua, maanomistajalupia ei pyydetä Metsähallitukselta) voi aiheuttaa esimerkiksi harkitsemattomien massatapahtumien tai hallitsemattoman matkailukehityksen kautta luontotyyppien eroosio-ongelmia sekä direktiivilajien esiintymien ja pesinnän tuhoutumista.

18.2.2 Taloudelliset vaikutukset

Hämeenkaan alueella on taloudellisia vaikutuksia ympäristöönsä. Vaikutuksia on puolustusvoimien harjoituskäytöllä, metsätalouskäytöllä, matkailu- ja virkistyskäytöllä sekä pienemmässä määrin myös luonnonsuojelulla. Tämän hoito- ja käyttösuunnitelman taloudelliset vaikutukset tulevat lähinnä metsätalouskäytöstä sekä virkistys- ja matkailukäytön kehittämisen kautta. Armeijan toiminnan taloudellisia vaikutuksia ei ole arvioitu tässä yhteydessä.

Metsätaloudessa suunnitelman toteuttaminen aiheuttaa osin hieman tavallisesta poikkeavia metsätaloustoimenpiteitä, joissa mm. osallistaminen, suunnittelu ja korjuu työllistävät keskimääräistä enemmän. Natura-luontotyyppien jättäminen toiminnan ulkopuolelle vähentää hakkuumahdollisuuksia, vaikutus Hämeenkanalla on kuitenkin pieni. Merkittävämmiin hakkuutuloja vähentävät erikoishakkuut ja maiseman huomiointi. Korotetut säästöpuumäärät vähentävät 5-10 % kuvioilta hakattavaa puumäärää. Erikoishakkuut ja kiertoajan jatkaminen vähentävät hakkuumahdollisuuksia ja sitä kautta tuloja.

Alueen virkistyskäytön rakenteiden uusiminen ja parantaminen sekä joissakin tapauksissa myös purkaminen lisäävät jonkin verran työllisyyttä rakentamiseen ja purkamiseen tarvittavan henkilöstön rekrytoinnin kautta. Myös huollon ulkoistaminen lisää työllisyyttä pienessä määrin. Jäljelle jäävien palvelujen laadun parantaminen vaikuttaa tulevaisuudessa positiivisesti alueen käyttömahdollisuuksiin mm matkailussa, esimerkiksi ulkomaisten matkailijoiden lukumäärää alueella voidaan mahdollisesti kasvattaa. Maastossa olevan palveluvarustuksen laadun parantaminen nostaa yrittäjien asiakkaille tarjoaman palvelukokonaisuuden arvoa. Tällä on positiivisia vaikutuksia asiakkaiden tyytyväisyyteen ja halukkuuteen käyttää yrittäjien palveluita jatkossakin. Koivistonvadin varattavat leirirakenteet mahdollistavat yrittäjille paremman toiminnan suunnittelun ja ehkäisevät jokamieskäytön ja yritystoiminnan käytön päällekkäisyyttä.

Suunnitelman toteuttaminen turvaa nykyisten luontomatkailuyritysten työpaikkojen säilymistä (yritystutkimuksen perusteella 15 yrittäjää käyttää aluetta) ja mahdollistaa luontomatkailutulojen osuuden kasvun yritysten kokonaisliikevaihdosta. Laadukkaampien puitteiden kautta saavutettavat uudet asiakkuudet (mm. yritysasiakkaat, liikuntaesteiset) parantavat yritysten kannattavuutta. Suunnitelman toteuttaminen luo vähintään 5 henkilötyövuoden lisäyksen alueen luontomatkailun yritystoimintaan. Suunnitelmassa esitetty yhteistyö mm alueen opastuksen ja luontomatkailusuunnittelun saralla vaikuttaa positiivisesti myös alueen matkailun taloudellisiin mahdollisuuksiin.

Ennallistamiseen ja luonnonhoitoon tarvitaan myös työvoimaa, joten työllisyys lisääntyy hieman, lähinnä koneyritysten ja metsurien joukossa. Myös paikallisten ihmisten virkistyskäytöllä on välillisiä positiivisia vaikutuksia kansantalouteen.

18.2.3 Sosiaaliset vaikutukset

Hämeenkaan monipuoliset virkistyskäyttömahdollisuudet tarjoavat kävijöille erilaisia mahdollisuuksia henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin lisäämiseen ja siten elämänlaadun paranemiseen. Palveluiden laadun kohenemisen myötä mahdollisuudet virkistäytymiseen Hämeenkaalla kehittyvät, vaikka alueen tiheää taukopaikkaverkostoa osin karsitaan. Maisema-arvojen korostettu huomioonottaminen metsien käsittelyssä ylläpitää tai parantaa alueen virkistyskäyttöarvoa. Suunnitelmassa ei esitetä jokamiehenoikeuksien kaventamista Hämeenkaalla, joten virkistymismahdollisuudet jokamieskäytön kuten mm marjastuksen ja sienestyksen osalta jatkuvat ennallaan. Tiedotuksen ja yhteistyön lisääminen jatkossa parantaa asukkaiden ja muiden alueesta kiinnostuneiden mahdollisuuksia vaikuttaa ja saada tietoa alueen hoidosta ja käytöstä.

Hämeen kangas on Natura 2000 – alueena harvinainen yhteistoiminta-alue johon oman sävyensä antavat armeijan harjoituskäyttö sekä metsätalous. Suunnitelmassa esitetyt toimenpiteet edesauttavat edelleen eri toimintojen yhteen sovitettavuutta alueella sekä Metsähallituksen ja puolustusvoimien toiminnan nivoutumista ympäröivään yhteiskuntaan.

Lähteet

- Ekholm, Matti 1993. Suomen vesistöalueet. Vesi- ja ympäristöhallituksen julkaisuja. Sarja A 126. Vesi- ja Ympäristöhallituksen painatuskeskus. Helsinki.
- Hankala Anu 2007b. Hämeenkaan alueen yritystutkimus. Metsähallitus. Kesäkuu 2007. Käsikirjoitus.
- Hankala, Anu 2007a. Hämeenkaan alueen kävijätutkimus. Metsähallitus. Kesäkuu 2007. Käsikirjoitus.
- Heikkilä, Olavi 1995. Koirikuonosta Kauraharjuun. Kankaanpään kruununmaiden historiaa 1860–1920. Kankaanpää Seura ry.
- Hämeenkaan harjoitusalueen johtosääntö, Tykistörikaati 21.3.2005.
- Kaavoitus- ja arkkitehtipalvelu Mattila Oy. 2002. Kuninkaanlähteen kehittämissuunnitelma.
- Laiho, Olavi & Luoto, Tiina (toim.) 1992. Metsäntutkimuspäivät Porissa 1992. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 470.
- Lounais-Suomen ympäristökeskus 2001. Hämeenkaan pohjavesialuekansio. Pohjavesialueet Hämeenkangas ja Hämeenkagas-Niinisalo.
- Lounais-Suomen ympäristökeskus 2007. Hämeenkaan pohjavesiselvitys, lähtökohdat. Muistio.
- Metsähallitus 2004. Metsähallituksen yhteiskunnallisten retkeilypalveluiden kehittämissuunnitelma maa- ja metsätalousministeriölle. Valtioneuvoston periaatepäätökseen 13.2.2003 toimintaohjelmasta luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi. Metsähallitus, Luonnonsuojelu. Martti Aarnio, Jonna Berghäll ja Anu Vauramo. 8.11.2004.
- Metsähallitus 2006. Länsi-Suomen alueen luonnonvarasuunnitelma. Kausi 2004 – 2013. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 56. 2006.
- Metsähallitus 2007. Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet. Metsähallitus, luontopalvelut. 24.9.2007.
- Museovirasto ja Ympäristöministeriö 1993. Rakennettu kulttuuriympäristö, valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16.
- Noukka, Markku 1986. Hämeenkaan geomorfologia ja kasvillisuus. Helsingin yliopisto. Maantieteen laitos, luonnonmaantiede. Pro gradu – tutkielma.
- Pirkanmaan liitto 2007. Pirkanmaan 1. maakuntakaava. Pirkanmaan liitto.
- Satakunnan vesistöohjelma 2005. Oman vesistön seuranta Satakunnassa. Raportti 2005. 27 s.
- Satakuntaliitto 2001. Satakunnan seutukaava 5. Satakuntaliitto. Sarja A:255.

Satakuntaliitto 1994. Satakunnan kiinteät muinaisjäännökset. A:216.

Satakuntaliitto 2006. Maa-ainesvarat ja pohjavesi. 4. vesi- ja maa-ainesvarojen kestävä käyttö. Satakunnan maakuntakaava, valmisteluvaihe 2006. Satakuntaliitto, Alueiden käytön toimiala, Jyrki Liimatainen 30.3.2006.

Stähle, Maria 1998. Hämeenkaan – Pohjankkaan harjuselvitys. Alueelliset ympäristöjulkaisut 97. Lounais-Suomen ympäristökeskus.

Suomen matkailuasiantuntijat Oy 2005. Jämin liiketoimintasuunnitelma 2005. Jämin matkailukeskuksen liiketoimintasuunnitelma, loppuraportti, 2005.

Ympäristöministeriö 1997. Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma. Suomen ympäristö 127. Ympäristöministeriö. Alueiden käyttö.

Maankäyttöanalyysin taulukko

Vaikuttava tekijä	Paine				
	Suunta	Laajuus	Vaikutus	Pysyvyys	Aste
Metsätalous	vähentynyt	jokapuolella (yli 50 %)	haitallinen	pysyvä (yli 100 v)	32
Soiden ojitus	vähentynyt	paikallinen (alle 5 %)	haitallinen	pitkäaikainen (20-100v)	6
Metsästys	ennallaan	jokapuolella (yli 50 %)	ei havaittava	pysyvä (yli 100 v)	0
Maa-ainesten otto	vähentynyt	paikallinen (alle 5 %)	haitallinen	pitkäaikainen (20-100v)	6
Rakentaminen	lisääntynyt	paikallinen (alle 5 %)	voimakas	pitkäaikainen (20-100v)	9
Maastoliikenne	lisääntynyt	laikuttainen (5-15%)	haitallinen	pitkäaikainen (20-100v)	12
Retkeily	ennallaan	laaja-alainen (15-50%)	ei havaittava	pitkäaikainen (20-100v)	0
Tulokaslajit	lisääntynyt	paikallinen (alle 5 %)	voimakas	keskipitkä (5-20 v)	6
Sotilastoiminta	ennallaan	jokapuolella (yli 50 %)	vähäinen	pitkäaikainen (20-100v)	12

Vaikuttava tekijä	Kehityssuunta (vaikutuksen)				
	Toden.	Laajuus	Vaikutus	Pysyvyys	Aste
Metsätalous	suuri	jokapuolella (yli 50 %)	vähäinen	pitkäaikainen (20-100v)	16
Soiden ojitus	melko todennäköinen	paikallinen (alle 5 %)	haitallinen	pitkäaikainen (20-100v)	6
Metsästys	suuri	jokapuolella (yli 50 %)	ei havaittava	pysyvä (yli 100 v)	0
Maa-ainesten otto	epätodennäköinen	paikallinen (alle 5 %)	haitallinen	keskipitkä (5-20 v)	4
Rakentaminen	melko todennäköinen	paikallinen (alle 5 %)	voimakas	pitkäaikainen (20-100v)	9
Maastoliikenne	suuri	paikallinen (alle 5 %)	haitallinen	pitkäaikainen (20-100v)	6
Retkeily	suuri	laaja-alainen (15-50%)	ei havaittava	pysyvä (yli 100 v)	0
Tulokaslajit	melko todennäköinen	paikallinen (alle 5 %)	voimakas	keskipitkä (5-20 v)	6
Sotilastoiminta	suuri	jokapuolella (yli 50 %)	vähäinen	pysyvä (yli 100 v)	16

LIITE 2.

Yhteenveto lausunnoista

Lausuntoja pyydettiin 46 taholta*, ja lausuntoja saatiin 22 taholta. Taulukossa on esitetty lausuntojen sisältö ja Metsähallituksen kommentit sekä lausunnoista aiheutuneet korjaukset hoito- ja käyttösuunnitelmaan. Lisäksi lausuntovaiheessa suunnitelmaan korjattiin joitakin muuten ilmi tulleet virheitä ja epätarkkuuksia kuten esim tarkennettiin kuvausta metsästyksen valvonnasta.

LAUSUNNOT SUUNNITELMAAN	METSÄHALLITUKSEN KOMMENTTI	VAIKUTUS SUUNNITELMAAN
Ikaalisten kaupunki		
Ikaalisten kaupungin tekninen lautakunta pitää tärkeänä, että suunnitelualueen vaikutusalueella sijaitsevan Jyllin vedenottamon toiminta turvataan	Tällä HKS:llä ei ole vaikutuksia Jyllin vedenottoon. Jyllin vedenottamon nykyinen toiminta on turvattu olemassa olevilla sopimuksilla. Mikäli vedenottoa on tarkoitus lisätä, tulee tilanne uudelleen tarkasteluun, ja mahdollisesti tehtäväksi tulee arviointi vaikutuksista yksityiseen Natura 2000 -alueeseen.	Tekstiä ei muutettu.
Tekninen lautakunta pitää myös tärkeänä ylikunnalliseen Reitti ulkoilureittikonaisuuteen kuuluvan Pirkan uran säilyttämistä ja sen kehittämismahdollisuuksien turvaamista	Suunnitelmassa turvataan Pirkan uran säilyminen ja kehittäminen (kohta 9.1.3).	Tekstiä ei muutettu.
Metsähallituksen ajatusta hakea Hämeenkancaantien nopeusrajoituksen alentamista tekninen lautakunta pitää oikeana		
Jämijärven kunta		
HKS on hyvin ja asiantuntevasti laadittu ja se vastaa pääosin näkemyksiämme Hämeenkancaan kehittämisestä. Raportissa esitetty vyöhykejako antaa selkeän kuvan eri alueille osoitettavasta toiminnasta. Se on hyvä pohja alueen kaavoitus- ja kehittämistoiminnalle. Kunta pitää hyvänä että HKS:ssa on huomioitu Jämin matkailualueen kehittämistarpeet niin rakentamisen kuin virkistystarpeidenkin osalta.		
Korjausesityksenä HKS:n, kohtaan metsätalous kunta esittää että laajasta virkistys- ja harrastuskäytöstä johtuen olisi alueen metsänhoitoon ja uusimiseen kiinnitettävä erityistä huomiota. Metsätaloudessa tulisi huomioida, ettei alueen käyttö virkistystoimintaan vaaraannu. Lisäksi pohjavesien suojeluun tulee kiinnittää erityistä huomiota.	MH:n käsityksen mukaan monikäyttö on otettu huomioon Länsi-Suomen luonnonvarasuunnittelun, Hämeenkancaan alue-ekologisen suunnittelun (kpl 2.7.3) ja HKS:n metsätalouskäytön (kpl 7) sekä vyöhykkeiden (kpl 4) linjauksilla. Pohjaveden turvaamiseksi noudatetaan MH:n omia ja viranomaisten ohjeita.	Tekstiä ei muutettu.

<p>Korjausesityksenä HKSan, kohtaan luonnon virkistyskäyttö ja luontomatkailu kunta esittää että tavoitteissa ja toimenpiteissä tulisi mainita yleiskaavassa osoitettu laskettelurinteen laajennussuunnitelma nykyisen alueen pohjoispuolelle. Se mahdollistaa lasketteluun liittyvän pysäköinnin sijoittamisen pois harjulta.</p>	<p>Jämijärven osayleiskaavan laadinnan yhteydessä ollaan esittämässä laskettelukeskuksen laajentamista nykyisestä. Osayleiskaavan laadinnan yhteydessä on otettava huomioon mahdollisen laajennusalueen kuuluminen Natura 2000-alueeseen, joka saattaa rajoittaa laajentamismahdollisuuksia. Ympäristökeskus on myös lausunnossaan viitannut siihen, että matkailun kehittämiseen Natura 2000 - alueen luontoarvojen ehdoilla tulee kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. HKSn kohdassa 13.1.2 on katsottu että Niiniharjun laskettelurinteen sopimus voidaan korvata uudella sopimuksella, kuitenkin siten, että toiminta ei nykyisestään laajennu suojelukohteella. Laskettelurinteestä pohjoiseen alue on noin 300 metrin matkalta natura 2000 -aluetta ja kokonaisuudessaan Natura 2000 -luontotyyppiä 'luonnonmetsä' ja 'harjumetsä'. Direktiivin mukaan luontotyyppiä ei saa heikentää, joten HKSn prosessissa on katsottu ettei lisärakentaminen (laskettelurinteen laajennus) ko. alueelle ole todennäköisesti mahdollista. Mahdollinen laajennus onkin käytävä läpi esimerkiksi osayleiskaavan laatimisen prosessissa luonnonsuojelulain 65 § mukaisen menettelyn kautta.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Lisäksi kunta esittää että mönkijätoiminta ja moottorikelkkasafarit tulee mahdollistaa harjualueella sovitulla urilla. Ne tukevat hyvin alueen luontomatkailua ja liikuntarajotteisten henkilöiden matkailua.</p>	<p>HKSn linjausten mukaisesti lihasvoimin tapahtuva ns. luontoliikunta säilytetään Hämeenkaan pääasiallisena virkistyskäyttömuotona. Mönkijärata on kokeilu, jolla yritetään saada alueen luvaton mönkijäliikenne kanavoitua suunnitelmallisesti jollekin pienemmälle ja vähemmän haitalliselle alueelle. Mönkijärata hyödyttää myös alueen luontomatkailua, mutta ei kuitenkaan avaa aluetta mönkijöiden jokamieskäytölle. Alueen laajempi käyttö mönkijöiden safari- ja/tai jokamiestoiminnassa olisi ristiriidassa myös puolustusvoimien harjoituskäytön kanssa. Moottorikelkkasafareille on jo olemassa omat sovitut urastot.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Luontomatkailun vahvistamiseksi kunta toivoo Metsähallitukselta aktiivista roolia luontokeskuksen perustamiseksi Jämille. Teemoina voisivat olla harju luonto ja pohjavedet.</p>	<p>HKSn linjauksena on että Metsähallitus voi perustaa yrittäjän ylläpitämän luontotupatasoisen asiakaspalvelupisteen muiden palveluiden yhteyteen. Pisteen toteuttaminen edellyttää kuitenkin hankerahoituksen saamista (9.2.3).</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Kankaanpään kaupunki</p>		

<p>Hoito- ja käyttösuunnitelma on varsin korkeatasoisesti ja asiantuntevasti laadittu, mikä kertoo Metsähallituksen ja Puolustusvoimien vastuullisesta suhtautumisesta luonnon ja ympäristön arvoihin sekä halusta sovittaa yhteen Hämeenkanan alueeseen kohdistuvat monet toiminnalliset, taloudelliset sekä maisemanhoidon ja suojelun tavoitteet.</p>		
<p>Raportissa esitetty vyöhykejako: syrjävyöhyke, virkistysvyöhyke ja kulttuurivyöhyke on pääosin perusteltu ja antaa hyvän lähtökohdan alueen jatkosuunnittelulle ja kehittämiselle. Kankaanpään kaupungin yleiskaavoitusohjelmaan tullee lähivuosina sisällytettäväksi harjualueiden osayleiskaavan laadinta.</p>		
<p>Kankaanpään kaupungin edustajat ovat laadintatyön yhteydessä korostaneet Kuninkaanlähteen alueen kehittämistä alueelle vuonna 2002 laaditun kohdesuunnitelman pohjalta. Ymmärrettävästi raportti ei juurikaan ota kantaa Kuninkaanlähteen ja lähdepuron alueeseen, koska kohde on suunnitelmaa laadittaessa ollut kokonaan yksityisessä omistuksessa. Alue kuuluu kuitenkin Hämeenkanan Natura-alueeseen, jonka toteutusvastuu on valtiolla. Suunnitelman valmistuttua Metsähallitus onkin tehnyt alueella merkittävän maakaupan, joka avaa mahdollisuudet alueen kehittämiseen. Ongelmana on kuitenkin vielä itse Kuninkaanlähde, joka on samalla omistajalla kuin alueen lomahotellin kiinteistöt.</p>	<p>Varsinainen Kuninkaanlähde on edelleen yksityisen omistuksessa, eikä sitä ole perustettu myöskään yksityiseksi suojelualueeksi. Metsähallitus ei siis voi tehdä kohteelle minkäänlaista toimenpidesuunnittelua. Metsähallitus on suunnitellut liikunnallisen luontopolun tien pohjoispuolelle, Metsähallituksen hallinnassa olevalle maalle. Metsähallitus katsoo, että tulevaisuudessa varsinaista Kuninkaanlähdettä on mahdollisuuksien mukaan hyvä kehittää nähtävyyshoiteena.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Kankaanpään kaupunki esittää, että Metsähallitus yhteistyössä Lounais-Suomen ympäristökeskuksen kanssa ryhtyisi pikaisesti toimenpiteisiin Kuninkaanlähteen lomahotellin ja lähteen alueen hankkimiseksi omistukseensa, jotta olisi edellytykset saada lähde ja lähdepuro niiden luonnonsuojelullista ja kulttuurihistoriallista arvoa vastaavaan kuntoon. Alueen palvelutasoa tulisi kehittää yritysyritysten kautta ja yhteistyössä karavaanarialueen käyttäjien kanssa.</p>	<p>Metsähallitus ei ryhdy Kuninkaanlähteellä olevan lomahotellin hankkimiseen, sillä Metsähallitus ei toimi hotellyrittämisen piirissä. Natura-alueen osalta mahdollisuus hankintaan on Lounais-Suomen ympäristökeskuksella mikäli katsoo tarpeelliseksi.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>

<p>Suunnitelmaa tulisi täydentää Kuninkaanlähteen kulttuurihistoriaa ja luontoarvoja koskevalla tiedolla ja alueen kehittämistoimenpiteillä. Matkailullisessa mielessä alue on merkittävä ja on perinteisesti muodostanut "parin" Jämin virkistys- ja matkailupalveluiden kanssa. Tätä yhteyttä tulisi vahvistaa myös Metsähallituksen opastus-, reitistö-yms.. palveluiden suhteen. Alueelle voisi esim.. pystyttää Kuninkaanlähteen rantavalleista kertovia informaatiotauluja.</p>	<p>Varsinainen Kuninkaanlähde on edelleen yksityisomistuksessa, eikä sitä ole perustettu myöskään yksityiseksi luonnonsuojelualueeksi. Siten sitä ei ole tässä suunnitelmassa voitu kokonaisuudessaan huomioida. Alueen välittömään läheisyyteen on HKS:ssa kuitenkin suunniteltu mm. liikunnallinen luontopolku (kpl 9.1.3, reitistöt ja urastot). Lisäksi kohteelle on suunniteltu pääopaste (kpl 9.2). Luontopolulla ja pääopasteessa kerrotaan alueen luonto- ja kulttuuriarvoista.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Nykyinen palvelurakennusten alue lähiympäristöineen tulisi osoittaa rakentamisen suunnittelun alueeksi V2.</p>	<p>Ns. palvelurakennusten alue on Natura 2000 -ohjelmassa luonnonsuojelulain nojalla suojeltava kohde, joka koostuu harjumetsät luontotyypistä. Metsähallitus katsoo, että sitä ei ole mahdollista osoittaa rakentamisen suunnittelun alueeksi.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Kuninkaanlähde on keskeinen kohde kehitettäessä Kyrönkankaan-tietä ympäristöineen. Lähteiden ja purojen ennallistamissuunnitelmaan tulee sisällyttää Kuninkaanlähteen ja -puron alue kiireellisenä kohteena.</p>	<p>HKS:n tavoitteet ja linjaukset koskevat myös prosessin jälkeen alueeseen liitettäviä kohteita (3.2 ja 13.3). Lähteiden ennallistamissuunnitelmassa käsitellään siten myös kaikki uudet Hämeenkaan alueeseen liitettävät kohteet.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Suunnitelmassa on esitetty uusi luontopolku Kuninkaanlähteen alueelle harjun rinteille. Luontopolun laajentaminen lähdepuron alueelle Kuninkaanlähteen kehittämissuunnitelman mukaisesti toisi kohteelle merkittävän lisäarvon.</p>	<p>Varsinainen Kuninkaanlähde on yksityisen omistuksessa, eikä sitä ole perustettu myöskään yksityiseksi suojelualueeksi. Metsähallitus ei siis voi tehdä kohteelle toimenpidesuunnittelua. Metsähallitus on suunnitellut liikunnallisen luontopolun tien pohjoispuolelle, Metsähallituksen hallinnassa olevalle maalle. Metsähallitus katsoo, että tulevaisuudessa varsinaista Kuninkaanlähdettä on mahdollisuuksien mukaan hyvä kehittää nähtävyyden kohteena.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Suunnitelmaan voisi sisällyttää myös Viheräperän turvetuotantoalueen ennallistamissuunnitelman alueen palauttamisesta järveksi ja suoksi.</p>	<p>Turvetuotantoalueen käyttö sopimus on voimassa vuoteen 2032 asti. HKS on laadittu vuosille 2008 - 2017, joten tässä yhteydessä ei katsottu tarpeelliseksi alueen jälkikäytön pohtimista. Metsähallitus näkee että asian tullessa ajankohtaiseksi voidaan pohtia ennakkoluulottomasti alueen jälkikäyttöä.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Metsänhoitotoimenpiteenä ei Hämeenkaan alueella tulisi sallia maaperän koneellista muokkausta maisemallisista ja luonnonsuojelullisista syistä.</p>	<p>Maanmuokkausta ei käytetä ohuthumuksisilla alueilla joilla uudistuminen onnistuu ilmankin. Mikäli muokkaus on uudistumisen kannalta välttämätöntä käytetään mahdollisimman kevyttä menetelmää. Muokkausratkaisut sovitaan tapauskohtaisesti Tykistöprikaatin kanssa (kpl 7.3., metsänhoito). Pohjaveden turvaamiseksi noudatetaan MHn omia ja viranomaisten ohjeita.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>

<p>Suunnitelma on vahva tietopaketti alueesta ja sen kehittämisen tavoitteista. Ulkoilijoille ja matkailijoille on tietoa tarkoitus jakaa opastauluin ja internetin välityksellä. Painotuotteilla on kuitenkin edelleen käyttäjäryhmänsä ja olisi varsin toivottavaa, että kohteista ja reitistöistä olisi saatavilla myös kirjallista esite- ja karttamateriaalia.</p>	<p>Metsähallituksen linjaus on että esitetuotantoa ei lisätä. Tähän ovat perusteluina resurssi- ja ympäristökysymykset. Metsähallituksella käytetään internet-pohjaista tiedotetuotantoa kaikilta muilta alueilta paitsi kansallispuistoista. Myös kartat ovat kehittymässä niin, että laadukkaita kartoja voi printata suoraan internetsivuilta (Retkikartta.fi).</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Satakuntaliitto</p>		
<p>Satakuntaliitto pitää erinomaisena, että MH on ottanut aktiivisen roolin Hämeenkaan kehittämiseen ja on yhteistyössä eri tahojen kanssa laatinut HKS:n. Liiton näkemyksen mukaan HKS:ssa on tuotu esiin kattavasti käyttömuodot ja kehitystarpeet. HKS antaa hyvän pohjan moninaiskäytön pitkäjänteiselle kehittämiselle.</p>		
<p>Liitto pitää tärkeänä että MH varaa riittävät resurssit HKS:n käytännön toteuttamiselle.</p>	<p>Metsähallituksen luontopalveluiden osalta käytettävissä olevista resursseista päättävät vuosittain Maa- ja metsätalousministeriö sekä Ympäristöministeriö. Lisäksi koko Metsähallituksessa resurssit priorisoidaan valtakunnan tasolla. HKS linjaa Metsähallituksen aluekohtaiset tavoitteet, jotka on lähtökohtaisesti asetettu siten että ne myös toteutetaan käytännössä.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Liitto pitää tärkeänä että suunnitelman toteutumista seurataan ja mukana olleet tahot on hyvä kutsua ajoittain yhteistyökokouksiin, jossa käydään läpi suunnitelman toteutumisen tilanne.</p>	<p>HKS:ssa on esitetty yhteistyön tiivistämistä (kpl 16), ja alueen yhteistyöta- paamiin soveltuu luontevasti HKS:ssa esitettyjen toimenpiteiden toteutumisen tarkastelu. HKS:n toimeenpanon seuranta tehdään myös Metsähallituksen normaalin toiminnan osana, sillä HKSt noudattavat Metsähallituksen valtakunnallisia ja alueellisia strategioita. Lisäksi maankäyttöanalyysi uusitaan seuraavan kerran MH:n ohjeiden mukaisesti 5 vuoden kuluttua, jolloin arvioidaan alueen kokonaistilannetta, toimenpiteiden onnistumista ja tarvetta esim. uudelle hoito- ja käyttösuunnitelmalle.</p>	<p>Tekstiä tarkennettiin uhka-analyysi-kohdassa siten, että kerrotaan 5 vuoden välein toistetavasta maankäyttöanalyysistä.</p>
<p>HKS:n tavoitteet ovat yhteneväisiä voimassa olevien ja suunniteltujen maakunnallisten kaavojen kanssa, ja HKS on hyvä esimerkki maakuntakaavaa toteuttavasta yksityiskohtaisemmasta suunnitelmasta.</p>		
<p>Tykistöprikaati, esikunta</p>		
<p>Tykistöprikaati ja Läntisen maanpuolustusalueen esikunta ovat osallistuneet HKS:n laadintaan, joten näkemykset ja tarpeet on voitu ottaa huomioon.</p>		

Luontopalveluiden laatima HKS on asiantuntevasti laadittu asiakirja. HKS:ssa ei esitetä jyrkkiä muutoksia alueen nykyiseen tilaan, mutta siinä esitetyillä periaatteilla ja toimenpide-esityksillä voidaan selkiyttää eri toimijoiden välisiä suhteita ja vastuita. HKS:n avulla voidaan edistää luontoarvojen huomioon ottamista kaikessa toiminnassa.		
Tykistörikaati pitää laaditun suunnitelman toteutumisen seurantaan tärkeänä. Seurantaan liittyy riittävä valvonta ja tarvittaessa yhteistyö valvontaviranomaisten kanssa.	HKS:n toimeenpanon seuranta tehdään myös Metsähallituksen normaalin toiminnan osana, sillä HKSt noudattavat Metsähallituksen valtakunnallisia ja alueellisia strategioita. Lisäksi maankäyttöanalyysi uusitaan seuraavan kerran MHN ohjeiden mukaisesti 5 vuoden kuluttua, jolloin arvioidaan alueen kokonaistilannetta, toimenpiteiden onnistumista ja tarvetta esim. uudelle hoito- ja käyttösuunnitelmalle.	Tekstiä muutettiin uhka-analyysikohdassa siten, että kerrotaan 5 vuoden välein toistettavasta maankäyttöanalyysistä.
Alueen tärkeimpien toimijoiden tulisi kokoontua säännöllisesti yhteisiin tarkastelutilaisuuksiin.	HKS:ssa on esitetty yhteistyön tiivistämistä (kpl 16), ja alueen yhteistyötapaamisiin soveltuu luontevasti HKS:ssa esitettyjen toimenpiteiden toteutumisen tarkastelu.	Tekstiä ei muutettu.
Maastoliikenteen hallinta ja luvattoman liikenteen estäminen on tärkeää turvallisuuden ja luontoarvojen säilyttämisen kannalta.	Metsähallitus yhtyy Tykistörikaatin lausumaan. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa on esitetty valvonnan lisäämistä ja tehostamista (mm kpl 15).	Tekstiä ei muutettu.
Pienenä korjaustarpeena luvun 14 lopussa mainitun Niinisalon vaapaalokunnan oikea nimike on Niinisalon sotilaspalokunta.		Korjattu tekstiin.
Länsi-Suomen sotilaslääni		
Läntisen maanpuolustusalueen esikunta, Länsi-Suomen huoltorykmentti kuten myös tykistörikaati ovat voineet jo työryhmytyössä esittää kannanottojaan ja tarve-esityksiään.		
Esikunta pitää asiakirjaa hyvin laadittuna ja korostaa, että huolimatta eri käyttömuotojen yhteensovittamisesta ja luontoarvojen säilyttämiseen liittyvistä toimenpiteistä alueen ensisijainen käyttötarkoitus on puolustusvoimien harjoituskäyttö, mikä on otettava huomioon muita käyttömuotoja suunniteltaessa ja kehitettäessä.		
Metsänhoidon muokkausratkaisut tulee kohdan 7.3. mukaisesti sopia aina tapauskohtaisesti Tykistörikaatin kanssa.	Metsähallitus toimii hoito- ja käyttösuunnitelman mukaisesti.	Tekstiä ei muutettu.

<p>Toteutumisen seurannan varmistamiseksi alueen tärkeimpien toimijoiden tulisi kokoontua vähintään kerran vuodessa yhteisiin tilaisuuksiin, joissa voidaan tehdä tarpeelliset tarkennukset toimintatapoihin, -malleihin ja -ohjeisiin.</p>	<p>HKS:ssa on esitetty yhteistyön tiivistämistä (kpl 16), ja alueen yhteistyöta- paamisiin soveltuu luontevasti HKS:ssa esitettyjen toimenpiteiden toteutu- misen tarkastelu. HKS:n toimeenpanon seuranta tehdään myös Metsähalli- tuksen normaalin toiminnan osana, sillä HKSt noudattavat Metsähallituksen valtakunnallisia ja alueellisia strategioita. Lisäksi maankäyttöanalyysi uusi- taan seuraavan kerran MH:n ohjeiden mukaisesti 5 vuoden kuluttua, jolloin arvioidaan alueen kokonaistilannetta, toimenpiteiden onnistumista ja tarvet- ta esim. uudelle hoito- ja käyttösuunnitelmalle.</p>	<p>Tekstiä muutettiin uhka-analyysi- kohdassa siten, että kerrotaan 5 vuoden välein toistettavasta maankäyttöanalyysistä..</p>
<p>Maastoliikenteen hallinta ja luvattoman liikenteen estäminen on tär- keätä turvallisuuden ja luontoarvojen säilyttämisen kannalta.</p>	<p>Metsähallitus yhtyy Tykistöprikaatin lausumaan. Hoito- ja käyttösuunnitel- massa on esitetty valvonnan lisäämistä ja tehostamista (mm kpl 15).</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Mönkijätoiminnan tulee olla, kuten suunnitelmassa kohdassa 9.1.3 esitetään, vain pienellä alueella kokeiluluontoisesti.</p>	<p>Metsähallitus toimii hoito- ja käyttösuunnitelman mukaisesti.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Lounais-Suomen ympäristökeskus</p>		
<p>Koska suunnittelualueen luonnonarvojen säilymisen kannalta tärkeä tekijä on alueella harjoitettava metsänhoito, tulee metsänhoito sovit- taa erityisesti luonnonsuojelunäkökohdat huomioon ottavaksi. Koska Satakunnassa vanhojen metsien osuus metsämaasta on selvästi pienempi kuin muualla maassa, tulisi jatkossa pyrkiä siirtämään Hä- meenkaan suunnittelualueen yli sata vuotta vanhoja talousmetsiä suojelun piiriin. Näiden metsien osuus suunnittelualueen metsätalo- usmaan pinta-alasta on 21 %.</p>	<p>Länsi-Suomen luonnonvarasuunnitelmassa on lähtökohtaisesti määritelty suojelukohteet. Nyt on käynnistymässä luonnonvarasuunnitelman väliarvi- ointi, jonka yhteydessä priorisoidaan tarvittavia lisäsuojelukohteita koko Länsi-Suomen alueella. Välistarkastelu tapahtuu vuonna 2009.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Maisemallisesti tai virkistyskäytön kannalta merkittävillä kohteilla tuulen kaatamaa säästöpuustoa tulee jättää lahopuuksi.</p>	<p>Säästöpuu on aina metsään pysyvästi jätettävää puuta luonnon monimuo- toisuuden lisäämiseksi. HKS:ssa katsotaan kuitenkin tarpeelliseksi, että metsätalousalueen maisemallisesti merkittävillä kohteilla tuulenkaadot maisemallisista syistä tarvittaessa poistetaan.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>

<p>Turvemailla kunnostusojituksista luopumista tulee erityisesti harkita, sillä suot ovat alueella merkittävä monimuotoisuustekijä, ja lisäksi Hämeenkaan alue on tuottoisa ja valtakunnallisesti merkittävä pohjavesialue. Ennen kunnostusojituksia soiden ennallistamistarvetta tulee selvittää sekä luonnonsuojelun että vesiensuojelun ja tulvasuojelun näkökulmasta.</p>	<p>Luonnonvarasuunnitelmassa, alue-ekologisessa tarkastelussa ja Natura-luontotyyppi-inventoinnissa sekä tässä hoito- ja käyttösuunnitelmassa on tarkasteltu suojeluohjelmiin kuulumattomien soiden luonto- ja virkistysarvot ja siirretty näiltä arvoiltaan merkittävät suokohteet toiminnan ulkopuolelle. Toimenpidesuunnittelussa osa ojitetuista soista voidaan jättää kunnostamatta, jos maastotöiden yhteydessä havaitaan luonto- tai virkistysarvoiltaan merkittäviä kohteita. Lisäksi MHn valtakunnallisen REAH- hankkeen yhteydessä etsitään myös Hämeenkaalta ennallistettavaksi mielekkäitä soita. Pohjaveden turvaamisessa noudatetaan MHn omia ja viranomaisten ohjeita.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Suunnittelualan metsästysoikeudet on vuokrattu kolmelle metsästyseuralle. Näistä suurin on 85 prosenttia metsästysoikeuksista hallitseva Niinisalon varuskunnan metsästyseura. Metsästyseurojen saalistilastoja aikaisemmilta vuosilta ei ole suunnitelmassa esitetty. Metsästyseurojen kanssa yhteistyössä tulee metsästysvuokrasopimuksia kehittää siihen suuntaan, että ne velvoittavat jatkossa vieraspienpetolajien, minkin ja supikoiran tehostettuun pyyntiin sekä Satakunnassa vähälukuisen metson täysrauhoitukseen Hämeenkaan alueella</p>	<p>Metsähallitus katsoo että Hämeenkaan alue ei tarvitse erityisen tehostettua vierasperäisten pienpetojen metsästystä, koska se ei ole esim. erityinen kosteikkolinnustoalue. Vierasperäisten tulokaspetojen metsästys on alueella kuitenkin suotavaa, ja MH tukee sitä esim. loukkujen hankinnalla harkinnan mukaan (tähän viitataan kappaleessa 11.3). Metson osalta riistanhoitopiiri valvoo kantoja ja tarvittaessa määrää laajemmalle alueelle rauhoituksen. Saalistilastoja ei ole esitetty, koska niitä ei ollut helposti saatavilla eikä niitä nähty oleellisena suunnitelmassa.</p>	<p>HKS:n kohtaan 11.3. tarkennettiin, että metsästysoikeuden haltija seuraa metsokantaa, ja ilmoittaa tiedot riistanhoitopiirille. Riistanhoitopiiri seuraa koko alueensa riistakantoja ja tarvittaessa määrää alueellansa esim. metson rauhoituksen. Tarkennettiin tekstiin myös että vierasperäisten pienpetojen metsästäminen alueella on suotavaa ja MH tukee metsästystä harkinnan mukaan.</p>
<p>Hämeenkaan virkistyskäytön mahdolliset uhat luontoarvoille johdetaan suunnitellusta, osin varsin tehokkaastakin matkailun lisärakentamisesta, jota ei ole helppo sovittaa yhteen luonnonsuojelullisten tavoitteiden kanssa. Jatkossa matkailun kehittämiseen Natura 2000 –alueen luontoarvojen ehdoilla tulee kiinnittää nykyistä enemmän huomiota.</p>	<p>HKS:n linjausten mukaisesti Metsähallituksen keinoina luontoarvojen säilymiseen matkailun kehittämisessä ovat mm. luontomatkailun yhteistyösopimukset (kpl 9.3.2), vanhojen sopimusten ajantasaistaminen (kpl 13.1.2) sekä lupien ja sopimusten laatimisehdot: lupia tai sopimuksia ei laadita sellaisille toiminnoille, jotka voivat vaarantaa pohjavesi-, kulttuuriperintö- tai Natura 2000 -luontoarvoja (kpl 13.1.1. ja 13.1.2). Natura-alueella sijaitseville Kuninkaanlänneen caravan-alueelle tai Niiniharjun laskettelurinteelle voidaan tehdä HKS:n linjausten mukaisesti uudet sopimukset, kuitenkin niin että toiminta ei nykyisestään laajennu suojelukohteilla (kpl 13.1.2).</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>

<p>Julkaisun nimenä on Hämeenkaan monikäyttö- ja harjoitusalueen alueen sekä Natura 2000 –alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. Työn päätarkoitus on kuitenkin ollut laatia Hämeenkaan Natura 2000 –alueelle (FI0200024) ympäristöministeriön mietinnön mukainen hoito- ja käyttösuunnitelma (YM 2002: Natura 2000 -alueiden hoito ja käyttö. Työryhmän mietintö. Suomen ympäristö 597). Hämeenkaan Natura 2000 –alueen suotuisan suojelutason säilyttämisen ja parantamisen merkitystä tulisi painottaa tasavertaisemmin puolustusvoimien käytön kanssa.</p>	<p>Suunnittelualueeseen kuuluu myös Natura 2000 verkoston ulkopuolella olevaa puolustusvoimien harjoitusaluetta (noin 1000 ha). Lisäksi Metsähallitus ja puolustusvoimat on halunnut suunnitelmassa tuoda esiin sen seikan, että puolustusvoimat on alueen pääkäyttäjä, ja että valtioneuvoston päätöksen mukaisesti Natura 2000 alueen suojelu ei estä puolustusvoimien käyttöä ja sen kehittämistä (kpl 3.1.2). Suunnitelman lähtökohtana on kuitenkin ollut ottaa luonto- ja kulttuuriarvot huomioon korostetusti kaiken käytön osalta ja osin myös Natura 2000 -alueen ulkopuolella. Tämä näkyy mm suunnitelman tavoitteissa (kpl 3). Metsähallituksen mielestä luontoarvojen suojelua painotetaan suunnitelmassa vahvasti, myös puolustusvoimien tavoitteissa ja toimenpide-ehdotuksissa (kpleet 6.2 ja 6.3).</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Pirkanmaan ympäristökeskus</p>		
<p>Ympäristökeskus toteaa, että puolustusvoimien harjoituskäytön, luonnonsuojelun, virkistyskäytön ja metsätalouden tavoitteet on sovitettu suunnitelmassa onnistuneesti yhteen. Erityistä huomiota on kiinnitetty virkistyskäytön ohjaamiseen sekä metsätaloukseen. Suunnitelmassa on arvioitu vaikutuksia Hämeenkaan Natura 2000 –kohteeseen ja todettu perustellusti, että suunnitelmassa esitetyillä aktiivisilla hoitotoimilla, käytön ohjauksella, valvonnalla ja yhteistyön kehittämisellä turvataan alueen luontoarvoja niin, että toiminta ei uhkaa direktiivin lajien ja luontotyyppien säilymistä alueella.</p>		
<p>Ympäristökeskus katsoo, että suunnitelma on hyvä pohja jatkossa esitettävien yksityiskohtaisempien toimenpidesuunnitelmien periaatteiksi.</p>		
<p>Suunnittelualueen luonnonarvojen säilymisen kannalta tärkeä tekijä on alueella harjoitettava metsänhoito, sillä kaikista suunnittelualueen metsistä harjumetsien (Natura –luontotyyppi 9060) osuus on kaksi kolmasosaa ja suurin osa niistä on metsätaloukseen käytössä. Tärkeitä tekijöitä kyseisen alueen metsätalouden harjoittamisessa ovat mm. kiertoajan pidentäminen, maanmuokkauksen välttäminen, lintujen pesimäajan huomioiminen korjuuajankohtaa suunnitellessa ja lahpuuston lisääminen.</p>	<p>HKS:n linjausten mukaisesti MH keskittyy mm näihin asioihin yksityiskohtaisempien toimenpidesuunnitelmien tekemisessä ja toteuttamisessa.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>

<p>Hämeenkaan virkistyskäytön mahdolliset uhat luontoarvoille joh- tuvat suunnitellusta, osin varsin tehokkaastakin matkailun lisäraken- tamisesta, jota ei ole helppo sovittaa yhteen luonnonsuojelullisten tavoitteiden kanssa. Jatkossa metsänhoitoon sekä matkailun kehittä- miseen Natura 2000 –alueen luontoarvojen ehdoilla tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota. Suunnitelmassa esitettyjen seurantojen toteuttaminen on tarpeellista, sillä niiden avulla on mahdollista rea- goida riittävän nopeasti mahdollisiin muutoksiin alueen luontoarvois- sa.</p>	<p>HKS:n linjausten mukaisesti Metsähallituksen keinoina luontoarvojen säily- miseen matkailun kehittämisessä ovat mm. luontomatkailun yhteistyösopi- mukset (kpl 9.3.2), vanhojen sopimusten ajantasaistaminen (kpl 13.1.2) sekä lupien ja sopimusten laatimisehdot: lupia tai sopimuksia ei laadita sellaisille toiminnoille, jotka voivat vaarantaa pohjavesi-, kulttuuriperintö- tai Natura 2000 -luontoarvoja (kpl 13.1.1. ja 13.1.2). Natura- alueella sijaitsevil- le Kuninkaanlähteen caravan-alueelle tai Niiniharjun laskettelurinteelle voidaan tehdä HKS:n linjausten mukaisesti uudet sopimukset, kuitenkin niin että toiminta ei nykyisestään laajennu suojelukohteilla (kpl 13.1.2).</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Metsäntutkimuslaitos</p>		
<p>HKS on huolella valmisteltu. Suunnitteluprosessi on hyödyttänyt laa- jasti eri käyttäjäryhmien edustajien asiantuntemusta. Vaikuttaa siltä, että käyttäjäryhmien hyvinkin erilaiset tavoitteet on onnistuttu sovitta- maan varsin hyvin keskenään ja samalla siten, että alueen merkittä- vät luontoarvot eivät vaaraannu.</p>		
<p>Metlan tutkimustoiminta on oikein kuvattu. Kohteiden käyttörajoitukset ovat Metlaa tyydyttäviä.</p>		
<p>Kohtaan 2.5.2 huomautuksena, että koko harjumuodostuma on mer- kittävä matsutaken eli tuoksuvalmuskan kasvupaikka.</p>	<p>Matsutake mainitaan huomionarvoisena kohdassa 2.7.6 (marjastus ja sie- nestys), sillä se ei ole uhanalainen tai muuten harvinainen laji vaan huo- mionarvoinen ruokasieni, joita ei yleisesti ottaen käsitellä luvussa 2.5.2.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Kohtaan 7.3. toimenpiteet, metsänhoito huomautuksena että harven- nussuositus 'harvennus tehdään ohjeen mukaiselle alarajalle' suosii punalatikkaa, jonka tuhoja esiintyy Hämeenkanalla yleisesti.</p>	<p>Aikainen harventaminen harvaan asentoon voi paahteisilla paikoilla aiheut- taa punalattikasta johtuvia pienialaisia tuhoja ja kasvutappioita. Tätä ei kui- tenkaan ole nähty MH:ssa suurena ongelmana, sillä se saattaa myös hoitaa monimuotoisuutta harjumetsissä.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Kohtaan 9.1.3. Reitistöt ja urastot huomautuksena että kelkkareittejä suunniteltaessa tai tarkistettaessa häiriöalttiit kohteet, mm metsöjen soidinalueet pitäisi kiertää.</p>	<p>Kelkkauria ei ole HKS:n linjausten mukaisesti tarkoitettu lisätä, vaan urien linjauksia tarkistaa. Lähtökohdalla hienosäädölle ovat puolustusvoimien tarpeet sekä luonto- ja kulttuuriarvot.</p>	<p>Lisättiin tekstiin (kpl 9.1.3) sel- vennys siitä, että moottorikelk- kauraston määrää ei ole tarkoitettu lisätä, ja että linjausten tarkistami- sen lähtökohdalla ovat puolustus- voimien tarpeet sekä mahdolliset luontoarvot.</p>
<p>Museovirasto</p>		

Ainoa tiedossa oleva esihistoriallisen ajan kiinteä muinaisjäännös, kivikautinen asuinpaikka on mainittu asianmukaisesti suunnitelman luvuissa 2.6.2 ja 8.		
HKSssa on mainittu Narvin uhrilähteet sekä yksi tunnettu autioitunut talonpaikka, jotka saattavat myös olla muinaismuistolain tarkoittamia. HKSssa on myös huomioitu Kyrönkankaantien kulttuurihistoriallinen arvo ja tien tuleva hoitaminen. Tiehen on kohdistunut sen arvoa heikentäviä toimenpiteitä viime vuosine aikana. Siksi tiehen kohdistuvien toimenpiteiden lähtökohtana tulee olla tien historiallisen arvon turvaaminen.		
Museovirasto pitää myönteisenä että alueella on tarkoitus tehdä mahdollisimman pikaisesti muinaisjäännösten inventointi sekä kulttuuriperinnön inventointi. Tällä tavoin turvataan muinaisjäännösten suojele ja alueen kulttuuriperinnön arvojen säilyminen.		
Muinaisjäännösten suojelua edistää niiden merkitseminen maastoon. Opastettujen kulttuuriperintökohteiden liittäminen Hämeenkaan ulkoilureitistöön myös monipuolistaa kävijöiden alueesta saamaa kuvaa.		
Satakunnan työvoima- ja elinkeinokeskus		
Kohdasta 2.7. puuttuu kokonaan maatalouskäyttö. Selvityksemme mukaan suunnittelualueella olisi myös joitakin hehtaareja Metsähallituksen omistuksessa olevaa vuokrattua viljelyssä olevaa tukikelpoista peltoa.		Lisättiin tiedot alueen vuokratuista tukikelpoisista maatalousmaista (10 ha) kappaleeseen 2.1.
Kohdasta hoidon ja käytön tavoitteet (3) puuttuu samoin kokonaan maatalouden osuus. Vaikka suunnittelualue onkin laaja; 4967 ha, ja sillä oleva maatalouskäytössä olevan maan osuus pieni, tulisi se kuitenkin huomioida. Lisäksi suunnittelualueeseen rajautuvia maatalouskäytössä olevia peltoalueista on runsaasti sekä kankaanpäin että Jämijärven alueella.	Metsähallitus ei aseta Hämeenkaalla erityisiä tavoitteita maataloudelle.	Tekstiä ei muutettu.
Jämin ilmailijat ry		
Jo pelkästään laskuvarjokerhon toiminta aiheuttaa enemmän käyntikertoja kuin kävijätutkimuksessa mainittu 6 % on 60 000 kävijästä	Luvussa 2.7.2 kohdassa kävijät, todetaan että käyntimäärän on arvioitu olleen viime vuosina 60 000 käyntikertaa vuodessa, mutta alueen kävijämäärän voidaan olettaa olevan suurempi nykyisin. Alueen kävijämääriä on hyvin vaikea saada täsmällisesti tutkittua, joten sen arvioidaan HKSssa olevan vähintään 60 000 vuosittain.	Tekstiä ei muutettu.

<p>Soininharjulle ehdotettavien portaiden osalta Jämin Ilmailijat toteaa, että mikäli ne upotetaan maahan eikä niihin rakenneta kaiteita ne ovat hyvä asia myös ilmailutoiminnan kannalta. Portaat helpottavat lennokkien hakemista sekä liidinten tuomista rinteiden juurelta sen laelle. Jämin ilmailijat kannattaa maahan upotettavien kaiteettomien portaiden rakentamista jos niistä on apua eroosion torjumisessa.</p>	<p>Portaat voidaan rakentaa ilman kaiteita ja upottaa maahan. Portaiden tarkemmassa suunnittelussa ja sijoittelussa voidaan tehdä yhteistyötä Jämin Ilmailijoiden kanssa.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Jämin ilmailijat toivoo, että kaikki reitit ja rakenteet Soininharjulla suunnitellaan ja toteutetaan Jämin Ilmailijat ry:n kanssa yhteistyössä, ettei ilmailutoiminnalle syntyisi tarpeetonta haittaa.</p>	<p>HKS:ssa on esitetty yhteistyön tiivistämistä paikallisten toimijoiden kuten Jämin Ilmailijoiden kanssa (kpl 16). Metsähallitus tekee mielellään yhteistyötä Soininharjun rakenteiden ja reittien suunnittelussa Jämin Ilmailijoiden kanssa.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Kaikki rakenteet tulisi sijoittaa niin että ne ovat harjun laella metsän reunassa ja mieluummin hieman sen sisässä. Parasta olisi, jos luontopolun voisi toteuttaa siten ettei se kulje Soininharjun lakea pitkin, sillä ihmiset eivät aina osaa varoa rinnetuulesta kiitäviä lennokeita.</p>	<p>Metsähallitus tekee mielellään yhteistyötä Soininharjun rakenteiden tarkemmassa suunnittelussa Jämin Ilmailijoiden kanssa.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Jämin Ilmailijat esittää myös, että mikäli MH laatii alueesta retkeilykartan, kartassa kerrottaisiin Soininharjun ilmailutoiminnasta ja kehoitetaisiin välttämään kulkua harjulla milloin siellä on lennokka- ja/tai liidin-toimintaa.</p>	<p>Metsähallitus ei ole laatimassa alueesta retkeilykarttaa, mutta voi olla mukana ulkoilukartan tuottamisessa muiden alueella toimivien tahojen kanssa (9.2.3). Jatkossa Metsähallituksen tarjoamana ajantasaisena karttana toimii Retkikartta.fi-palvelu (9.1.3, kohta 'muut'). Luontoon.fi sivuille tuotetaan kuitenkin jatkossa enemmän päivitettyä tietoa Hämeenkanasta, ja sivuilla voidaan informoida mm lennokkitoiminnasta (9.2.3).</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Jämin ilmailijat on kiinnostunut hoitamaan harjua perinteisin menetelmin yhteistyössä MH:n kanssa. Jämin Ilmailijat esittää että MH/SYKE laatisi Jämin Ilmailijoiden kanssa sopimuksen paahderinteiden hoidosta.</p>	<p>Metsähallitus tekee mielellään yhteistyötä Soininharjun hoidossa Jämin Ilmailijoiden kanssa.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Niinisalon ratsastajat ry</p>		
<p>Ruunahovin kenttätalain säilyttäminen tulisi ottaa huomioon Hämeenkanan hoito- ja käyttösuunnitelmaa tarkistettaessa. Seura on valmis vastaamaan kohteen ylläpidosta.</p>	<p>Hoito- ja käyttösuunnitelmassa on mainittu että Ruunahovi joko poistetaan käytöstä tai ylläpitovastuu voidaan sopia erikseen sitä tarvitsevalle taholle (kpl 9.1.2, rakenteet). Metsähallitus tekee mielellään yhteistyötä Ruunahovin suhteen Niinisalon ratsastajien kanssa.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Lyhyempien ratsastusretkien taukopaikaksi suunniteltua Jättikotaa parempi olisi Ruskalaavu, koska ratsastajat voisivat pitää silmällä hevosia tauolla ollessaan. Jättikodalla tauolla sisällä ollessa tulisi järjestää ulos vuoropäivystys, mikä viivyyttää retken aikataulua.</p>	<p>Ruskalaavu ei sovellu ratsastajien taukopaikaksi, se on ensisijaisesti tarkoitettu muiden kävijöiden kuten liikuntaesteisten käyttöön. Kohteen käyttö ratsastusvaellusten taukopaikkana todennäköisesti synnyttäisi ongelmia. Jättikotaa voidaan kuitenkin kehittää yhteistyössä Niinisalon ratsastajien kanssa.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>

Seura käyttää myös luokka 2. sijoitettua Pirtulaavua. Seura on valmis vastaamaan myös Pirtulaavun ylläpidosta.	Metsähallitus tekee mielellään yhteistyötä Pirtulaavun suhteen Niinisalon ratsastajien kanssa.	Tekstiä ei muutettu.
Suomen luonnonsuojeluliiton Satakunnan piiri		
HKS kokonaisuudessaan erittäin huolellista työtä.		
Vyöhykejako on hyvä, koska koko aluetta ei kannata kehittää samalla lailla.		
Piiri olisi ollut mielellään mukana jo suunnitteluvaiheessa ohjausryhmässä ja kommentoinut luonnosvaiheen suunnitelmaa. Myös maakuntamuseon edustus ohjausryhmässä olisi ollut toivottavaa.	Prosessissa ei ole ollut ohjausryhmää vaan viranomaistahoista koottu yhteistyöryhmä, jonka rooli oli neuvoa antava. Ryhmän koko pidettiin tarkoituksellisesti kohtuullisena (27 varsinaista jäsentä), koska työskentely haluttiin pitää sujuvana. HKS:ssa on esitetty (kpl 16), että jatkossa tehdään enemmän yhteistyötä myös muiden alueella toimivien paikallisten tahojen kanssa. Listassa on myös mm Satakunnan luonnonsuojelupiiri.	Tekstiä ei muutettu.
piiri toivoo että jatkossa yhteistyökumppaneiden joukkoon lisätään piiriin lisäksi myös Kankaanpään seudun luonnonystävät ry, jolla alueesta erittäin hyvä paikallistuntemus.	Metsähallitus pitää yhteistyötä Kankaanpään Seudun luonnonystävien kanssa tervetulleena.	Lisättiin Kankaanpään seudun luonnonystävät ry. Listaan kpl 16.
Piirin mielipiteenä on että kelkkaurien määrää ei tule enää lisätä, ja ihmettelynä myös mönkijäradan tarpeellisuus. Ottaen huomioon alueen maaperän ja eroosioherkkyyden, maastoliikenteen rajoittamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota.	Kelkkauria ei ole HKS:n linjausten mukaisesti tarkoitus lisätä, vaan urien linjauksia tarkistaa. Lähtökohtana hienosäädölle ovat puolustusvoimien tarpeet sekä luonto- ja kulttuuriarvot. Mönkijärata on kokeilu, jolla koetetaan saada alueen luvaton mönkijäliikenne kanavoitua suunnitelmallisesti jollekin pienemmälle ja vähemmän haitalliselle alueelle.	Lisättiin tekstiin (kpl 9.1.3) selvennys siitä, että moottorikelkkauraston määrää ei ole tarkoitus lisätä, ja että linjausten tarkistamisen lähtökohtana ovat puolustusvoimien tarpeet sekä mahdolliset luontoarvot.
Lisäksi piiri lähettää Kankaanpään seudun luonnonharrastajien huomioita puutteista ja ehdotuksia		
Alueen kasviston, linnuston, nisäkkäiden ja selkärangattomien inventoinnit tehtävä riittävällä tarkkuudella	Metsähallitus tekee inventoinnit laadukkaasti, kuitenkin resurssien sallimissa puitteissa. Lajistoinventointitarpeita arvioidaan Mhssa valtakunnallisten priorisointien mukaisesti.	Tekstiä ei muutettu.
Alueen soille on tehtävä ennallistamissuunnitelma myös huonosti puuta kasvaville rämeille	Ennallistaminen kohdentuu pääsääntöisesti alueen suojelukohteille. Heikkoja rämeitä tarkastellaan ennallistamismielessä esimerkiksi MH:n valtakunnallisen REAH-hankkeen yhteydessä.	Tekstiä ei muutettu.

<p>Lähteille kaavailtu ennallistamissuunnitelma on hyvä ja toteutettava mahdollisimman pian. Suunnitelmassa on kaivot poistettava kaikista lähteistä. Samoin on kiinnitettävä huomio lähteiden suojavyöhykkeen leveyteen, nykyinen 30 metriä on liian kapea. Samalla pitää tehdä ennallistamissuunnitelma tihkupinnoille ja puroille.</p>	<p>Ennallistamissuunnitelmassa tarkastellaan tarkemmin mm suojavyöhykkeiden ja kaivojen tilannetta. Käyttämättömät kaivot voidaan poistaa. Tihkupinnat ja purot otetaan luonnollisesti huomioon ko. suunnitelmassa. Suojavyöhykkeen yleistä metrimäärää ei voi asettaa, tarvetta tarkastellaan aina tapauskohtaisesti.</p>	<p>Tarkennettiin tekstiin (kpl 5.3) lähteiden ennallistamissuunnitelman kattavan myös tihkupinnat ja lähdepurot.</p>
<p>Supat, kapeat harjanteet, erikoiset mäenkumpareet ja kumpareketjut tulee jättää mahdollisimman luonnontilaan</p>	<p>Suojeluohjelma-alueilla (kuva 2), Länsi-Suomen luonnonvarasuunnitelmassa (kuva 2), alue-ekologisessa tarkastelussa (kuva 9) ja Natura luontotyyppi-inventoinnissa (kuvat 5. ja 6.) ko. kohteita on rajattu talouskäytön ulkopuolelle tai rajoitetun toiminnan piiriin. Toimenpidesuunnittelussa otetaan myös ko. kohteet huomioon.</p>	<p>HKS tekstiä täsmäytettiin vielä tältä osin kohtaan 7.3, säästöpuut.</p>
<p>Hietaneilikka on taantunut rajusti Soininharjun etelärinteeseen yläosassa, 1980-luvun tilanteeseen verrattuna noin 80 prosenttisesti. Syynä on lennokin lennättäjien hyppimien alueella, jolloin mättäät ovat irronneet. Alueen liikkumista on kanavoitava rajusti ja hietaneilikan esiintymisen palauttamiseen on tehtävä suunnitelma. Hietaneilikan esiintymiselle Hämeenkanalla on tehtävä ennallistamissuunnitelma. Ylisenharjun päällystä on aikoinaan kukkinut valkoisenaan hietaneilikkaa</p>	<p>Soininharjun kasvillisuuden suojelemiseksi rakennetaan rinteeseen portaat (9.1.3, rakenteet). Tapahtumaluvissa otetaan asia huomioon ja suunnittelua veloitetaan tekemään yhteistyössä Metsähallituksen luontopalveluiden kanssa. Siirtoistutussuunnitelma sisältää hietaneilikan hoitotarpeen arviointia.</p>	<p>Tarkennettiin tekstiin (kpl 5.3) siirtoistutussuunnitelman sisältävän hoitotarpeen arviointia. Lisäksi lisättiin tekstiin (kpl 5.4) että koko Hämeenkanalla tehdään hietaneilikan seuranta neljän vuoden välein, ja talvigolfradan vaikutuksia arvioidaan vuosittain. Kohtaan 5.3. lisättiin että ko seurannan perusteella arvioidaan tarvetta hietaneilikan hoitosuunnitelman tekemiselle Hämeenkanalla.</p>
<p>Kehrääjän osalta on selvitettävä minkä ikäisissä ja miten käsitellyissä metsissä sen reviirit sijaitsevat. Tämä tieto on huomioitava metsänkäsittelyä suunniteltaessa</p>	<p>Hoito- ja käyttösuunnitelmassa on linjattu, että tiedossa olevat kehrääjäreviirit otetaan huomioon hakkuiden aikataulujen suunnittelussa (7.3). Lisäksi on kerrottu että kehrääjän tilannetta alueella selvitetään tarkemmin (5.3).</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>

<p>Myös muiden harjulajien esiintymisalueiden lisäämiseksi on tehtävä suunnitelmat</p>	<p>Hoito- ja käyttösuunnitelmassa paahdeympäristöjen hoito on lähtökohtana ja HKS sisältää suunnitelman. Paahdeympäristöjä lisätään ja hoidetaan mm metsänkäsittelyn avulla (5.3 ja 7.3). Paahdeympäristöt otetaan metsätalouksalueella huomioon HKS:n linjauksen mukaisesti Metsähallituksen paikka- tietojärjestelmän sekä kuviokohtaisen toimenpidesuunnittelun avulla. Alueelle perustetaan paahdeympäristöverkosto, jonka avulla lajeille tuotetaan lisää elintilaa (kpl 5.3 ja kuva 11.). Lisäksi hietaneilikkaa ja kangasajuruohoa siirtoistutetaan (5.3). Metsänkäsittelymenetelmiä on tarkoitus kehittää siten että paahdekasvien esiintymiä voidaan säilyttää ja lisätä sopivia elinympäristöjä metsätalouksalueella (7.3). Tähän lisätietoa tuo SYKEN paahdehanke (2.7.8).</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Viherperän turvetuotantoalueelle on jo nyt laadittava ennallistamissuunnitelma. Tuotantoalue on palautettava osittain järveksi ja suoksi, näiden rajana on Vihun paikallistie, E-puoli suoksi ja W-puoli järveksi. Tuotantoalueen harjun puoleinen reuna, joka ei jää veden alle, jätetään kehittymään luonnontilaisena alueena. Alueelle on tehtävä lintutorni ja havaintolavoja.</p>	<p>Turvetuotantoalueen käyttösopimus on voimassa vuoteen 2032 asti. HKS on laadittu vuosille 2008 - 2017, joten tässä yhteydessä ei katsottu vielä tarpeelliseksi alueen jälkikäytön pohtimista. Metsähallitus näkee että asian tullessa ajankohtaisemmaksi voidaan ennakkoluulottomasti pohtia tuotantoalueen jälkikäyttöä.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Metsäntutkimuskohteista on säilytettävä ainakin yksi jokaista koetyyppiä kohden</p>	<p>Metsähallitus ei katso että Hämeen kangasta tulisi nähdä vanhojen, erilaisien kokeiden esittelykohteena, sillä osa koekohteista joka tapauksessa muuttuu ajan kuluessa siten että niillä ei ole enää esittelyarvoa. Metlan kanssa on keskusteltu mitä kohteista säilytetään, ja mielenkiintoisimmat vanhat kokeet on säilytetty ae-kohteina ja osassa tutkimus jatkuu edelleen.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Valkiajärven kunnostusta on jatkettava. Varsinkin imuruoppauksia on vielä tehtävä, jotta pohjalla oleva liete saadaan mahdollisimman tarkkaan pois. Esim. Syvälahden puolen syvänteestä ei ole vielä tehty ruoppauksia</p>	<p>Metsähallitus katsoo, että Valkiajärven kunnostus kuuluu paikallisille tahoille, kuten osakaskunnalle. MH kuitenkin pitää myönteisenä sitä että joku taho kunnostaa järveä, eikä vastusta asiaa.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Kuninkaanlähden kunnostaminen on saatettava loppuun. Lähde kunnostetaan luonnontilaan. Lähden alueesta on olemassa vanha valokuva, mistä näkyy ainakin osittain sen luontainen tila</p>	<p>Varsinainen Kuninkaanlähde on yksityisen omistuksessa, eikä sitä ole perustettu myöskään yksityiseksi suojelualueeksi. Metsähallitus ei siis voi tehdä kohteelle toimenpidesuunnittelua. Luotopalvelujen hallinnassa oleville ympäristön ojitetuille kohteille tehdään ennallistamisen tarvetarkastelu ja mahdollisesti ennallistamissuunnitelma. Kohteet ovat tulleet Metsähallituksen hallintaan vasta lähiaikoina, joten niitä ei ole sisällytetty suunnitelmaan. Suunnitelman tavoitteet koskevat kuitenkin myös näitä kohteita (kpl 3.2).</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>

Kuninkaanlähteen luontopolku tulee vetää myös puron varteen. Luontopoluille numerotaulut ja niistä tehdään opasvihkonen	Varsinainen Kuninkaanlähde on yksityisen omistuksessa, eikä sitä ole perustettu myöskään yksityiseksi suojelualueeksi. Metsähallitus ei siis voi tehdä kohteelle toimenpidesuunnittelua. Metsähallitus on suunnitellut liikunnallisen luontopolun tien pohjoispuolelle, Metsähallituksen hallinnassa olevalle maalle. Metsähallitus katsoo, että tulevaisuudessa varsinaista Kuninkaanlähdettä on mahdollisuuksien mukaan hyvä kehittää nähtävyyshankkeena.	Tekstiä ei muutettu.
Tulokaslajeja on poistettava tehokkaasti ja nopeasti heti niiden hävittämisen jälkeen harjualueelta	Tulokaskasvilajeja on tarkoitus poistaa aina kun niitä havaitaan, siten niiden leviäminen estetään tehokkaimmin ja työ ei kasva liian suureksi.	Tekstiä ei muutettu.
Jämin alueelle toteutettava luontotupa/opastuskeskus, jossa kerrotaan alueen luonnon lisäksi koko Pohjois-Satakunnan luontokohteista	HKS:n linjauksena on että Metsähallitus voi perustaa yrittäjän ylläpitämän luontotupatasoisen asiakaspalvelupisteen. Pisteen toteuttaminen edellyttää kuitenkin hankerahoituksen saamista (9.2.3).	Tekstiä ei muutettu.
Metsien käsittelyn periaatteeksi on otettava luonnonmukainen virkistysmetsä ja tehtävä ympäristöpainotteinen metsäsuunnitelma. Tällöin on huomioitava myös maaston muodot hakkuista suunniteltaessa ja niiden on oltava pienialaisia	Virkistys- ja ympäristöarvoja on tarkasteltu Hämeenkaalle laaditussa alue-ekologisessa tarkastelussa (kuva 9), luontotyyppi-inventoinnissa (kuvat 5 ja 6) ja tässä hoito- ja käyttösuunnitelmassa. Nämä yhdessä muiden Mh:n ympäristöohjeiden kanssa ohjaavat toimenpidesuunnittelua (7.3), jossa tehdään metsikkökuviokohtaiset toimenpideratkaisut. HKS:ssä suunnittelua ohjataan mm. vyöhykkeiden avulla (kuva 10).	Tekstiä ei muutettu.
Metsien uudistamisessa vain luontainen uudistus sallitaan, jolloin huomioitava puiden hyvien siementuottovuosien väli. Myös kylvö olisi sallittu uudistuskeinona erikoistapauksissa	HKS:n linjausten mukaisesti luontaista uudistamista käytetään aina kun mahdollista.	HKS tekstiä selvennettiin vielä tältä osin kohtaan 7.3, Metsänhoito.
Metsän uudistamistoimenpiteenä ei alueella tule sallia minkäänlaista maaperän koneellista käsittelyä pohjaveden suojelemiseksi ja maisemallisista ja luonnonsuojelluksista syistä. Harjun humuskerros on jo ohentunut 1970-lopusta tähän päivään noin 50 %:a. Lisäksi 1970-luvulta alkaen aina keväisin lumien sulassa ilmassa haisi rikki, syynä talven aikainen kuivalaskeuma	Maanmuokkausta ei käytetä ohuthumuksisilla alueilla joilla uudistuminen onnistuu ilman. Mikäli muokkaus on uudistumisen kannalta välttämätöntä käytetään mahdollisimman kevyttä menetelmää. Pohjaveden turvaamiseksi noudatetaan MH:n omia ja viranomaisten ohjeita.	Tekstiä ei muutettu.
Harjualueen metsäsuunnittelussa on hyvä noudattaa vanhaa perinnettä, jolloin säilytetään ainakin yksi lehtipuu 10 aaria kohti, jolloin metsä voi hyvin	HKS:n linjausten mukaisesti kaikille uudistusaloille jätetään säästöpuuryhmiä. Säästöpuina suositaan lehtipuita. Myös taimikonhoidossa ja kasvatushakkuissa lehtipuita säästetään (7.3).	Tekstiä ei muutettu.
Metsäsuunnittelussa on jätettävä myös tiheiköitä ja pensaikkoja eläimistön suoja- ja lisääntymispaikoiksi	Kuviokohtaisessa toimenpidesuunnittelussa nämä otetaan Metsähallituksen metsänhoito- ja ympäristöohjeiden mukaisesti huomioon ja toimenpiteiden yhteydessä jätetään tiheiköitä ja pensaikoita, esim. säästöpuuryhmiin ja suojavyöhykkeisiin.	Tekstiä ei muutettu.

Metsän uudistuksessa tulee jätöpuut jättää pysyvästi pystyyn luonnosuojelullisin perustein	Säästöpuut jätetään pysyvästi.	Tekstiä ei muutettu.
Vanhoja uudistusikäisiä kuvioita tulee jättää säästömetsiköiksi	Suojelukohteisiin (kuva 2) ja ae-tarkastelussa (kuva 9) on jätetty vanhoja uudistusikäisiä metsiä taloustoiminnan ulkopuolelle.	Tekstiä ei muutettu.
Huom.! Vesistöjen valuma-alue kuvauksissa on virhe sivulla 20 toisen kappaleen lopussa. Pitää olla: Jämijärven kohdalla Hämeen kangas kuuluu Jämijärven alueeseen. Aivan Hämeen kankaan itäpään pohjois- ja itäosa kuuluvat Jyllinjoen alueeseen ja eteläosa Kourajoen alueeseen	Hämeen kankaan suunnittelualueen itäpään eteläosa kuuluu Kokemäen vesistöalueeseen (35), Kokemäenjoen alueeseen (35.1), Kauvatsajoen valuma-alueeseen (35.15) ja siinä Säviöjoen alueeseen (35.156) (Lähteet Ekholm 1993 ja SYKE:n valuma-alueiden paikatietokanta).	Tekstiä ei muutettu.
Suomen Ilmailuliitto ry		
Harjun ja koko Jämin alueen suojeleminen on tärkeä asia myös ilmailuliitolle. Kaikki ilmailutoiminta on sen mielestä tapahduttava kestävästi kehityksen periaatteita noudattaen. Metsähallitus esittää rakennettavaksi portaita harjun eroosioherkimmälle kohdalle. Portailla on tarkoitus ohjata rinteitä kapuavia kävijöitä kulkemaan samasta paikasta maastoa kuluttamatta. Kohta harjasta vaikuttaa eroosioherkältä koska siinä ei kasva mitään, mutta syy ei ole eroosioherkkyys vaan kyseinen kohta on tarkoituksella tehty hiekkapohjaiseksi moottoripyöräradaksi vuosia sitten. Nykyaikana siinä ei ole kulkua, vaan harjun päälle noudetaan hotellin kulmalta alkavaa tietä pitkin. Soininharjun raput olisivat turhat ja niillä ei olisi käyttöä. Soininharjulla pidetään vuosittain Suomen suurin nuorisolle suunnattu lennökkikilpailu (TOKA). Nokkakosketus maahan ei riko lennokkia, mutta siiven osuminen rappausiin rikkoo.	Metsähallitus katsoo, että ongelmana ei ole pelkästään yksi ura vaan koko rinteiden liiallinen eroosio. Tärkeänä tehtävänä MH näkee rinteessä sijaitsevien useiden uhanalaisten kasvilajien sekä hyönteisten elinympäristöjen liiallisen vaurioitumisen estämisen. Portaat on tarkoitus suunnitella paikallisten ilmailijoiden (Jämin ilmailijat) kanssa, jolloin otetaan huomioon myös lennokkitoiminnan tarpeet.	Tekstiä ei muutettu.
Ilmailuliitto esittää että moottoripyöräradaksi aikoinaan rakennettu harjun osa maisemoitaisiin samanlaisiksi, kuin se oli ennen radaksi rakentamista. Näin toimien myös TOKA-lennökkikilpailut eivät kärsisi.	Soininharjun rinteitä hoidetaan luonnonsuojelulla toteutettavaan Natura 2000 alueeseen kuuluvana paahdeympäristönä, joten varsinaisen maisemointi ei voi tulla kysymykseen. Alueelle voidaan kuitenkin esimerkiksi kokeilla hoito- ja käyttösuunnitelmassa esitettyä kangasajuruohon ja hietaneilikan siirtoistutusta.	Tekstiä ei muutettu.
Jos päätös rappujen rakentamisesta kaikista huolimatta tehdään, olisi toivottavaa jos ne olisivat ilman kaiteita, mahdollisimman kapeat sekä maahan upotetut. Näin pienennettäisiin rappusten haitallisia vaikutuksia.	Rappuset voidaan rakentaa ilman kaiteita, kapeina sekä maahan upotettuna. Tarkempi suunnittelu on tarkoitus tehdä paikallisten ilmailijoiden kanssa (Jämin ilmailijat).	Tekstiä ei muutettu.
Kankaanpään suunnistajat ry		

Pidämme tärkeänä, että voimme jatkossakin harrastaa lajiamme hienolla Hämeenkaan alueella. Olemme halukkaita huomioimaan alueen luontoarvot ja muut käyttäjät. On hienoa, että käyttösuunnitelmassa luontoliikunta halutaan edelleen säilyttää alueen pääasiallisena virkistyskäyttömuotona		
Reima Country Matkailuyhdistys ry		
HKS on laadittu asiantuntevasti ja se vastaa pääosin näkemyksiämme Hämeenkaan kehittämisestä		
Vyöhykejako antaa selkeän kuvan eri alueille osoitettavasta toiminnasta. Se on hyvä pohja kaavoitukselle ja kehittämistoiminnalle.		
On hyvä että hoito- ja käyttösuunnitelmassa on otettu huomioon Jämin matkailualueen kehittämistarpeet niin rakentamisen kuin virkistyksenkin osalta.		
Alueen metsänhoitoon ja metsän uudistamiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota	Hoidon ja käytön suunnittelussa on tarkasteltu erityisesti metsien hoitoa ja uudistamista.	Tekstiä ei muutettu.
Koneellista muokkausta tulee alueella välttää, koska se aiheuttaa selkeää visuaalista ja toiminnallista haittaa alueen virkistyskäytölle. Myös pohjavesien suojelun kannalta on tärkeää ettei humuskerrosta rikota laajoilta alueilta. Alueen metsä uudistuu ilman maanpinnan käsittelyä luontaisesti.	Maanmuokkausta ei käytetä ohuthumuksisilla alueilla joilla uudistuminen onnistuu ilmankin. Mikäli muokkaus on uudistumisen kannalta välttämätöntä käytetään mahdollisimman kevyttä menetelmää. Muokkausratkaisut sovitaan tapauskohtaisesti Tykistörikaatin kanssa (7.3, metsänhoito). Pohjaveden turvaamiseksi noudatetaan MHn omia ja viranomaisten ohjeita.	Tarkennettiin kpl 7.2. lisäämällä listaan pohjavesien suojelu.
Puuston käsittelyssä tulee alueen monikäyttö ottaa huomioon. Kiertoaikoja tulisi jatkaa ja ydinalueen vanhoista puustoista pitäisi perustaa säästökohteita. Hakkuissa käsittelytavat pitäisi sopeuttaa monikäyttöalueelle sopiviksi.	MHn käsityksen mukaan monikäyttö on otettu huomioon Länsi-Suomen luonnonvarasuunnittelun, alue-ekologisen tarkastelun (kpl 2.7.3) ja HKS:n metsätalouskäytön (kpl 7) sekä vyöhykejaon (kpl 4) linjauksilla.	Tekstiä ei muutettu.

<p>Tavoitteissa ja toimenpiteissä tulisi mainita yleiskaavassa osoitettu laskettelurinteen laajennussuunnitelma nykyisen alueen pohjoispuolelle. Se mahdollistaa lasketteluun liittyvän pysäköinnin sijoittamisen pois harjulta.</p>	<p>Jämijärven osayleiskaavan laadinnan yhteydessä ollaan esittämässä laskettelukeskuksen laajentamista nykyisestä. Osayleiskaavan laadinnan yhteydessä on otettava huomioon mahdollisen laajennusalueen alueen kuulumisen Natura 2000-alueeseen, joka saattaa rajoittaa laajentamismahdollisuuksia. Ympäristökeskus on myös lausunnossaan viitannut siihen, että matkailun kehittämiseen Natura 2000 - alueen luontoarvojen ehtoilla tulee kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. HKS:n kohdassa 13.1.2 on katsottu että Niiniharjun laskettelurinteen sopimus voidaan korvata uudella sopimuksella, kuitenkin siten, että toiminta ei nykyisestäään laajennu suojelukohteella. Laskettelurinteestä pohjoiseen alue on noin 300 metrin matkalta natura 2000 -aluetta ja kokonaisuudessaan Natura 2000 -luontotyyppiä 'luonnonmetsä' ja 'harjumetsä'. Direktiivin mukaan luontotyyppiä ei saa heikentää, joten HKS:n prosessissa on katsottu ettei lisärakentaminen (laskettelurinteen laajennus) ko. alueelle ole todennäköisesti mahdollista. Mahdollinen laajennus onkin käytävä läpi esimerkiksi osayleiskaavan laatimisen prosessissa luonnonsuojelulain 65 § mukaisen menettelyn kautta.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Elämysmatkailussa tulee mahdollistaa harjualueen sovitulla ajourilla tapahtuvat ohjatut mönkijäsafarit. Ne tukevat hyvin alueen luontomat-kailua ja liikuntarajoitteisten henkilöiden matkailua.</p>	<p>HKS:n linjausten mukaisesti lihasvoimin tapahtuva ns. luontoliikunta säilytetään Hämeenkaan pääasiallisena virkistyskäyttömuotona. Mönkijärata on kokeilu, jolla yritetään saada alueen luvaton mönkijäliikenne kanavoitua suunnitelmallisesti jollekin pienemmälle ja vähemmän haitalliselle alueelle. Mönkijärata hyödyttää myös alueen luontomat-kailua, mutta ei kuitenkaan avaa Hämeenkanasta mönkijöiden jokamieskäytölle.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Jämin ydinalueelle tulee tehdä varaus luontotietokeskuksen perustamista varten. Keskus soveltuu perustettavaksi Jämin hiihtotunnelin yhteyteen.</p>	<p>HKS:n linjauksena on että Metsähallitus voi perustaa yrittäjän ylläpitämän luontotupatasoisen asiakaspalvelupisteen muiden palveluiden yhteyteen. Pisteen toteuttaminen edellyttää kuitenkin hankerahoituksen saamista (9.2.3).</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Pohjois-Satakunnan luontosafariyhdistys ry</p>		

<p>HKS:n kohdassa maastoliikenne todetaan 'lähitulevaisuudessa maastoliikenne pysynee ennallaan', päätelmä on kuitenkin virheellinen, koska jo tällä hetkelläkin alueella on jatkuvaa luvattonta maastoliikennettä, joka aiheutuu lähinnä mönkijöiden ja muiden rekisteröimättömien ajoneuvojen kuten enduromoottoripyörien ja crossipyörien kasvusta. Lähitulevaisuudessa eli kevään 2008 ja syksyn aikana alueelle voidaan odottaa varsinaista ryntäystä. Valvontaa ei ole riittävässä määrin, eikä sitä ole nykyisin resurssein edes mahdollista liki 5000 hehtaarin alueelle järjestää.</p>	<p>Maastoliikenteen kasvua käsitellään HKS:n maankäyttöanalyysissä, jossa on tarkoitus tarkastella alueen nykytilannetta ja arvioida etukäteen HKS:ssa esitettyjen toimenpiteiden vaikutusta tilanteeseen. On siis oletettu että HKS:ssa ehdotetuilla toimenpiteillä maastoliikenne ei enää kasva nykyisestään, mutta todetaan kuitenkin että paineita kasvulle on olemassa.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Pienimuotoinen mönkijäurastosuunnitelma on sinällään hyvä, mutta käytön rajaaminen vain alueella olevien safariyrittäjien käyttöön on ehdottomasti liian suppea. Alue pitää osoittaa myös yksittäisten harastajien käyttöön, vaikka yhteisten safarien muodossa tai muutoin erikseen sovituilla tavalla ja ohjatusti ja sovittuina aikoina.</p>	<p>Alueen aiheuttamien häiriöiden sekä valvonnan kannalta on tärkeää, että safarit ovat ohjattuja sekä sovittuja.</p>	<p>Muutettiin tekstiä kohdassa 9.1.3, reitistöt ja urastot, siten, että se mahdollistaa myös esim. yhdistysten ohjatun mönkijäkäytön.</p>
<p>Maanomistajan eli tässä tapauksessa Metsähallituksen olisi varmasti kasvavan mönkijäharrastuksen vuoksi syytä myöntää luvattoman ja maastoliikennelain vastaisen liikenteen olemassaolo ja samalla pyrkiä ohjaamaan luvaton liikenne maksullisen lupamenettelyn piiriin, jolloin myös rahastuksen lisäksi pystyttäisiin itse toimintaa ohjailemaan ja mahdollisesti sääntelemään (vuorokausi, kellonajat, vuodenaikat jne.). Vuotuisella käyttömaksulla taas voi rahoittaa ja kehittää alueen muuta toimintaa.</p>	<p>HKS:n linjausten mukaisesti lihasvoimin tapahtuva ns. luontoliikunta säilytetään Hämeenkaan pääasiallisena virkistyskäyttömuotona. Mönkijärata on kokeilu, jolla yritetään saada alueen luvaton mönkijäliikenne kanavoitua suunnitelmallisesti jollekin pienemmälle ja vähemmän haitalliselle alueelle. Mönkijärata hyödyttää myös alueen luontomatkailua, mutta ei kuitenkaan avaa koko aluetta mönkijöiden jokamieskäytölle. Alueen laajempi käyttö mönkijöiden safari- ja/tai jokamiestoiminnassa olisi ristiriidassa myös puolustusvoimien harjoituskäytön kanssa. Metsähallituksessa aluekohtaisia maksuja ei voi myöskään ohjata suoraan ko. alueen kehittämiseen vaan rahoituksen ohjaus tehdään valtakunnan tasolla.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Toisena vaihtoehtona on lisätä alueen valvontaa, mutta tällöin syntyy pelkästään kuluja.</p>		
<p>Lupamenettelyn avulla luvaton ja valvonnan kannalta hankala liikenne voitaisiin ohjata sellaiselle alueelle tai uralle jolla siitä olisi luonnolle tai alueen muille käyttäjille mahdollisimman vähän haittaa.</p>	<p>Mönkijärata on kokeilu, jolla yritetään saada alueen luvaton mönkijäliikenne kanavoitua suunnitelmallisesti jollekin pienemmälle ja vähemmän haitalliselle alueelle.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>

<p>Yhdistys on tarvittaessa valmis keskustelemaan mahd. mönkijäuras- ton laajuudesta, ylläpidosta ja valvonnasta. Yhdistyksellä olisi mah- dollista ottaa hoitaakseen vaikka mönkijöiden safariurasto välillä Kan- kaanpää - Kuninkaanlähde -Jämi ja takaisin, joka paljolti perustuisi olemassa olevan kelkkauran kartastoon, tietysti tarvittavin muutoksin ja hienosäädöin. Samalla yhdistys voisi huolehtia alueen valvonnasta, lupamakuista ja taukopaikka- ja laavuverkoston ylläpidosta.</p>	<p>Metsähallitus tekee mielellään yhteistyötä Pohjois-Satakunnan luontosafa- riyhdistyksen kanssa mönkijäratakoikeilun suhteen. Hämeenkaan aluet- ta ei kuitenkaan voida avata laajemmalle mönkijäkäytölle.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>SF-caravan Satakunta ry</p>		
<p>Yhdistys on tutustunut HKS:n ja toteaa sen tarpeellisuuden omalta osaltaan.</p>		
<p>Yhdistyksen caravan-alueen vuokra-ajan jatkaminen yhdessä alueen laajentamisen kanssa on perusedellytys leirintä- ja maauimalatoimin- nan jatkamiselle.</p>		
<p>Yhdistys yhtyy HKS:n tavoitteisiin, joilla turvataan alueen polku- ja latuverkoston sekä alueella jo sijaitsevien laavujen ja kotien toiminta tulevaisuudessakin. Polut on tärkeä viitoittaa, jotta vältytään uusien urien syntymiseltä. Kuninkaanlähdeelle sijoitettava alueinfotaulu palve- lee myös tätä tavoitetta.</p>		
<p>Alueesta olisi myös hyvä tehdä helposti retkeilijöiden saatavilla oleva kartta.</p>	<p>Hämeenkaan Luontoon.fi -sivut tulevat kehittämään siten että sieltä löytyy myös laadukas, tulostettava kartta retkeilijöiden käyttöön Retkikart- ta.fi -palvelun kautta (9.1.3, muut).</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Caravan alueella lomailee erityisen runsaasti lapsiperheitä joten Ku- ninkaanlähde liikunnallinen luontopolku tulee todella tarpeeseen.</p>		

<p>Yhdistys huomio myös erityisellä mielihyvällä suunnitelmassa annettun mahdollisuuden caravan-alueemme vuokrasopimuksen jatkamiseen. Yhdistys esittää että vuokra-alueetta laajennettaisiin vastaamaan nykyisin todellisuudessa käytössä olevaa aluetta, eli ainakin kaanpään kaupungin toimesta (Kaavoitus ja arkkitehtipalvelu Mattila Oy) vuonna 2002 laaditun kehittämissuunnitelman mukainen alue.</p>	<p>Metsähallitus on valmis jatkamaan ja tukemaan caravan-alueen toimintaa jatkossakin. Caravan-alue sijaitsee kuitenkin luonnonsuojelulla toteutettavalla Natura- 2000 alueella, joka on luontopalvelujen hallinnassa luonnonsuojelukohteena. Hoito- ja käyttösuunnitelman kohdassa 13.1.2 (vuokra- ja käyttöoikeussopimukset) mainitaan että caravan-alueen sopimus voidaan korvata uudella sopimuksella, kuitenkin siten, että toiminta ei nykyisestään laajennu suojelukohteella. Caravan-alue koostuu, aivan keskistä rakennettua kohtaa lukuunottamatta, edustavuudeltaan merkittävistä harjumetsistä. Lisäksi alueella on arvokkaita geologisia muodostumia. Caravan-alueen ympärillä on edustavuudeltaan hyvää boreaalista luonnonmetsä luontotyyppiä. Direktiivin mukaan luontotyyppiä ei saa heikentää, joten Metsähallitus on katsonut hks prosessissa että laajentaminen tai merkittävä lisärakentaminen ko. alueella ei ole todennäköisesti mahdollista. Mahdollinen laajennus on käytävä läpi luonnonsuojelulain 65 § mukaisen menettelyn kautta esim kaavan laatimisen yhteydessä.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Suomen valjakkourheilijoiden liitto ry</p>		
<p>Liitto esittää, että kilpailujen suunnitteluvaiheessa olisi mahdollista erikseen sopien suunnitella kilpailureitit pääosin olemassa olevan koiravaljakkoreitistön varaan.</p>	<p>Metsähallituksella ei ole periaatteellista estettä. Kilpailureitistöistä sovitaan yhteistyössä erikseen lupa- tai sopimusmenettelyn aikana.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Liitto esittää, että alueella voidaan edelleen järjestää ns. sulan maan kauden harjoittelu- ja kilpailutapahtuma touko-kesäkuun vaiheessa ja lokakuun alussa. Osa leiriläisistä yöpyisi paikalla maastossa. Järjestävällä seuralla on valmiudet huolehtia leiripaikan siisteydestä ja järjestyksestä.</p>	<p>Metsähallituksella ei ole periaatteellista estettä. Tapahtumista sovitaan yhteistyössä erikseen lupa- tai sopimusmenettelyn aikana.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Kaikista alueelle suunniteltujen tapahtumien järjestelyistä sovitaan erikseen luvan myöntäjän kanssa. Liiton käsityksen mukaan sen toiminnan vaatimat reitit maastossa eivät aiheuta kuormitusta luonnolle, koska ne noudattavat olemassa olevia tiepohjia.</p>	<p>Tapahtumista sovitaan yhteistyössä erikseen lupa- tai sopimusmenettelyn aikana.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Niinisalon varuskunnan metsästysseura ry ja Niinisalon kyläyhdistys ry (Pertti Manninen)</p>		

<p>s 12 Ylisen harjun kivikautinen asuinpaikka. Tästä puhutaan myöhemminkin (2.6.1). Paikalla ollut jo vuosikymmeniä metsittynyt sorakuoppa, joka näyttää olevan krossipyöräpoikien yms. harjoittelupaikka. Eikö sitä voisi täsmentää viranomaisten taholta. Onko sitä enää olemassakaan? Kohta 2.6.2 selventää jonkin verran tilaa. Kohdassa 6.1 Ylisen harjun kivikautinen asuinpaikka on säilytettävä ennallaan (pv:n ohje). SE EI OLE ennallaan. Jos ja kun tekstit jäävät tällaiseen, olisi kuitenkin hyvä, että viranomaiset tarkentavat mitä siellä on ja missä. Nyt kun se kartoissa ja teksteissä on, voi alueella liikkua mennä innokkaana katsomaan jotain kulttuurihistoriallisesti edustavaa paikka, mutta löytääkin pettymykseen möyhennetyn sorakuopan.</p>	<p>Metsähallitus ei voi muuttaa voimassa olevien kaavojen sisältöä ja määräyksiä, siksi kohde on esitelty kaavojen sisällön kuvauksessa kuten se kaavassa on. Kohta 2.6.2 kertoo nykytilan kuten myös kpl 8. Kpl 6.1. puolestaan kuvailee puolustusvoimien jo olemassa olevassa ohjeistuksessa olevia sääntöjä. Entiselle kivikautiselle asuinpaikalle ei kuitenkaan esitetä mitään toimenpiteitä tässä hoito- ja käyttösuunnitelmassa.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>s16 xx:llä merkityt lukemat tulevat varmaan lopulliseen versioon.</p>		
<p>s 21 Lisäksi järveen istutettiin mm rapuja ja ...lisättävä siikoja...(siikoja istutettiin usein ja paljon)... järven kalakanta koostuu...lisättävä made</p>		<p>Lisätään tekstiin.</p>
<p>liite 26 kuva harjumetsien edustavuudesta. Miksi välillä Kuninkaanlähde- Korkeakosken tienhaara kankaan eteläpuoleinen alue ei ole vihreällä vaikka siellä on huomattavankin vanhaa metsää? Korkeakosken tien itäpuolella samanlainen metsä on jälleen vihreällä?!</p>	<p>Natura luontotyyppien inventointi on alueella tehty valtakunnallisten ohjeiden mukaisesti. Ohjeet on tehty yhteistyössä mm Suomen ympäristökeskuksen kanssa. Harjumetsä- ja luonnonmetsä luontotyypeissä puuston ikä ei ole ainoa kriteeri, jolla metsä luetaan luontotyyppiin kuuluvaksi.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>Ps pitäisikö juuri tulleet 300-500 hehtaaria Jämin eteläpuoleisia maa-alueita lisätä karttoihin. On ihan kangas aluetta. Ns Porin tienhaaran alue ihan kulttuurihistoriallisestikin merkittävää aluetta. Vaarinneva ilm. luontopalveluille???</p>	<p>Suunnitelmaan ei ole tarkoitus lisätä uusia alueita, sillä niitä ei myöskään ole vielä ehditty inventoida. Kuitenkin suunnitelman tavoitteet koskevat myös uusia alueita (kpl 3.2). Vaarinnevan rakenteista on kuitenkin jo mainittu etukäteen kappaleessa 9.1.3.</p>	<p>Tekstiä ei muutettu.</p>
<p>s 30 kohta 2.5.1 Direktiivilajit. Mielestäni saukkoa esiintyy, ei ajoittain, vaan säännöllisesti (voidaanko sanoa pysyvästi) Kontinniityn Pajuojassa ja Mölkkärin purossa (Myllyoja). Näissä puroissa vesi virtaa kokoajan lähteistä.</p>		<p>Tarkennettiin tekstiin (kpl 2.5.1), että saukkoa esiintyy todennäköisesti pysyvästi Pajuojassa ja Myllyojassa.</p>
<p>s 32 2.5.2 Purotamenta on Mölkkäristä lähtevässä Myllyojassa ja Narvin lähde puroissa (siv alue?).</p>		<p>Lisätään kappaleeseen 5.3 purotaimenen esiintymisen tarkistaminen alueella.</p>
<p>2.6 Historia .Lisäisin loppuun: Lauri "Tahko" Pihkalan kehittämää , Suomen yhtä vanhinta laturetkeä Pirkan Hiihtoa, on hiihdetty Hämeenkaalla vuodesta 1955.</p>		<p>Lisätään kohtaan 2.6</p>

2.7.2 Liikunta ja retkeily s 40 -alueella on järjestetty mm KAHTEEN kertaan Jukolan viesti (tiedoksi 1975 ja 2004), s 41 Vähälumisten talvien 2006-2007 ja 2007-2008 aikana oli..... s 42 Tärkeimpiä lähtöpisteitä alueelle ovat VARUSKUNTA, Viidentienristeys, Kuninkaanlähde sekä Jämi	Kyseessä ovat viittaukset kävijätutkimuksen tuloksiin, joten niitä ei voi muuttaa.	Tekstiä ei muutettu.
2.7.5 Metsästys ja kalastus: s52 Poistaisin lauseen "Hämeen kangas on perinteinen hirvien talvehtimisalue". EI TODELLAKAAN OLE. Vai mitä tällä tarkoitetaan??	Tieto on saatu Satakunnan riistanhoitopiiriltä, mutta paikallinen tieto on tietenkin tarkempaa.	Poistettiin lause.
s 7.3.Uudistaminen Ihan vaan kommenttina, että Hämeen kankaan maisemallisuus tulee nimenomaan komeista vanhoista mäntymetsistä. Eli isoja uudistuksia ei tule tehdä, ei varsinkaan virkistys- ja luontokohteiden läheisyydessä.	MHn käsityksen mukaan monikäyttö on otettu huomioon Länsi-Suomen luonnonvarasuunnittelun, Hämeen kankaan alue-ekologisen suunnittelun (kpl 2.7.3) ja HKS:n metsätalouskäytön (kpl 7) sekä vyöhykkeiden (kpl 4) linjauksilla.	Tekstiä ei muutettu.
s 83 kartta " Hämeen kankaan palveluvarustus"... piirtäkää Pirkan Ura (tumman sin) alkamaan Niinisalon Varuskunnasta. Nyt ura on piirretty Pansiankulman suuntaan ja se ei ole sitä Matolaavulta länteen.		Korjattiin ura karttaan.
s 100 Direktiivilajit Saukkoa esiintyy säännöllisesti mm Pajuojassa ja Myllyojassa		Tarkennettiin tekstiin (kpl 2.5.1), että saukkoa esiintyy todennäköisesti pysyvästi Pajuojassa ja Myllyojassa.
s 101 18.2.2 Taloudelliset vaikutukset En tiennytkään että Koiviston vadilla on varattavat leirirakenteet. Onko näin? (Olen vain tietämätön).	Kohdassa 18.2.2. arvioidaan hoito- ja käyttösuunnitelman esitysten toteuttamisen taloudellisia vaikutuksia, eli Koiviston vadille tulevaisuudessa rakennettavien varattavien leirirakenteiden vaikutuksia paikallistalouteen.	Tekstiä ei muutettu.

* Ikaalisten kaupunki, Ikaalisten Nouseva-Voima ry, Jämijärven kunta, Jämin ilmailijat ry, Jämin jänne ry, Jämin latu ry, Jämisäätiö, Kankaanpään Kalevankiertäjät ry, Kankaanpään kaupunki, Kankaanpään suunnistajat ry, Kankaanpään Urheiluautoilijat ry, Kontin-Pitkänien kyläyhdistys ry, Kunkun Kiitäjät ry, Lounais-Suomen metsäkeskus, Lounais-Suomen ympäristökeskus, Länsi-Suomen sotilaslääni, Metsäkeskus Pirkanmaa, Metsäntutkimuslaitos, Museovirasto, Niinisalon erämiehet ry, Niinisalon kylätoimikunta, Niinisalon kyläyhdistys ry, Niinisalon ratsastajat ry, Niinisalon varuskunnan metsästysseura ry, Pirkan hiihto ry, Pirkanmaan liitto, Pirkanmaan TE-keskus, Pirkanmaan ympäristökeskus, Pohjois-Satakunnan ilmailukerho ry, Pohjois-Satakunnan luontosafarit ry, Porin seudun hiihtäjät ry, Reima Country ry, Satakunnan luonnonsuojelupiiri, Satakunnan partiolaiset ry, Satakunnan riistanhoitopiiri, Satakunnan TE-keskus, Satakuntaliitto, SF-caravan Satakunta ry, Suomen Ilmailuliitto ry, Suomen valjakkourheilijoiden liitto ry, Tampereen laskuvarjokerho ry, Tykistörikaati, Valkiajärven osakaskunta, Vihteljärven kylätoimikunta, Vihteljärven metsästysseura ry ja Vihun kyläyhdistys ry.

Vuodesta 2006 alkaen ilmestyneet Metsähallituksen C-sarjan julkaisut

- No 1 Metsähallitus 2006: Kurjenrahkan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 68 s.
- No 2 Metsähallitus 2006: Syötteen kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 61 s.
- No 3 Metsähallitus 2006: Parikkalan Siikalahden hoito- ja käyttösuunnitelma. 169 s.
- No 4 Metsähallitus 2006: Koitajoen Natura-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 77 s.
- No 5 Metsähallitus 2006: Mietoistenlahden hoito- ja käyttösuunnitelma. 92 s.
- No 6 Metsähallitus 2006: Levanevan hoito- ja käyttösuunnitelma. 66 s. (verkkojulkaisu)
- No 7 Metsähallitus 2006: Joutsenaavan–Kaita-aavan hoito- ja käyttösuunnitelma. 48 s. (verkkojulkaisu)
- No 8 Metsähallitus 2006: Luiron soiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 54 s. (verkkojulkaisu)
- No 9 Metsähallitus 2006: Näätävuoman–Sotkavuoman hoito- ja käyttösuunnitelma. 48 s. (verkkojulkaisu)
- No 10 Metsähallitus 2006: Teuravuoman–Kivijärvenuoman hoito- ja käyttösuunnitelma. 50 s. (verkkojulkaisu)
- No 11 Metsähallitus 2006: Viiankiaavan hoito- ja käyttösuunnitelma. 51 s. (verkkojulkaisu)
- No 12 Metsähallitus 2006: Hossan retkeilyalueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 58 s.
- No 13 Metsähallitus 2006: Omenajärven Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 64 s. (verkkojulkaisu)
- No 14 Metsähallitus 2006: Koskeljärven Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 79 s.
- No 15 Metsähallitus 2006: Haukisuon–Härkäsuon–Kukkonevan Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 63 s. (verkkojulkaisu)
- No 16 Metsähallitus 2007: Olvassuon Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 71 s.
- No 17 Metsähallitus 2007: Litokairan Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 81 s.
- No 18 Metsähallitus 2007: Iso Tilansuo–Housusuon Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 41 s.
- No 19 Metsähallitus 2006: Nuuksion kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 123 s.
- No 20 Metsähallitus 2007: Salamajärven suojelualuekokonaisuuden hoito- ja käyttösuunnitelma 2006–2015. 131 s.
- No 21 Metsähallitus 2007: Älänteen Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 60 s. (verkkojulkaisu)
- No 22 Metsähallitus 2007: Venenevan–Pelson Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 50 s. (verkkojulkaisu)
- No 23 Metsähallitus 2007: Kermajärven rantojensuojeluohjelma-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 35 s. (verkkojulkaisu)

- No 24 Metsähallitus 2007: Siikavaaran hoito- ja käyttösuunnitelma. 50 s. (verkkojulkaisu)
- No 25 Metsähallitus 2007: Jämäsvaaran virkistysmetsän hoito- ja käyttösuunnitelma. 47 s. (verkkojulkaisu)
- No 26 Metsähallitus 2007: Oukkulanlahden Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 71 s. (verkkojulkaisu)
- No 27 Metsähallitus 2007: Otajärven Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 84 s.
- No 28 Metsähallitus 2007: Kansanneva–Kurkineva–Muurainsuon, Kinkerisaarennevan ja Itämäki–Eteläjoen hoito- ja käyttösuunnitelma 2006–2015. 45 s. (verkkojulkaisu)
- No 29 Metsähallitus 2007: Medvastön–Stormossenin alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 81 s.
- No 30 Metsähallitus 2007: Pyhä–Luoston kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 129 s.
- No 31 Metsähallitus 2007: Petkeljärvi–Putkelanharjun ja Puohtiinsuon Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 101 s.
- No 32 Metsähallitus 2007: Hiidenportin kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 61 s.
- No 33 Hokkanen, M. & Kanerva, T. 2007: Saltfjärdenin luonnonhoidon ja rakenteiden toimenpidesuunnitelma. 33 s. (verkkojulkaisu)
- No 34 Pirkanmaan ympäristökeskus & Metsähallitus 2007: Ekojärven Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 68 s. (verkkojulkaisu)
- No 35 Metsähallitus 2008: Viklinrimmen Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 49 s. (verkkojulkaisu)
- No 36 Metsähallitus 2008: Pallas–Yllästunturin kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 198 s.
- No 37 Metsähallitus 2008: Rokuan kansallispuiston ja valtion omistamien Natura-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 60 s.
- No 39 Metsähallitus 2008: Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 134 s.
- No 40 Metsähallitus 2008: Giehtaruohittasa meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána. 134 s.
- No 41 Metsähallitus 2008: Vätsärin erämaan hoito- ja käyttösuunnitelma. 143 s. (verkkojulkaisu)

ISSN 1796-2943
ISBN 978-952-446-612-7 (pdf)

Julkaisu on luettavissa osoitteessa:

www.metsa.fi/hks

